

Ukrajina, stredná Európa a Slovensko záujmy a perspektívy spolupráce

*medzinárodná konferencia
Bratislava, 24.-25. októbra 1997*

Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku
Friedrich Ebert Stiftung

Ukrajina, stredná Európa a Slovensko:
záujmy a perspektívy spolupráce

medzinárodná konferencia
Bratislava 24. – 25. októbra 1997
Úvod a spracovanie príspevov a diskusie
Dr. Alexander Duleba, Výskumné centrum SFPA

Editor: Alexander Duleba
Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku
Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v SR

OBSAH

Namiesto úvodu:	
Ukrajina a aktuálne otázky slovenskej zahraničnej politiky	5
1. Ukrajina a stredná Európa: bezpečnostné a zahraničnopolitické aspekty	14
1.1. Fakty, argumenty a hodnotenia	14
Alexander Potechin: NATO, Ukrajina a Rusko po prvej vlne rozšírenia	14
<i>[rozšírenie NATO: pozitívne účinky na rozvoj ukrajinsko-ruských vzťahov; Ukrajina a NATO: hodnotenie ukrajinských expertov; Ukrajina a Rusko; Ukrajina a Poľsko, Rusko a NATO; Závery: prečo je pre Rusko výhodné akceptovať rozšírenie NATO]</i>	
Alexander Parfionov: Ukrajina a stredná Európa v kontexte európskej bezpečnosti	18
<i>[miesto Ukrajiny v systéme európskej bezpečnosti; Ukrajina a SVE: dôsledky rozšírenia EÚ, pozitívne dôsledky rozšírenia NATO, negatívne dôsledky rozšírenia NATO; Poľsko – strategický partner Ukrajiny; Ukrajina a Slovensko]</i>	
Marek Calka: Miesto Ukrajiny v poľskej zahraničnej politike	20
<i>[Ukrajina v koncepciách dvoch hlavných škôl poľskej zahraničnopolitickej mysle: Prométheovská škola, Realistická škola; poľsko-ukrajinské vzťahy, 1989–1997: od „dvojkoľajnej“ politiky k „neo-dvojkoľajnej“ politike: 1989–1991, 1992–1995, 1996–1997]</i>	
László Póti: Maďarsko-ukrajinské vzťahy, 1990–1997	23
<i>[sľubné začiatky, 1990–1991; unilaterálny bilateralizmus, 1992 až 1994; rovnovážne vzťahy, 1994–1997]</i>	
Peter Barták: Slovensko-ukrajinské vzťahy: niektoré bezpečnostné a obranné aspekty	25
<i>[Slovensko a Ukrajina: vzťahy v stave zrodu; historický počin Ukrajiny: jadrové odzbrojenie a slovenská nevšímavosť; rozdiely v spôsobe zaistovania bezpečnosti od polovice 90. rokov]</i>	
1.2. Zhrnutie	27
2. Ukrajina a európska hospodárska a politická integrácia	31
2.1. Fakty, argumenty a hodnotenia	31
Valerij Novickyj: Ukrajina a Európska únia: perspektívy integrácie	31
<i>[problémy v obchode s Ruskom a rast hospodárskej spolupráce s EÚ; problémy hospodárskej spolupráce s EÚ; zmluvné a inštitucionálne zabezpečenie vzťahov s EÚ; integračné dilema Ukrajiny?]</i>	
Petr Robejšek: Ukrajina, stredná Európa a EÚ: západný pohľad	33
<i>[Rusko na konci reforiem; SVE medzi Ruskom a západnou Európou; západná Európa na prechode do novej éry a SVE; Ukrajina: most alebo škripec]</i>	

Stanislaw Michalowski: Hospodárska spolupráca v rámci CEFTA a Ukrajina	37
<i>[perspektívy rozvoja CEFTA; Ukrajina a CEFTA; rozšírenie EÚ a Ukrajina]</i>	
Anton Marcinčin: Perspektívy integrácie Slovenska do EÚ. Východné aspekty	40
<i>[vstup Slovenska do EÚ; štyri zjednocujúce tvrdenia; výhody a nevýhody rozšírenia EÚ; porovnanie Slovenska s horúcimi kandidátmi na vstup do EÚ; záver]</i>	
Mychajlo Bizilia: Karpatský euroregión: skúsenosti cezhraničnej spolupráce	44
<i>[vznik Karpatského euroregiónu; členovia a štatút Karpatského euroregiónu; aktivity Karpatského euroregiónu; problémy cezhraničnej spolupráce]</i>	
2.2. Zhrnutie	46
3. Slovensko a Ukrajina: perspektívy bilaterálnej spolupráce	49
3.1. Fakty, argumenty a hodnotenia	49
Alexej Plotnikov: Politické aspekty bilaterálnych vzťahov: pohľad z Ukrajiny	49
<i>[klasifikácia krajín SVE podľa prístupu k transformačnému procesu a miery jeho úspešnosti; Slovensko a Ukrajina]</i>	
Alexander Duleba: Politické aspekty bilaterálnych vzťahov: pohľad zo Slovenska	51
<i>[základné charakteristiky slovensko-ukrajinských vzťahov: informačná bariéra, Ukrajina v tieni Ruska, Slovensko nemá veľvyslanca v Kyjeve; zmena slovenského prístupu; problémy, o ktorých sa veľa oficiálne nehovorí: rusínska otázka, otázka tranzitu ruských surovín; záver]</i>	
Vasil Fiťkal: Ukrajina a Slovensko: aktuálny stav a perspektívy rozvoja hospodárskych vzťahov	54
<i>[mechanizmy rokovaní; hospodárske záujmy Ukrajiny na rozvoji vzťahov so SR: CEFTA a liberalizácia obchodu, rast obchodnej výmeny; problémy v hospodárskych vzťahoch: platobný styk, otázka slovenskej účasti na dostavbe Krivorožského kombinátu]</i>	
Michal Čorný: Slovensko a Ukrajina: aktuálny stav a perspektívy rozvoja hospodárskych vzťahov	56
<i>[väzba Slovenska na štáty bývalého ZSSR; normatívno-právna báza vzťahov s Ukrajinou; vzájomný obchod]</i>	
Ján Olekšák: Skúsenosti a.s. Chemosvit Svit z pôsobenia na ukrajinskom trhu	57
<i>[Chemosvit, a.s. Svit – základné údaje o spoločnosti; prečo práve Ukrajina?; problémy na ukrajinskom trhu]</i>	
3.2. Zhrnutie	59
Niekoľko slov na záver	61
Príloha 1: Program konferencie	00
Príloha 2: Zoznam účastníkov	00

NAMIESTO ÚVODU: UKRAJINA A AKTUÁLNE OTÁZKY SLOVENSKEJ ZAHRANIČNEJ POLITIKY

Ak za hlavné kritérium nazerania na formovanie novej bezpečnostnej a hospodárskej architektúry Európy po zbúraní berlínskej steny a ukončení bipolárneho konfliktu (koniec 80. rokov – 1997) zvolíme zmeny v medzinárodnom postavení postkomunistických krajín strednej a východnej Európy,¹ môžeme vyčleniť minimálne dve základné etapy tohto vývoja, – ktoré už dnes patria histórii.

Prvá etapa – obrazne je možné ju označiť ako etapu *idealistických očakávaní Západu* na vytvorenie nového svetového poriadku – trvala od pádu komunistických režimov v krajinách SVE, a následne i rozpadu mnohonárodných federácií vo východnej Európe (Sovietsky zväz, Juhoslávia, Česko-Slovensko), až po koniec roku 1993, keď v Európe ale i v USA prevládala všeobecná eufória z víťazstva princípov právneho štátu, trhovej ekonomiky a demokracie vo východnom bloku.² Klasická poučka z teórie medzinárodných vzťahov o tom, že „demokracie nevedú medzi sebou navzájom vojny“ bola vtedy dominantnou črtou zahraničnopolitického uvažovania. V Európe na začiatku 90. rokov prevládala nádej, že napriek kultúrnym, hospodárskym i politickým rozdielom, ktoré odlišovali štáty v postkomunistickom priestore, všetky, resp. drvivá väčšina z nich, bude schopná úspešne zvládnuť transformáciu v relatívne krátkej dobe. Veľké nádeje boli späté predovšetkým s reformami v Rusku, ktoré zostalo kľúčovou krajinou východnej Európy a od úspešnosti transformácie ktorého v podstatnej miere závisel i nový medzinárodný poriadok v Európe ako takej. Politiku Spojených štátov vo vzťahu k postsovietskemu priestoru bolo v uvedenom období možné jednoznačne hodnotiť ako *ruso-centristickú*.³

Avšak, už v priebehu uvedených rokov sa zreteľne preukázalo, že nie všetky krajiny SVE sú rovnako pripravené realizovať reformy a že proces transformácie si bude vyžadovať podstatne dlhšiu dobu, než boli pôvodné očakávania. V niektorých krajinách sa proces reforiem začal stretávať so silnejúcim odporom anti-reformných politických síl. Postkomunistickú strednú a východnú Európu začal znova mátať strašiak nacionalizmu.⁴ Ukázalo sa, že Rusko nie je schopné v transformácii napredovať takým spôsobom, aby sa v dohľadnej dobe stalo plne hodnotovo i záujmovo kompatibilnou súčasťou západnej Európy. Stále viac sa začali presadzovať politické sily odmietajúce „západný“ model transformácie a neschopné rozlúčiť sa s predstavou veľmocenského Ruska. Vývoj vyvrcholil v tzv. ruskej „krvavej jeseni“ v roku 1993, keď bol rozstrieľaný parlament a demokracia v Rusku sa musela paradoxne brániť krajne nedemokratickými prostriedkami.⁵ Eufória „veľkých očakávaní“ zo začiatku 90. rokov – po ruskej jeseni 1993 – postupne vyprchala a nastala druhá etapa postbipolárneho formovania medzinárodnej architektúry Európy, ktorú je možné označiť ako etapu *novej realistickej politiky Západu*.

NATO a Európska únia začali čeliť výzve, ktorú pred nich postavil nerovnovážny priebeh reforiem v postkomunistických krajinách. Hlavná dilema, ktorú museli zodpovedať znela – akým spôsobom prispieť k stabilizácii regiónu strednej a východnej Európy a podpore reformného procesu v záujme posilnenia stability a bezpečnosti celej Európy.⁶ Západný svet sa začal konečne vážne zaoberať žiadosťami krajín SVE o integráciu do svojich štruktúr. Začalo sa diskutovať o rozšírení NATO, EÚ i ZEÚ smerom na východ tak, aby šancu dostali najúspešnejšie postkomunistické reformné krajiny a zároveň, aby sa nezatvorili dvere pred žiadosťami z nich. V polovici roku 1993 padlo politické rozhodnutie o budúcom rozšírení EÚ na Kodanskom summite. V januári 1994 v Bruseli uzrel svetlo sveta program NATO Partnerstvo pre mier. EÚ i NATO definovali hlavné podmienky členstva krajín SVE.⁷ Posledné mali šancu v rokoch 1994–1997 preukázať ako sú schopné uvedené podmienky splniť a tým zároveň i preukázať reálny záujem o integráciu.

Roky 1994–1997 sa tak niesli hlavne v znamení uvažovania o stratégii rozširovania NATO i EÚ smerom na východ. V roku 1997 bol tento prípravný proces zavŕšený, keď boli prijaté konečné rozhodnutia NATO (Madrid '97) i EÚ (Luxemburg '97) prijať do svojich radov prvé a transformačne najúspešnejšie krajiny SVE.⁸ Rusko podpisom Zakladajúceho aktu s NATO v máji 1997, de jure akceptovalo proces rozšírenia NATO o nové členské krajiny. Ústami ministra zahraničných vecí J. Primakova na prvom zasadnutí Rady spolupráce EÚ – Ruská federácia na konci januára 1998, Rusko potvrdilo, že „... sa stavia v zásade kladne k pripojeniu rôznych krajín k EÚ ... a nemá v tomto smere žiadne výhrady“.⁹ Inými slovami, skončila sa tak druhá významná etapa hľadania novej podoby bezpečnostnej i hospodárskej architektúry Európy po ukončení bipolárneho konfliktu. Začína sa tretia etapa, ktorú môžeme označiť ako *etapu implementácie prvej vlny rozšírenia západných štruktúr o transformačne najúspešnejšie krajiny SVE*.

V porovnaní s „visegrádskymi“ susedmi, Slovenská republika¹⁰ mala v období pred júlovými rozhodnutiami Madridského summitu i decembrového summitu Európskej únie (1997) *podpriemerné* vzťahy s EÚ i NATO, pričom zlyhával predovšetkým *politický dialóg*. Rozhodnutia NATO a EÚ nepozvať, resp. neodporučiť SR na začatie rozhovorov o integrácii boli zákonným výsledkom *zlyhaného politického dialógu*. SR ako jediná z asociovaných krajín EÚ dostala sériu oficiálnych demaršov a upozornení zo strany EÚ i USA, ktoré hrozili pozastavením platnosti Európskej dohody a kvalitatívnym zhoršením úrovne politickej i ekonomickej spolupráce s EÚ a neúspechom úsilia SR o členstvo v Aliancii¹¹. A nešlo výlučne iba o „nedorozumenia“, týkajúce sa vnútropolitického vývinu v SR, ktorý sa – predovšetkým v rokoch (1995–1996) – uberal iným smerom, než to predpokladajú štandardné postupy a normy vyspelých demokratických krajín.¹²

Vzhľadom na zlyhanie slovenskej zahraničnej politiky v rokoch 1994–1997 v integrácii do západných štruktúr v prvej vlne ich rozšírenia, je už v súčasnosti nevyhnutné uvažovať o situácii, v ktorej sa Slovensko môže reálne ocitnúť. Hla-

vnou otázkou, ktorú je potrebné zodpovedať je – *aká zahraničná politika v najbližšej perspektíve – minimálne v tretej etape postbipolárneho formovania novej architektúry Európy (v horizonte do r. 2004–2005) – môže uchovať šance na integráciu SR do západných štruktúr*. Akým spôsobom sa môže SR stať *konštruktívnym* partnerom západných štruktúr a *generátorom stability – minimálne – v strednej Európe*? Ako bude vyzerať stredná Európa po prvej vlne rozšírenia NATO a EÚ, a aké v nej bude postavenie SR? Nie menej dôležitou je otázka – či to čo SR „prevádzkovala“ v minulých rokoch je vôbec možné označiť za – *zahraničnú politiku*. Inými slovami, čo je vlastne zahraničná politika v tretej etape formovania postbipolárnej Európy a akou by mala byť, resp. mohla by byť zahraničná politika SR v tejto zásadne novej situácii?

Objektívnou realitou medzinárodných vzťahov po druhej svetovej vojne bolo, že stredné a malé štáty Európy patrili skôr ku *konzumentom*, než k *tvorcom*, resp. *producentom* medzinárodnej stability a bezpečnosti. Ku garantom a tvorcom patrili veľmoci. Táto zákonitosť platila v obidvoch konfliktujúcich blokoch. Na jednej strane, práve malé západoeurópske štáty nevitajú rozšírenie bezpečnostných štruktúr smerom na východ s veľkým nadšením, pretože si už zvykli na garantovaný bezpečnostný komfort a nevidia príliš veľkú výhodu v tom, aby sa o tento komfort mali deliť s ďalšími malými stredoeurópskymi krajinami. Na druhej strane, faktor získania garantovanej bezpečnosti, bol jedným z hlavných motívov stredoeurópskych krajín žiadajúcich o prijatie do NATO.

Realita však je taká, že obsah toho, čo je zahraničná a bezpečnostná politika na konci 20. storočia zaznamenáva podstatnú zmenu. Predovšetkým, i malé krajiny sú konfrontované so skutočnosťou – *ako sú schopné byť nielen spotrebiteľmi, ale i tvorcami medzinárodnej bezpečnosti*. Inými slovami, *či sú pripravené niesť svoju mieru zodpovednosti za stabilitu a mier v Európe*. S touto skutočnosťou sú konfrontované práve tie postkomunistické krajiny, ktoré majú najväčšiu šancu stať sa členmi NATO v prvej vlne. Slovensko čaká podobná – a v krátkych dejinách samostatnosti aj absolútne nová „globálna“ – výzva. Doteraz nebolo konfrontované s výzvou pripravenosti niesť – minimálne – regionálnu zodpovednosť za bezpečnosť a stabilitu. Slovenská zahraničná politika sa od svojho vzniku riadila skôr princípom – čo ňa nepáli, nehas. Preto, okrem nekonečného a neproduktívneho „omielania“, že sa chceme stať členmi NATO i EÚ, nebola schopná ponúknuť svojim partnerom *koncept svojej vlastnej medzinárodnej zodpovednosti – inými slovami, víziu svojej zahraničnej politiky*. Zahraničnú politiku krajín SVE nie je jednoducho možné zredukovať iba na členstvo v NATO a EÚ.

Je síce pravda, že štáty bez tradícií nemajú na čo nadväzovať vo svojej zahraničnej politike. Avšak, bez takejto vízie *svojej zahraničnopolitickej zodpovednosti*, Slovensko nebude schopné byť konštruktívnym partnerom Západu a nebude schopné uchovať si perspektívu na členstvo v jeho štruktúrach. Tejto výzve bude musieť Slovensko čeliť bez ohľadu na skutočnosť, či vôbec, kedy a ako vstúpi do západných štruktúr.

Niesť zodpovednosť, – tým skôr medzinárodnú, – za stabilitu a mier nie je ľahké. V porovnaní so svojimi bezprostrednými susedmi, neintegrované Slovensko bude vystavené dvojnásobnej záťaži. Slovensko v podstate premrhalo šancu, v ktorej ešte mohlo vyriešiť najdôležitejšie úlohy svojho medzinárodného postavenia – ešte čiastočne konzumným spôsobom. Bude to skúška na štátnu zrelosť Slovenskej republiky, alebo inými slovami povedané, štát bez zahraničnej politiky – vo vyššie načrtnutom ponímaní – v *medzinárodnej* skutočnosti ani neexistuje.¹³ Akým výzvam a akej medzinárodnej situácii bude musieť Slovensko čeliť?

Najsamprv je potrebné zhrnúť najdôležitejšie argumenty – prečo Slovensko vypadlo z prvej vlny integrácie. Predovšetkým, Slovensko zlyhalo kvôli neschopnosti úspešne završiť vnútornú politickú transformáciu. Napriek relatívne dobrým makroekonomickým ukazovateľom, Slovensko bude potrebovať – najmä po období vnútropolitického vývoja v rokoch 1995–1997 – „dlhé“ roky nato, aby presvedčilo EÚ a západných partnerov, že je schopné vybudovať a hlavne prevádzkovať stabilný demokratický politický systém. Nič na tom nezmení ani prípadné víťazstvo súčasnej slovenskej opozície – demonštrujúcej pripravenosť dodržiavať západné štandardy pri správe vnútorných vecí – v najbližších parlamentných voľbách v roku 1998. Bude potrebných niekoľko volebných cyklov, – za optimálneho vývoja minimálne dva – aby Slovensko mohlo *skutočne presvedčiť*. Pokiaľ sa tak nestane – SR bude stále v druhovlnovom štádiu rokovaní so západnými partnermi a „nezmaže“ stratu z druhej etapy, resp. prvej vlny rozširovania. Riziko opätovnej prehry politických síl, – schopných plne akceptovať štandardy a normy vládnutia adekvátnych praxí v členských krajinách EÚ – v ďalšom volebnom cykle, je na Slovensku príliš veľké, podobne ako je to i v Rumunsku a Bulharsku.

Za predpokladu úspešnej integrácie ČR, Poľska a Maďarska do NATO – v r. 1999, a do EÚ – v horizonte roku 2004–2005, situácia v regióne strednej Európy sa zásadným spôsobom zmení. Lepšie povedané, stredná Európa v súčasnej podobe prestane existovať. Jadro terajšej strednej Európy – ČR, Poľsko a Maďarsko – bude súčasťou západných štruktúr.¹⁴ Pre oblasť Pobaltia bude oveľa smerodajnejší v regionálnom zmysle – i kvôli špecifickým rusko-bieloruským vzťahom – škandinávsky vektor smerovania a spolupráce, než stredoeurópsky – bez Poľska, ČR a Maďarska. Krajiny bývalej ex-Juhoslávie – s výnimkou Slovinska – budú mať kvôli svojim osobitným vnútorným i vonkajším problémom dlhodobo i „osobitný“ bezpečnostný a hospodársky medzinárodný štatút. Z bývalej strednej Európy zostane Slovensko, Rumunsko a Bulharsko, ktoré majú už v súčasnosti podobný medzinárodný štatút vo vzťahu k západným štruktúram – nie sú a ani v dohľadnej dobe nebudú členmi NATO, avšak majú asociačné zmluvy s EÚ.

Za týchto predpokladov, pre transatlantické spoločenstvo doslova dramaticky narástol význam Ukrajiny pre udržanie postbipolárneho status quo v Európe (predovšetkým od konca r. 1993) a jej schopnosti prežiť ako samostatný a nezávislý štát (od Ruska)¹⁵. Rozhodujúcou pre zmenu stanoviska západných

krajín nebola len skutočnosť, že Ukrajina ratifikovala Lisabonský protokol z roku 1992 a súhlasila s odovzdaním jadrových zbraní Rusku¹⁶, ale rovnako i vnútropolitický vývin v Rusku, ktorý akceleroval v jeseni 1993. Ako sme už spomínali – od jesene 1993 sa začalo presúvať ťažisko ďalšej etapy medzinárodného vývoja smerom na východ. Prechodné obdobie tohto presunu sa ukončilo de facto v roku 1997 a ukončí sa de jure v roku 1999, keď prvé postkomunistické krajiny – ČR, Poľsko a Maďarsko – sa stanú i oficiálne členmi NATO a zároveň súčasťou západného sveta. *Po „prvej vlne“ sa do centra medzinárodného záujmu dostane Ukrajina, ktorej nezávislá existencia bude garantovať zafixovanie výsledkov novej medzinárodnej situácie – po prvej vlne rozšírenia NATO.* Existencia nezávislej Ukrajiny bude garanciou novej bezpečnostnej situácie v Európe. Inými slovami, Ukrajina sa z bezpečnostnopolitického hľadiska už stala súčasťou *novej strednej Európy*. Z hľadiska hospodárskej a politickej transformácie – vzhľadom na zaostávanie za Slovenskom, Rumunskom a Bulharskom – sa ňou ešte *len stane*. Kedy tento stav bude dosiahnutý – z hľadiska SR – je v momentálnej situácii bezpredmetné. Rozhodujúce je, že proces prebieha a že je v záujme budovania stabilnej postbipolárnej Európy. Nebrať do úvahy tieto súvislosti, resp. ich ignorovať – konštruktívna zahraničná politika SR – si jednoducho nebude môcť dovoliť.

Podobne ako vznik Visegrádskej skupiny a CEFTA zafixoval nezvratnosť postbipolárnych zmien v Európe, stabilizoval situáciu v regióne a pripravil predpoklady pre rozšírenie západných štruktúr smerom na východ v prvej vlne, i druhá vlna bude obsahovať prvky prvej vlny. Jednoducho, osvedčené modely nemá zmysel meniť, resp. nevyužívať, keď sa osvedčili v praxi. Nová stredná Európa, pozostávajúca zo Slovenska, Rumunska, Bulharska – a perspektívne Ukrajiny – bude mať jedinú šancu stať sa *konštruktívnym partnerom transatlantického spoločenstva, schopným prijať osvedčené pravidlá hry, ktoré budú stabilizovať región SVE i situáciu v Európe ako takej*. Inými slovami, Slovensko, Rumunsko, Bulharsko a Ukrajina – za predpokladu, že nezmenia priority svojej zahraničnej bezpečnostnej a hospodárskej politiky – *sa budú musieť v najvyššom vlastnom záujme, naučiť navzájom spolupracovať* a budovať mechanizmy novej stabilnej strednej Európy.

Ukrajina je na najlepšej ceste – ak sa nestane nič mimoriadne a zachová sa súčasná tendencia jej vnútorného vývoja – aby získala rovnaký medzinárodný štatút a spolu so Slovenskom, Rumunskom a Bulharskom vytvorila „novú strednú Európu“. V horizonte rokov 2004–2005 je možné reálne predpokladať, že Ukrajina už bude členom Svetovej obchodnej organizácie (WTO), bude mať podpísanú asociačnú dohodu s EÚ a stane sa členom CEFTA, resp. – lepšie povedané – CEFTA II.

Zlomovým rokom v zahraničnej politike Ukrajiny bol rok 1996. Prostredníctvom svojich najvyšších predstaviteľov jednoznačne deklarovala cieľ získať členstvo v západných integračných štruktúrach. Práve v uvedenom roku došlo i oficiálne k zásadnej zmene v stratégii zahraničnej politiky USA vo vzťahu

k postsovietskemu priestoru. 26. januára 1996 prezident Clinton podpísal Zákon o udelení zahraničnej pomoci Spojených štátov /The Foreign Assistance Appropriations Act/ pre fiškálny rok 1996. Ukrajina sa stala po Egypte a Izraeli tretím najväčším recipientom americkej pomoci. Z celkovej sumy schválenej Kongresom na tento účel vo výške 12 miliárd USD, Ukrajina získala sumu vo výške 225 miliónov USD, zatiaľčo napríklad Rusko „iba“ 195 miliónov USD.¹⁷

18. júla 1996, hovorca State Departementu Nicholas Burns vyhlásil, že „najväčším omylom Bushovej a Clintonovej administrácie vo vzťahu k novým nezávislým štátom bývalého Sovietskeho zväzu bolo príliš dlhé zotrúvanie na rusocentristických pozíciách, namiesto rozvoja dôležitých vzťahov s Ukrajinou a inými republikami“.¹⁸ V jeseni 1996 americký Kongres schválil rezolúciu v ktorej sa – okrem iného – hovorí: „Existencia nezávislej Ukrajiny a zabezpečenie jej územnej integrity zodpovedá národným záujmom USA“.¹⁹ V septembri 1996 v Stutgarte prvýkrát verejne deklaroval ciele atlantického spoločenstva vo vzťahu k Ukrajine a jej medzinárodnému postaveniu, vtedajší šéf State Departementu USA Warren Christopher – „...cieľom nového atlantického spoločenstva, ktorý má fundamentálny význam, je integrácia Ukrajiny do Európy... Chceme pomôcť Ukrajine upevniť jej nezávislosť cez vyriešenie vážnych ekonomických problémov, umožnenie prístupu k dôležitým trhom a rozšírenie spolupráce s NATO“.²⁰ Na Madridskom summite NATO v júli 1997, ktorý rozhodol o prvých kandidátoch na vstup do Aliancie, Ukrajina podpísala Chartu o osobitnom partnerstve s NATO.

5. decembra 1997 na spoločnom summite vo Washingtone, USA a Európska únia prijali spoločné vyhlásenie o Ukrajine, v ktorom sa okrem iného uvádza: „Spojené štáty a EÚ potvrdzujú spoločnú podporu suverenity a nezávislosti Ukrajiny a vyjadrujú spoločne zdieľané želanie pomôcť Ukrajine dosiahnuť konsolidáciu demokracie, ochranu ľudských práv, reformovanie ekonomiky a jej plnú integráciu do medzinárodného spoločenstva. Vývoj Ukrajiny ako prosperujúcej demokratickej krajiny je kľúčovým komponentom európskej stability a bezpečnosti“... „Spojené štáty a EÚ vítajú významné zahraničnopolitické úspechy Ukrajiny a záväzok Ukrajiny prispieť k regionálnej spolupráci. Považujú Ukrajinu za poskytovateľa /provider – autor/ bezpečnosti v regióne a vítajú partnerstvo ustanovené s európskymi a transatlantickými štruktúrami“.²¹

V roku 1996 došlo rovnako i k podstatnej zmene prístupu EÚ vo vzťahu k Ukrajine. Dvadsiateho prvého. mája 1996 EÚ prijala deklaráciu o Ukrajine, ktoré malo za následok zmenu postoja mnohých členských krajín EÚ vo vzťahu k Ukrajine.²² Následne EÚ schválila Program rozvoja vzťahov s Ukrajinou a priznala Ukrajine štatút krajiny s prechodnou (tranzitívnou ekonomikou) – v júni 1996. Dôsledkom týchto aktivít EÚ bolo, prinajmenšom, zrýchlenie procesu ratifikácie Dohody o partnerstve a spolupráci medzi EÚ a Ukrajinou, ktorá bola podpísaná ešte v roku 1994. Túto dohodu k začiatku r. 1998 už ratifikovalo všetkých 15 parlamentov členských krajín EÚ (posledným, ktorý tak učinil bol parlament Portugalska). Oproti situácii z polovice roku 1996 ide

o jednoznačný pokrok – dovedy bola ratifikovaná (od r. 1994!) iba piatimi parlamentmi členských krajín EÚ.

Niet pochýb o tom, že celý proces zblížovania EÚ a Ukrajiny smeruje pomaly, ale isto k postupnému vytvoreniu podmienok pre podpísanie asociačnej zmluvy medzi EÚ a Ukrajinou. Ukrajina je na najlepšej ceste aby ako prvá z postsovietskych republik – ak odhliadneme od pobaltských krajín – získala štatút asociovanej krajiny EÚ. Rozhodujúcim krokom týmto smerom je zblížovanie Ukrajiny so stredoeurópskymi subregionálnymi organizáciami.

K najaktuálnejším úlohám zahraničnej politiky Ukrajiny patrí snaha o definitívne utvrdenie štatútu stredoeurópskej krajiny.²³ V roku 1996 Ukrajina získala plnoprávne členstvo v Stredoeurópskej iniciatíve (SEI).²⁴ Tento fakt si zaslúži pozornosť, pretože Ukrajina je jediným členom SEI, ktorý nie je – alebo členom EÚ, alebo nemá s EÚ podpísanú asociačnú dohodu. Je len prirodzené, že „prioritou ukrajinskej politiky na ceste integrácie do európskych hospodárskych štruktúr je členstvo Ukrajiny v CEFTA“. Ako jeden z hlavných cieľov zahraničnej politiky pre najbližšie obdobie – podľa Správy o stave spoločnosti, ktorú predniesol ukrajinský prezident v parlamente v marci 1997 – je zintenzívnenie rozhovorov s členskými krajinami CEFTA o podpísaní dvojstranných dohôd o voľnom obchode.²⁵

Členstvo v CEFTA predpokladá splnenie troch základných podmienok: 1. členstvo vo Svetovej obchodnej organizácii, 2. asociačná dohoda s EÚ; 3. bilaterálne dohody o voľnom obchode s členskými krajinami CEFTA. Ukrajina je na najlepšej ceste splniť všetky uvedené podmienky – v horizonte rokov 2004–2005.

Všetky súčasné členské krajiny CEFTA – s výnimkou Slovenska – boli Európskou komisiou i Európskou radou v roku 1997 odporučené na zahájenie vstupných rozhovorov. Inými slovami, ak by Slovinsko, ČR, Poľsko a Maďarsko vstúpili do EÚ v rovnakom období, a medzitým by sa CEFTA nerozšírila o nové krajiny – Slovensko by zostalo v CEFTA samotné. Ešte inak povedané, CEFTA by stratila zmysel svojej existencie. Členské krajiny EÚ si nemôžu dovoliť robiť samostatnú hospodársku politiku. Analogický príklad sa stal s EFTA po vstupe Rakúska, Švédska a Fínska do EÚ. EFTA pokračuje vo svojej existencii iba vďaka tomu, že nečlenmi EÚ zostali viaceré krajiny EFTA. Avšak, napríklad Nórsko, ktoré si chcelo zachovať výhody voľného obchodu v rámci EFTA, napr. s Rakúskom, po vstupe Rakúska do EÚ malo na výber dve možnosti – podpísať dohodu o voľnom obchode s každou členskou krajinou EÚ osobitne – podotýkame, kvôli obchodu s Rakúskom, resp. Švédskom a Fínskom, – alebo zmluvu s EÚ. V každom prípade, Slovensko nie je prípadom bohatého Nórska, alebo Švajčiarska, ktoré nepotrebujú členstvo v EÚ – z hospodárskeho hľadiska.

Oveľa väčšou hrozbou pre Slovensko – než strata výhod v rámci CEFTA – je vzhľadom na existujúcu obchodnú výmenu, strata colnej únie s ČR, po jej predpokladanom vstupe do EÚ. Je vylúčené, že Slovensko – kvôli colnej únii s ČR – bude môcť podpísať dohody o colnej únii so všetkými členskými krajinami EÚ. Je to jednoducho ani diplomaticky, ani prakticky – nemožné. Európska

únia však nikdy nemala, a ani nebude mať záujem hospodársky destabilizovať Slovensko, resp. hociktorú inú asociačnú krajinu v strednej Európe. Inými slovami, i *záujmom Európskej únie bude zodpovedať rozšírenie CEFTA ešte pred vstupom Slovinska, ČR, Poľska a Maďarska do EÚ*. EÚ bude potrebovať hospodársky i politicky stabilizovať – v kritickom bode rozšírenia – neintegrovane krajiny strednej Európy.

Slovensko ako jediná z krajín novej strednej Európy bolo a je zapojené od počiatkov do vyvíjania spolupráce v rámci Vísegrádskej skupiny i CEFTA. Slovensko má niekoľkoročné skúsenosti a ovláda know-how tejto regionálnej spolupráce. Bude tak mať vynikajúcu možnosť preukázať, že dokáže byť konštruktívnym partnerom západných štruktúr, že dokáže byť generátorom stability a prosperity v regióne strednej Európy. Slovenská politická elita by už mala konečne začať liečiť svoju traumu z neúspechu pri integrácii do NATO a EÚ v prvej vlne a začať čeliť novým výzvam, ktoré pred krajinou stoja. Je potrebné si uvedomiť, že pred Slovenskom sa črtajú absolútne nové perspektívy v jeho zahraničnej politike i medzinárodnom postavení, späté bezprostredne so situáciou v stredoeurópskom regióne po prvej vlne rozšírenia NATO i EÚ. Berúc v úvahu vyššie uvedené súvislosti, SR by mala pristúpiť k vypracovaniu svojej *aktívnej*, iniciatívnej, zahraničnopolitickej stratégie pre najbližšiu dekádu – i pri optimálnom scenári dosiahnutia členstva v EÚ – s výhľadom minimálne do r. 2010. Jasné je iba, že to musí byť *stratégia zodpovednosti SR za stabilitu v regióne SVE*, pričom ani vstup do EÚ *nezbaví Slovensko jeho regionálnej zodpovednosti*. To je axióma, z ktorej malo vychádzať slovenské zahraničnopolitické uvažovanie – a samozrejme i samotná zahraničná politika – už od r. 1993. Bohužiaľ, nestalo sa tak. Je najvyšší čas – vlastne už „päť minút po dvanástej“ – tak konečne urobiť.

Reč je vôbec o *konceptii „regionálnej (stredoeurópskej) zodpovednosti“ Slovenskej republiky*, zohľadňujúcej procesy formovania novej medzinárodnej architektúry Európy od ukončenia bipolárneho konfliktu. Nakoniec, malé štáty nemôžu mať inú, než *regionálnu zodpovednosť*, avšak zhostiť sa jej je rovnako ťažké, ako i v prípade *veľkej zodpovednosti*, s ktorou sa musia vyrovnávať veľké štáty v spoločnom záujme – prispieť k budovaniu stabilnej a bezpečnej Európy.

Vyššie uvedené medzinárodné súvislosti a praktické pohnútky, dotýkajúce sa najaktuálnejších otázok slovenskej zahraničnej politiky a postavenia SR v najbližšej etape medzinárodného vývoja boli hlavnou príčinou, prečo sa Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku v spolupráci so zastúpením Nadácie Fridricha Eberta v SR podujali spoločne usporiadať medzinárodnú konferenciu **„Ukrajina, stredná Európa a Slovensko: záujmy a perspektívy spolupráce“**, ktorá sa uskutočnila 24–25 októbra 1997 v Bratislave.

Cielom konferencie nebolo dať odpovede na všetky vyššie načrtnuté otázky. Vzhľadom na skutočnosť, že *takto sformulované otázky o perspektívach medzinárodného postavenia Slovenska a o jeho zahraničnej politike* neboli (u nás doma) doteraz ani len *postavené* – konferencia mohla byť objektívne iba prvým krokom v snahe o ich *systémové a koncepčné* zodpovedanie. Cielom konferencie, ktorý si kládli jej organizátori bolo, predovšetkým, pokúsiť sa zmapovať vyššie uvedené súvislosti a umožniť slobodnú výmenu názorov expertov, politikov a zainteresovaných zo Slovenska, Ukrajiny, Poľska, Maďarska, SRN, Českej republiky, Rakúska a iných krajín. Takáto medzinárodná *verifikácia* téz a konfrontácia myšlienok je nevyhnutná pre zodpovedný a efektívny prístup k skúmaniu medzinárodných problémov a odborné podujatia tohto zamerania nebývajú na Slovensku príliš často, čo sa bezpochyby premieta i do kvality slovenského zahraničnopolitického myslenia i politiky ako takej.

Dôležitým cieľom konferencie bolo aj otvorenie témy „Ukrajina“ v slovenskej odbornej verejnosti. Paradoxne, ale Ukrajina, ktorá je najväčším – územne i populačne – bezprostredným susedom Slovenska a nachádza sa – už minimálne dva roky – v centre medzinárodného záujmu i diania, je na Slovensku ešte stále *zabudnutou a neznámou krajinou*. Napriek tomu, že vývoj „v a okolo“ Ukrajiny bezprostredne ovplyvňuje záujmy i medzinárodné postavenie Slovenskej republiky. Táto skutočnosť, svedčí sama za seba o kvalite slovenskej zahraničnopolitickej reflexie.

Rokovanie konferencie bolo rozdelené do troch hlavných sekcií: 1. Ukrajina a stredná Európa: bezpečnostné a zahraničnopolitické aspekty; 2. Ukrajina a európska hospodárska a politická integrácia; 3. Slovensko a Ukrajina: perspektívy bilaterálnej spolupráce. V ďalšom texte sa pokúsime zhrnúť najdôležitejšie a najzaujímavejšie myšlienky, ktoré zazneli počas rokovania konferencie, rovnako ako i závery, ktoré z nich vyplývajú.

Autor si dovoľil skrátiť prednesené príspevky a spracovať ich do základných téz, pričom vychádzal z dvoch hlavných kritérií – ich informačnej a argumentačnej hodnoty. Takýto prístup samozrejme nevylučuje možnosť subjektívneho prístupu, za čo sa všetkým autorom dopredu ospravedlňuje.

Alexander Duleba

1. UKRAJINA A STREDNÁ EURÓPA: BEZPEČNOSTNÉ A ZAHRANIČNOPOLITICKÉ ASPEKTY

Predseda sekcie: Christoph Royen, Výskumný inštitút pre medzinárodnú politiku a bezpečnosť, Ebenhausen)

Hlavné referáty:

Alexander Potechin (Ukrajinské centrum pre výskum mieru, konverzie a riešenia konfliktov, Kyjev): **NATO, Ukrajina a Rusko po prvej vlne rozšírenia.**

Marek Calka (Ministerstvo zahraničných vecí, Varšava): **Miesto Ukrajiny v poľskej zahraničnej politike.**

László Póti (Inštitút pre strategické a obranné štúdie, Budapešť): **Maďarsko-ukrajinské vzťahy, 1990–1997.**

Peter Barták (Strana demokratickej ľavice, Bratislava): **Slovensko-ukrajinské vzťahy: niektoré bezpečnostné a obranné aspekty.**

Alexander Parfionov (Ukrajinské centrum pre medzinárodné bezpečnostné štúdie, Kyjev): **Ukrajina a stredná Európa v kontexte európskej bezpečnosti.**

1.1. Fakty, argumenty a hodnotenia

Referáty, ktoré odzneli v prvej sekcii je možné rozdeliť do dvoch základných skupín: – 1. príspevky mapujúce medzinárodné bezpečnostné postavenie Ukrajiny z pohľadu ukrajinských účastníkov a – 2. príspevky z Poľska, Maďarska a Slovenska, venované zhodnoteniu bilaterálnych vzťahov s Ukrajinou. Témy referátov sa snažia nájsť odpovede na nasledujúce základné otázky:

1. aké bude bezpečnostné postavenie a úloha Ukrajiny v určujúcej pre Európu bezpečnostnej relácii: NATO – Rusko po prvej vlne rozšírenia?

2. akú bezpečnostnú víziu, resp. záujmy má Ukrajina vo vzťahu ku krajinám regiónu strednej Európy?

3. aké miesto má Ukrajina v zahraničnej politike Poľska, Maďarska a Slovenska? Ako vnímajú a prístupujú k Ukrajine jej bezprostrední stredoeurópski susedi a ?

Hlavné tézy prednesených referátov:

Alexander Potechin: NATO, Ukrajina a Rusko po prvej vlne rozšírenia.

- (rozšírenie NATO: pozitívne efekty pre rozvoj ukrajinsko-ruských vzťahov)

proces rozšírenia NATO má pozitívny vplyv na medzinárodné postavenie Ukrajiny a sebaurčenie Ruska v novom systéme medzinárodných vzťahov a európskej bezpečnosti. Neexistujú žiadne hrozby vyplývajúce z procesu rozšírenia NATO, ktoré by mohli podkopať perspektívy rozvoja ukrajinsko-ruských vzťahov. Naopak, existujú všetky dôvody, aby NATO bolo možné považovať za hlavného garanta stability v Európe, zvlášť čo sa týka vzťahov medzi západnou a východnou Európou, Ruskom a jeho susedmi. Partnerstvo medzi NATO a Ruskom sa môže stať nástrojom riešenia konfliktných situácií medzi Ruskom a jeho susedmi, vrátane Ukrajiny. Štáty SVE, ktoré vstúpia do NATO – a v súčasnosti sú väčšinou naladené anti-rusky – nebudú už mať žiadne dôvody uchovávať nenávisť voči Moskve, a mohli by sa stať oveľa tolerantnejšími a priateľskými susedmi Ruska.

- *(Ukrajina a NATO: hodnotenie ukrajinských expertov – 1997²⁶)* Medzi ukrajinskými expertmi na zahraničnú a bezpečnostnú politiku je možné vyčleniť štyri základné názorové skupiny, ohľadom dlhodobej stratégie bezpečnostnej orientácie Ukrajiny:

1. stúpenci členstva Ukrajiny v NATO: marec – 47,6%; jún – 46,3%; september – 51,2%

2. stúpenci neblokového a neutrálneho štatútu Ukrajiny: marec – 28,6%; jún – 34,2%; september – 36,6%

3. stúpenci členstva Ukrajiny vo vojensko-politickom bloku v rámci SNŠ: marec – 9,5%; jún – 7,3%; september – 7,3%

4. stúpenci členstva Ukrajiny v NATO spolu s inými krajinami SNŠ: marec – 7,1%; jún – 7,1%; september – 4,9%

5. iní (nepatriaci ani k jednej z vyššie uvedených skupín): marec – 7,1%; jún – 7,1%; september – 0%.

Z údajov vyplýva, že v Ukrajine jasne dominujú dva názorové prúdy: integrácia s NATO a zachovanie neblokového, resp. neutrálneho štatútu. Pritom, väčšina expertov – stúpcov členstva v NATO si jednoznačne uvedomuje nereálnosť vstupu Ukrajiny do aliancie v najbližších 1-3 rokoch, rovnako ako i stúpenci neutrality si uvedomujú, že v prípade rozšírenia NATO smerom na východ, Ukrajina nebude schopná presadzovať politiku klasickej neutrality. Stúpenci neblokového štatútu považujú za pozitívum skutočnosť, že Ukrajina získa dostatočný manévrovací priestor vo svojej zahraničnej a bezpečnostnej politike.

23-32% expertov si myslí, že v súčasnosti existujú reálne hrozby pre bezpečnosť Ukrajiny a jej územnú integritu; viac než 50% expertov si myslí, že bezpečnostné hrozby nie sú aktuálne, avšak môžu vzniknúť každú chvíľu; 10-28% expertov si myslí, že v súčasnosti neexistujú žiadne reálne hrozby pre bezpečnosť, a že Ukrajina má všetky nevyhnutné prostriedky na to, aby preventívne zabránila ich vzniku. Na otázku, „v akej miere sa Ukrajina musí spoliehať na spojencov pri zabezpečení svojej bezpečnosti“, 5-10% expertov odpovedalo, že vo „veľmi veľkej“, 38-50% – „v strednej“, 35-43% – „ma-

lej“ a 7–13% – v „žiadnej“. Podľa väčšiny expertov, Ukrajina pri zaistení svojej bezpečnosti sa môže iba v ohraničenej miere spoliehať na vlastné ozbrojené sily. Index spoľahlivosti ozbrojených síl Ukrajiny, podľa expertného hodnotenia, bol v roku 1997: september: 45% – nízka spoľahlivosť, 8% – žiadna; marec: 54%, resp. 3%; jún: 40%, resp. 18%.

Hodnotenie expertov, či podpísanie Charty o osobitých vzťahoch s NATO na Madridskom summite môže prispieť k posilneniu bezpečnosti Ukrajiny, vyzerá nasledovne: prispieje „vo veľkej miere“ – 5%; „v strednej“ – 51%; „nízkej“ – 33%; „žiadnej“ – 10%. Za hlavné nedostatky Charty s NATO, experti považujú: 1. absencia efektívnych garancií bezpečnosti Ukrajiny zo strany NATO (59%); 2. nedostatočné záruky integrácie Ukrajiny do európskych bezpečnostných štruktúr (39%); 3. deklaratívny charakter (34%). V každom prípade, Charta o osobitných vzťahoch Ukrajiny s NATO patrí medzi najvýznamnejšie dokumenty, ktoré proklamujú Ukrajinu ako integrálnu súčasť strednej a východnej Európy. Za hlavné priority rozvoja ďalších vzťahov Ukrajiny s NATO, experti považujú: 1. získanie ďalších bezpečnostných záruk zo strany NATO – 48% (jún – 55%); 2. vytváranie predpokladov pre perspektívny vstup Ukrajiny do NATO – 40% (jún – 48%).

- *(Ukrajina a Rusko)* za hlavné nedostatky Zmluvy o priateľstve a spolupráci podpísanej prezidentmi Ukrajiny a Ruska v Kyjeve máji 1997, ukrajinskí experti považujú: 1. deklaratívny charakter zmluvy (42%) a 2. ústupky strategickým záujmom Ruska (29%). Za hlavné nedostatky dohôd o čiernomorskej flotile, podpísaných spolu so základnou zmluvou, experti považujú: 1. zachovanie stavu cudzej vojenskej prítomnosti na území Ukrajiny (63%); 2. pretrvávanie ohrozenia územnej integrity Ukrajiny (37%); 3. nesúlad s orientáciou Ukrajiny na integráciu do európskych bezpečnostných štruktúr (27%).
- *(Ukrajina a Poľsko)* podľa hodnotenia expertov, Poľsko je považované za krajinu, vzťahy s ktorou sa vyvíjajú najúspešnejšie a najefektívnejšie. V zozname štátov, rozvoj vzťahov s ktorými má strategický význam pre bezpečnosť Ukrajiny, je Poľsko na štvrtom mieste, po Rusku, SRN a USA. V päťbodovej škále hodnotenia úspešnosti rozvoja bilaterálnych vzťahov bolo ohodnotené indexom: september – 4.25 (marec – 3.90, jún – 4.13). V zozname krajín, ktoré – podľa ukrajinských expertov – môžu byť považované za spojencov, Poľsku patrí prvé miesto: Poľsko (63%), USA (42%), pobaltské štáty (37%). Medzi krajinami, spolupráca s ktorými môže prispieť k reforme ozbrojených síl Ukrajiny je Poľsko na treťom mieste (40%), po USA (63%) a SRN (43%).
- *(Rusko a NATO)* existujú dve základné vysvetlenia prečo sa v ruskej elite sformovala prevažujúca antinatóvská pozícia. (1) počas kampaní v parlamentných (1995) a prezidentských voľbách (1996) sa politické skupiny snažili predstaviť voličom ako rozhodní stúpenci ochrany národných bezpečnostných záujmov Ruska. (2) v dôsledku došlo k podstatnému posunu

smerom k realistickým a geopolitickým paradigmám v zahraničnopolitickom myslení počas posledných 3-4 rokov. Naviac, bola to reakcia na (a) niektoré neúspechy ruskej diplomacie v prvých rokoch post-sovietskej éry; (b) neochotu Západu akceptovať Rusko ako skutočného priateľa a rovnocenného partnera, rovnako ako i otvoriť dvere Moskve pre vstup do najvýznamnejších západných hospodárskych a bezpečnostných inštitúcií. V tomto kontexte, rozšírenie NATO bolo zhodnotené ako reálna hrozba ruským záujmom.

Ruská vláda hodnotí súčasnú úroveň vzťahov s NATO skôr kriticky. V Moskve zdôrazňujú, že ruská diplomacia nebola schopná pri zmluvnom uregulovaní vzťahov s NATO (Zakladajúci akt, podpísaný 27. mája 1997) dosiahnuť päť hlavných cieľov: 1. nedosiahla podpísanie skutočne záväzného aktu vo forme zmluvy; 2. nezískala právo veta pri prijímaní dôležitých rozhodnutí NATO; 3. NATO odmietlo poskytnúť Rusku niektoré významné záruky, vrátane záruky o tom, že neumiestni na území nových členských krajín jadrové zbrane, vojenské jednotky a infraštruktúru; 4. Rusko nedosiahlo záväzkov od NATO, že zníži počty a stavy konvenčných zbraní na území nových členských krajín, ktoré boli stanovené zmluvou o konvenčných zbraniach (CFE); 5. Rusko nedosiahlo od NATO žiadne garancie, že bývalé sovietske republiky sa nemôžu v budúcnosti stať jeho členmi.

Budúca stratégia Ruska vo vzťahoch s NATO bude – veľmi pravdepodobne – sústredená na: 1. snahe dosiahnuť transformáciu NATO z vojensko-politickej na politicko-vojenskú organizáciu; 2. zblížení NATO a OBSE v oblasti preventívnej diplomacie a riešení konfliktov, snažiac sa o podriadenie NATO OBSE; 3. vyvíjaní vzťahov s NATO takým spôsobom, aby nedošlo k vzniku nedorozumení a nepriateľstva; 4. zamedzení ďalšiemu rozšíreniu NATO smerom na východ.

- *(Záver: prečo je pre Rusko výhodné akceptovať rozšírenie NATO)* Rusko je objektívne zainteresované v tom, aby NATO zdieľalo zodpovednosť za stabilitu hraníc v SVE – v regióne, ktorý obsahuje množstvo potenciálnych zdrojov nestability, ktoré by mohli Rusko ohroziť. Zo Západu Rusku nehrozí nebezpečenstvo, platí skôr pravý opak, západný smer je v súčasnosti jediným, z ktorého nie sú ohrozované ruské národné záujmy. Moskva by sa mala snažiť mať dobré vzťahy s NATO, aby si „uvoľnila ruky“ na čelenie hrozbám z „obľúku nestability“, začínajúceho v bassine Čierneho mora, vedúceho cez strednú Áziu až po Čínu. NATO nie je agresívna organizácia, má skôr obranný, než útočný charakter a je alianciou demokracií. Rozšírenie NATO smerom na východ v skutočnosti nie je žiadnou geopolitickou a geostrategickou výzvou pre Rusko. Rusko už predsa má spoločné hranice s krajinami NATO – Nórskom a Tureckom, námorné sily Ruska susedia a stretávajú sa s námornými silami členských krajín NATO v Čiernom mori, Baltskom mori a v Arktike. Rusko by sa malo sústrediť na riešenie svojich vlastných vnútorných problémov – zhoršenie hospodárskej situácie, organizovaný zločin, ekologické havárie, nacionalizmus a separatizmus, ktoré jednoducho nebude môcť vyri-

ešiť bez západnej pomoci. Rozšírenie NATO prinúti prezidenta Jel'cina a súčasnú ruskú vládu (a) pokračovať v hospodárskych reformách; (b) normalizovať vzťahy so susedmi; (c) zahájiť konečne naozajstné reformy ozbrojených síl. Rusko nie je schopné zabrániť priblíženiu a posunu Ukrajiny smerom k NATO. Rýchlosť tohto procesu bude závisieť od vnútorného vývinu v Ukrajine a rozhodnutia sa budú prijímať v západných metropolách, predovšetkým vo Washingtone, a Kyjeve, nie v Moskve.

Alexander Parfionov: Ukrajina a stredná Európa v kontexte európskej bezpečnosti.

- *(miesto Ukrajiny v systéme európskej bezpečnosti)* je determinované nasledujúcimi najdôležitejšími faktormi:
 1. Ukrajina je druhou najväčšou krajinou Európy, čo sa týka rozlohy územia, a piatou najväčšou krajinou, čo sa týka počtu populácie. Jej zjavenie sa na politickej mape sveta ako nezávislého štátu, zásadným spôsobom zmenilo geopolitickú situáciu v Európe.
 2. Ukrajina je susedom Ruska na európskom kontinente. V závislosti od vývinu situácie bude zohrávať alebo úlohu nárazníkového štátu, alebo mosta medzi krajinami strednej Európy (a Európy ako takej) a Ruskom, ktoré nehľadiac na akékoľvek okolnosti, bude zohrávať určujúcu úlohu pri formovaní politickej klímy v regióne.
 3. V súvislosti s rozšírením NATO a EÚ, hranice Ukrajiny sa stanú líniou nového vojensko-politického a hospodárskeho rozdelenia Európy.
 4. Negatívny vplyv na rozvoj vzťahov Ukrajiny so stredoeurópskymi a východoeurópskymi štátmi má skutočnosť, že cez územie Ukrajiny prechádza tzv. pásmo nestability Balkán – Krym – Zakavkazsko.
- *(Ukrajina a SVE)* najväčší vplyv na rozvoj vzťahov Ukrajiny so štátmi SVE majú procesy rozšírenia EÚ a NATO smerom na východ.
 1. *dôsledky rozšírenia EÚ* – Komisia EÚ v dokumente „Agenda 2000“ už nazvala päť krajín SVE, ktoré sa stanú jej novými členmi – Poľsko, Slovinsko, Česko, Maďarsko a Estónsko. Táto skutočnosť, bezpochyby, ovplyvní vzťahy Ukrajiny s týmito krajinami. Na jednej strane, priblíženie hraníc EÚ k Ukrajine vytvára pozitívne predpoklady pre jej postupné zblíženie s EÚ, avšak, na strane druhej, *vytvorí ďalšie problémy pre rozvoj hospodárskych vzťahov Ukrajiny s krajinami SVE* (kurz. – autor). Vstúpiac do EÚ, krajiny SVE budú nútené zaviesť obmedzenia na dovozy ukrajinskej produkcie a vo vzťahoch s Ukrajinou budú musieť rešpektovať colné a obchodné predpisy EÚ, čo neprispieje k posilneniu obchodno-hospodárskych vzťahov Ukrajiny a krajín SVE. Okrem toho, rozšírenie EÚ *spôsobí zánik CEFTA* (kurz. – autor), pretože najviac hospodársky rozvinuté krajiny CEFTA ju budú nútené opustiť. Význam CEFTA pre Ukrajinu je možné ilustrovať nasledujúcimi údajmi: vzájomná obchodná výmena s členskými krajinami CEFTA narástla z 1139,2 mil

USD v období január – august 1995 na 1370,9 mil USD v rovnakom období r. 1996, export sa zvýšil z 524,8 mil USD na 644,8 mil USD (o 22,9%), import sa zvýšil z 614,8 mil USD na 726,1 mil USD (o 18,2%). Je možné konštatovať, že v súčasnej Európe *prebieha proces posilnenia celoeurópskej hospodárskej a politickej spolupráce a zároveň v tom istom čase dochádza k redukovaniu regionálnej spolupráce v SVE* (kurz. – autor). Vzťahy Ukrajiny s krajinami SVE budú postupne nadobúdať rovnaký charakter ako vzťahy Ukrajiny s členskými krajinami EÚ.

2.1. *pozitívne dôsledky rozšírenia NATO* – vstup nových členov do NATO napomáha zvýšeniu bezpečnosti v regióne SVE. Nevyhnutnosť zodpovedať štandardom a požiadavkám NATO bola veľmi silným impulzom pre vyriešenie krízových momentov vo vzťahoch medzi krajinami SVE. Prakticky všetky krajiny SVE vyriešili svoje vzťahy so susedmi. V tomto zmysle, by bolo potrebné zvlášť vysoko oceniť výrazný prielom v rozvoji ukrajinsko-rumunských vzťahov. Snaha o členstvo v NATO, motivovala Bukurešť pri podpísaní základnej zmluvy s Ukrajinou. Hranice s NATO vytvoria predpoklady pre ďalší rozvoj vzťahov Ukrajiny s alianciou a jej novými členskými krajinami v rámci PFP alebo iných programov.

2.2. *negatívne dôsledky rozšírenia NATO* – faktory, ktoré negatívne ovplyvnia národnú bezpečnosť Ukrajiny:

(a) existuje reálna možnosť, že Ukrajina sa stane nárazníkovým štátom medzi dvoma najväčšími vojenskými zoskupeniami v Európe. V prípade vzniku nového konfliktu medzi NATO a Ruskom – čo v zásade nie je možné vylúčiť, ak zoberieme do úvahy nestabilitu politického systému v Rusku a možnosť príchodu k moci komunistov alebo „hurá-patriótov“ – krajiny SVE, ktoré sa stanú členmi NATO, budú musieť maximálne obmedziť svoje vzťahy s Ukrajinou, ako s krajinou, ktorá bude zdieľať spolu s Ruskom členstvo v SNŠ.

(b) po vstupe do NATO – Poľsko, Česko a Maďarsko – budú musieť rešpektovať pravidlá NATO, týkajúce sa hraničnej kontroly, vojensko-technickej spolupráce, noriem zbrojnej vybavenosti, atď. Tieto skutočnosti sa dotknú záujmov Ukrajiny veľmi citeľne. V súčasnosti, veľmi priaznivý dopad na rozvoj hospodárstva v západných oblastiach Ukrajiny má cezhraničná spolupráca a prihraničný obchodný styk, ktorý sa dotýka predovšetkým malých a stredných firiem aktívnych v susedných krajinách. S prítvrdnením hraničného režimu, mnohí ukrajinskí podnikatelia budú musieť zanechať svoje aktivity v Poľsku ale i Maďarsku. Je veľmi pravdepodobné, že vojensko-technická spolupráca Ukrajiny s ČR, Poľskom a Maďarskom bude musieť byť rovnako obmedzená.

(c) podstatné zväčšenie finančných nákladov, ktoré bude musieť NATO investovať v súvislosti s rozšírením o nových členov, podľa všetkého, bude mať za následok zníženie prostriedkov, ktoré v súčasnosti smerujú na podporu rozvoja spolupráce v regióne SVE všeobecne, a podporu rozvoja vzťahov s Ukrajinou, zvlášť.

(d) po rozšírení aliancie začnú v Moskve vnímať Ukrajinu ako krajinu, suse-

diacu s NATO. Prirodzene, ruské vedenie bude mať zvýšený záujem vziať Ukrajinu do spoločného vojensko-politického zväzku. V súčasnosti je to prakticky vylúčené, ak zohľadníme politické postoje ruského a ukrajinského vedenia vo vzťahu k NATO. V každom prípade, Rusko nevyhnutne vyvinie úsilie smerujúce minimálne k tomu, aby Ukrajina nebola zakotvená v bezpečnostnom priestore NATO.

- *(Poľsko – strategický partner Ukrajiny)* v súčasnosti nemá zmysel hovoriť o vzťahoch Ukrajiny a SVE ako celkom. V dôsledku zmien, ktoré sa stali v posledných rokoch, došlo k zjavnej diferenciacii krajín SVE – čo sa týka ich hospodárskej transformácie, úrovne integrácie do európskych štruktúr, osobitostí ich zahraničnej politiky. Adekvátne sa diferencovala i politika Ukrajiny vo vzťahu k jednotlivým krajinám SVE. Vedenie Ukrajiny považuje za strategického partnera v regióne SVE – Poľsko. *Vzťahy Ukrajiny s Poľskom – vzhľadom na skutočnosť, že ide o najväčšie krajiny SVE – majú osobitný význam pre bezpečnosť regiónu* (kurz. – autor).

Skutočnosť, prečo si Ukrajina zvolila Poľsko za svojho strategického partnera, je možné vysvetliť nasledujúcimi faktormi:

1. Poľsko je jednou z hospodársky najrozvinutejších krajín regiónu SVE
2. Zahraničná politika Varšavy i Kyjeva je orientovaná na strategické partnerstvo s USA
3. Prakticky už je vyriešená otázka členstva Poľska v NATO, a pred Poľskom sa už pootvorili i dvere do EÚ
4. Historické a geografické faktory (obdobia spoločnej existencie v jednom štátnom útvare, dĺžka spoločných hraníc)

Význam strategického partnerstva s Poľskom pre Ukrajinu spočíva hlavne v tom, že Varšava sa stáva hlavným advokátom záujmov Ukrajiny v európskych a transatlantických štruktúrach. Ukrajina sa stala tretím najvýznamnejším obchodným partnerom Poľska (obchodná výmena dosiahla v r. 1996 1,5 mld USD). Poľsko je zároveň najvýznamnejším obchodným partnerom Ukrajiny spomedzi všetkých ostatných krajín SVE.

- *(Ukrajina a Slovensko)* v prípade Ukrajiny i Slovenska ide o nové štáty na mape Európy. História ich vzájomných vzťahov netrvá dlhšie než 4 roky, čo sa bezpochyby prejavuje na úrovni a kvalite vzájomných vzťahov. Vzťahy Ukrajiny a Slovenska nie sú zaťažené zásadnými problémami a pre riešenie existujúcich problémov (predovšetkým hospodárskeho charakteru) je nevyhnutný iba čas.

Vstupom Poľska, Česka a Maďarska do NATO a v perspektíve i EÚ, úloha Slovenska pre Ukrajinu v regióne SVE bude postupne narastať. Slovenská republika – podľa všetkého – sa môže stať spojivom medzi Ukrajinou a krajinami SVE, ktoré vstúpia do západoeurópskych štruktúr.

Marek Calka: Miesto Ukrajiny v poľskej zahraničnej politike

- *(Ukrajina v koncepciách dvoch hlavných škôl poľskej zahraničnopolitic-*

kej mysle) napriek tomu, že nezávislá Ukrajina existuje iba šesť rokov, ukrajinská otázka v modernom zahraničnopolitickom myslení Poľska sa stala aktuálnou už na prelome 19. a 20. storočia. Hlavné otázky, ktoré boli diskutované v uvedenom období i počas 1. svetovej vojny, boli venované najefektívnejším prostriedkom dosiahnutia nezávislosti Poľska, jeho štátnej integrity a geopolitického postavenia v Európe.

1. *Prométheovská škola* (Jozef Pilsudski, Leon Wasilewski) – navrhovala vytvorenie federácie Poľska, Litvy a Ukrajiny (potenciálne i Bieloruska), sledujúc ustanovenie štátnosti týchto národov. Podľa tejto školy, iba existencia nezávislých štátov vo východnej Európe, ktoré oddelia Poľsko od Ruska, by mohla vytvoriť stálu prekážku pre obnovenie ruského imperializmu.

2. *Realistická škola* (Roman Dmowski) – považovala ustanovenie ukrajinskej a bieloruskej štátnosti, rovnako ako i vytvorenie ich federácie s Poľskom za nerealistickú víziu. Preto navrhovala rozdelenie Bieloruska a Ukrajiny medzi Poľsko a Rusko. Základom bezpečnostného usporiadania vo východnej Európe sa mali stať priateľské poľsko-ruské vzťahy.

Pokusy zrealizovať federalistický koncept utrpeli v období po prvej svetovej vojne úplné fiasko. Vrcholom rastúcich poľsko-ukrajinských konfliktov boli etnické čistky, ktoré uskutočňovala ukrajinská povstalecká armáda na poľskom obyvateľstve vo Volyni v lete 1943 a neskôr, štátne orgány komunistického Poľska v rámci presídlenia ukrajinského obyvateľstva po 2. svetovej vojne (operácia Wisla, 1947). Ustanovenie vazalského komunistického režimu v Poľsku je možné iba ťažko označiť za naplnenie tzv. realistickej koncepcie, ktorá mala vychádzať z dobrých poľsko-ruských vzťahov. Na tradície prométheovskej školy po druhej svetovej vojne nadviazal poľský exil a predovšetkým parížsky časopis *Kultura* (šéfredaktor – Jerzy Giedroyc). Pod jeho patronátom bol vypracovaný tzv. *BLU koncept* (Bielorusko-Litva-Ukrajina), ktorého hlavným autorom bol Julius Mieroszewski. Hlavná téza „BLU konceptu“ vychádzala z premisy, že nezávislosť a suverenita Poľska musí byť budovaná na základe strategických vzťahov s uvedenými tromi krajinami. Je potrebné dodať, že odkaz obidvoch uvedených škôl je stále aktuálny a má vplyv na prijímanie zahraničnopolitických rozhodnutí.

● *(poľsko-ukrajinské vzťahy, 1989–1997: od „dvojkofajnej“ k „neo-dvojkofajnej“ politike)*

1. 1989–1991; v uvedenom období bol pre poľskú východnú politiku charakteristický pokus spájať obidve koncepcie („dve koláže“). Na jednej strane, Poľsko sa snažilo ustanoviť úzke vzťahy s regionálnymi centrami vo vtedajšom ZSSR (vrátane Jel'cinovho tábora v Ruskej federácii), – ktoré prejavovali snahu o emancipáciu od centrálnej sovietskej moci – a na strane druhej, budovať priateľské vzťahy s poslednou. Táto politika v určitej miere prispela k rozpadu ZSSR. Rozpad ZSSR spôsobil, že cesty obidvoch prúdov v poľskej zahraničnej politike – neo-prométhiani i realisti – sa rozišli.

2. 1992–1995; pre uvedené obdobie boli charakteristické rastúce protire-

čenia v poľskej východnej politike. Na jednej strane, poľská diplomacia podnikala kroky smerom k západným partnerom, aby ich presvedčila o kritickom význame nezávislej Ukrajiny pre bezpečnosť a stabilitu Poľska, strednej Európy i kontinentu ako celku. V r. 1993 bol vytvorený Výbor prezidentov Poľska a Ukrajiny s cieľom pripraviť plány pre ustanovenie strategického partnerstva. Zintenzívnili sa kontakty medzi ministerstvami zahraničia a obrany obidvoch krajín (padlo rozhodnutie o vytvorení spoločného mierového práporu, a pod.). Na strane druhej, Poľsko nekonzultovalo s Ruskom projekt výstavby plynovodu Jamal – Európa, ktorý ukrajinská strana označila za anti-ukrajinský, obmedzujúci manévrovací priestor Ukrajiny vo vzťahu k Rusku.

Po voľbách 1993 a prehre politických síl spätých so Solidaritou sa poľská východná politika stala ešte viac nečitateľnou. Od jesene 1993 vznikol dualizmus v hlavných rozhodovacích centrách – ministerstvá zahraničia, vnútra, obrany a bezpečnostné služby boli podriadené prezidentovi Walesovi, zatiaľ čo ostatné vláde vedenej lídrom Poľskej roľníckej strany W. Pawlakom a Demokratickej ľavicovej aliancii (SLD) na čele s J. Olexym. Obidve koalíčné strany poľskej vlády sa rozhodli pre budovanie štrukturálnych vzťahov medzi poľským a ruským hospodárstvom. Vtedajšia vládna koalícia začala presadzovať myšlienku, že dosiahnutie členstva v NATO a EÚ nie je momentálne aktuálne, a preto – v záujme rastu poľského exportu do Ruska – je potrebné dosiahnuť nekonfrontačné vzťahy s Moskvou. Bola sformulovaná koncepcia tzv. Varšavského trojuholníka: Moskva-Varšava-Berlín. Tieto hospodárske a geopolitické projekty stroskotali, predovšetkým, kvôli nasledujúcim dvom faktorom:

1. protiakcia parlamentnej opozície a politických síl blízkych prezidentovi Walesovi a opozičných think-tankov;
2. absencia záujmu Ruska o akúkoľvek podobu partnerstva alebo serióznu spoluprácu s Poľskom v politickej oblasti, ktorá následne poznamenala i rozvoj hospodárskej spolupráce. Ruská diplomacia bola sústredená na blokovanie vstupu krajín SVE do NATO, a v kampani využívala prezentáciu Poľska ako ultra-rusofobistickej krajiny, ktorej jediným príspevkom pre NATO bude strata akýchkoľvek ruských sentimentov na Západe.

Obdobie vyššie uvedenej „diarchie“ bolo ukončené až v jeseni 1995, keď Alexander Kwasniewski bol zvolený za poľského prezidenta a neo-realistické krídlo v SLD vedené J. Olexym stratilo svoje politické pozície.

- (3. 1996–1997; v uvedenom období sa Poľsko vrátilo k presadzovaniu konceptu východnej politiky, ktorý bol charakteristický pre roky 1989–1991. Avšak, zatiaľčo cieľom „dvojkolajnej“ politiky bolo držanie rovnakej dištancie medzi Varšavou a sovietskou centrálnou mocou na jednej strane, a republikovými centrami na strane druhej, „neo-dvojkolajnú“ politiku je možné definovať ako politiku kultivácie partnerských vzťahov Poľska s najdôležitejšími susedmi na východe (Ukrajina, Litva, Rusko, Bielorusko), zohľadňujúcu širší rámec európskych a transatlantických vzťahov. Dva hlavné faktory ovplyvnili

sformovanie tejto stratégie:

1. veľká časť stúpenčov neo-realistického prístupu si na prelome rokov 1995/1996 začala uvedomovať, že dosiahnutie partnerských vzťahov s Moskvou bez ich zasadenia do rámca regionálnej spolupráce s Ukrajinou, pobaltskými štátmi a inými krajinami SVE nemá nádej na úspech. Poľsko sa môže stať rovnocenným partnerom Ruska iba ako štát, ktorý zohráva úlohu v SVE a výnimočne iba v kontexte tohto regiónu.

2. význačný pokrok, ktorý dosiahlo Poľsko v integrácii do NATO a EÚ. Došlo k uvedomeniu si zásadnej skutočnosti – členstvo v NATO a EÚ sa z cieľa začína meniť na významný nástroj poľskej zahraničnej politiky, vrátane budovania vzťahov s krajinami východnej Európy. Zároveň došlo k uvedomeniu si skutočnosti, že prijatie ruských návrhov na vytvorenie RVHP-bis, ďalej vytvorenie zóny voľného obchodu a pod., by malo za následok sťaženie a spomalenie procesu hospodárskych reforiem v Poľsku a ohrozilo by jeho členstvo v EÚ.

V rokoch 1996–1997 sa poľská zahraničná politika vo veľmi značnej miere sústredila na rozvíjanie a prehĺbovanie bilaterálnych vzťahov s Ukrajinou v rôznych oblastiach. Uskutočnilo sa niekoľko spoločných vojenských podujatí v rámci PFP. Pokračovalo budovanie spoločného mierového praporu (odkaz na spoločnú vojenskú jednotku ako významný prvok spolupráce medzi NATO a Ukrajinou sa nachádza i v Charte o osobitnom partnerstve medzi NATO a Ukrajinou). Uskutočnilo sa niekoľko výmenných návštev prezidentov. Počas návštevy poľského prezidenta Kwasniewského bola podpísaná Deklarácia o zmierení, ktorá urobila hrubú čiaru za konfliktmi z obdobia druhej svetovej vojny. Poľsko má záujem, aby v spolupráci s Ukrajinou bola vybudovaná strategická komunikačná infraštruktúra (vrátane tranzitu nosičov energií), ktorá by prepojila oblasť Baltu a Čierneho mora, a pod. V rozvíjaní vzťahov s Ukrajinou v uvedenom duchu pokračuje i nová poľská vláda sformovaná po voľbách v októbri 1997.

László Póti: Maďarsko-ukrajinské vzťahy, 1990–1997.

- *(sľubné začiatky, 1990–1991)* medzi hlavné priority konzervatívnej vlády premiéra Antala patrila otázka postavenia maďarských menšín v susedných štátoch, zatiaľčo Ukrajina bola zainteresovaná v nájdení zahraničných partnerov pre medzinárodné uznanie svojej nezávislosti. Zostáva faktom, že prvá zahraničná návšteva ministra zahraničných vecí Ukrajiny A. Zlenka po prijatí ukrajinským parlamentom Deklarácie o nezávislosti (leto 1990) smerovala do Budapešti v auguste 1990. Návšteva Zlenka v Budapešti mala i regionálny rozmer. Poľsko prejavilo hneď záujem o prijatie spoločnej deklarácie o nových vzťahov s Ukrajinou a v Prahe zapôsobila informácia o Zlenkovej návšteve – ako sa vyjadril čs. generálny konzul v Kyjeve v rozhovore s maďarským náprotivkom – „ako bomba“.²⁷ Zároveň Praha varovala Kyjev pred politickými rizikami z posilnenia maďarsko-ukrajinských vzťahov, dôvodiac,

že „Maďari nebudú nikdy priateľmi Ukrajiny, že sa snažia zlepšiť vzťahy s Ukrajinou iba s cieľom získať silnejšiu pozíciu voči svojim susedom. Veľmi radi, predovšetkým, by využili deklaráciu o menšinách, aby mohli vyvíjať tlak na menšinovú politiku svojich južných, juhovýchodných a severných susedov“.²⁸

Návštevu Zlenka vzápätí opätovoľ maďarský prezident A. Göncz, ktorý koncom septembra 1990 navštívil Kyjev – išlo o prvú oficiálnu návštevu vysokého zahraničného hosťa, ktorá viedla priamo do Kyjeva – nie cez Moskvu, ako to bolo zvykom. Prezidenti Maďarska a Ukrajiny (Kravčuk) sa dohodli na zahájení rokovaní o deklarácii o postavení národnostných menšín, novej dohode o konzulárnych vzťahoch, a pod. Maďarská strana chcela do deklarácie o menšinách zahrnúť pojem „kolektívne práva národnostných menšín“ s cieľom dosiahnuť medzinárodný precedens. Nakoniec bol dosiahnutý kompromis – namiesto „kolektívnych práv“ bola použitá formulácia „individuálne práva, ktoré môžu jednotlivé osoby uplatňovať spolu s inými osobami v rámci skupiny“. Deklarácia bola podpísaná v Budapešti počas návštevy prezidenta Kravčuka v máji 1991. Maďarská strana bola zadosťučinená, pretože sa jej v otázke národnostných menšín predsa len podarilo dosiahnuť niečo viac než vtedajší medzinárodný štandard, dúfajúc, že precedens vo vzťahu s Ukrajinou bude vzorom pre riešenie postavenia maďarskej menšiny i v iných krajinách regiónu. Na druhej strane, Ukrajina dosiahla vďaka kontaktom s Maďarskom prakticky medzinárodné uznanie svojej nezávislosti – nehládac na to, že ešte stále existoval Sovietsky zväz. Maďarsko ako prvý štát vôbec – 3. decembra 1991 – nadviazalo priame diplomatické vzťahy s Ukrajinou a otvorilo svoje veľvyslanectvo v Kyjeve. 6. decembra 1991 – na piaty deň existencie nezávislej Ukrajiny – už bolo pripravené podpísať s Ukrajinou základnú zmluvu. Za zmienku stojí i skutočnosť, že prvé ukrajinské veľvyslanectvo v zahraničí vôbec bolo otvorené práve v Budapešti, 25. marca 1992

- (*unilaterálny bilateralizmus, 1992–1994*) po období „sľubného začiatku“ došlo k stagnácii v maďarsko-ukrajinských vzťahoch. Autor charakterizuje tento stav ako unilaterálny bilateralizmus – Ukrajina mala stále väčší záujem v rozvíjaní všestranných vzťahov s Maďarskom, zatiaľ čo Budapešť čím ďalej, tým viac redukovala agendu bilaterálnych vzťahov na menšinovú otázku. Na úrovni diplomatických kontaktov sa to prejavilo tým, že zatiaľ čo v Budapešti sa vystriedalo niekoľko vysokých oficiálnych návštev čelných predstaviteľov Ukrajiny, predstavitelia maďarskej vlády sa obmedzili na návštevy Zakarpatskej oblasti (najmä – Užhorod, Berehovo). Napriek tomu, Antalova vláda ústami svojho premiéra deklarovala, že považuje Ukrajinu za štát č. 1 v maďarskej východnej politike. Niekoľkokrát maďarskí najvyšší predstavitelia navrhli Ukrajine vytvoriť v rámci Zakarpatskej oblasti maďarskú autonómiu – najsamprv etnickú, neskôr kultúrnu a pod. Ukrajinská strana tieto návrhy v zásade odmietala, hoci neodmietala snahy nájsť kompromisné riešenia na

úrovni regionálnej samosprávy v Zakarpatskej oblasti.

Základná zmluva s Ukrajinou, podpísaná ešte v decembri 1991, bola predložená na ratifikáciu do maďarského parlamentu v máji 1993. Parlament ratifikoval zmluvu až po horúcich a dlhých debatách (223 hlasov „za“, 39 „proti“, 17 „zdržali sa hlasovania“). Hlavným problémom bola skutočnosť, že konzervatívna vláda premiéra Antala sa pridrižovala princípu, že v bilaterálnych zmluvách so susedmi nie je potrebné znova potvrdzovať neporušiteľnosť hraníc, a že sa stačí odvolávať na Záverečný akt z Helsínk (ktorý nevyučuje zmeny hraníc na základe dohody, mierovou cestou a pod). Ukrajinská zmluva bola prvým precedensom v tomto zmysle. Nakoniec, článok o neporušiteľnosti hraníc bol ratifikovaný. Debata o ukrajinskej zmluve mala závažné vnútropolitické dôsledky na maďarskej vnútropolitickej scéne – v rámci vládnucej konzervatívnej strany sa vykryštalizovalo krajné nacionalistické krídlo. Je to paradoxné, ale zmluva bola podporená celou opozíciou, zatiaľčo väčšina hlasov „proti“ pochádzala práve z Antalovej vládnucej strany.

- *(rovnovážne vzťahy, 1994–1997)* k podstatnej zmene v zahraničnej politike, ktorá sa dotkla i vzťahov s Ukrajinou došlo po nástupe Hornovej vlády po voľbách v roku 1994. Nová vláda podrobila kritike tzv. Antalovu doktrínu, podriadiac riešenie otázky postavenia maďarskej menšiny v susedných krajinách záujmom Maďarska o integráciu do západných štruktúr. V agende týkajúcej sa menšín, Hornova vláda sa rozhodla pomôcť Maďarom žijúcim v susedných krajinách prostredníctvom zlepšenia vzťahov s ich centrálnymi vládami, nie prostredníctvom politických elit maďarských menšín. Otázka maďarskej menšiny prestala byť kľúčovou i vo vzťahoch s Ukrajinou.

Po štyroch rokoch – v r. 1995 – maďarský premiér (Horn) v sprievode ministrov vnútra, poľnohospodárstva, financií a vedúceho colnej správy, konečne znova navštívil Kyjev. Počas rokovaní v Kyjeve bolo podpísaných osem nových dohôd. Pozornosť si zaslúži i tá skutočnosť, že Horn nezahrmul do programu svojej cesty návštevu Zakarpatskej oblasti – čo bolo predtým prakticky obligatórnym sprievodným javom návštev maďarských predstaviteľov. Maďarsko v roku 1997 zaznamenalo rast vzájomnej obchodnej výmeny s Ukrajinou a zaradilo sa na jedenáste miesto v zahraničnom obchode Ukrajiny (predtým bolo dlhodobo na trinástom mieste). Maďarské investície na Ukrajinu dosiahli sumu 24 mil USD a bolo založených 450 spoločných maďarsko-ukrajinských podnikov.

Peter Barták: Slovensko-ukrajinské vzťahy: niektoré bezpečnostné a obranné aspekty.

- *(Slovensko a Ukrajina: vzťahy v stave zrodu)* vecne i časovo bol štart a prvé kroky obidvoch štátov v zaisťovaní vlastnej bezpečnosti a obrany podobné, neraz zhodné. Zo začiatku 90. rokov si vytyčujú podobné bezpečnostné

a obranné ciele, približne rovnako legislatívne pokrývajú vznik a výstavbu svojich ozbrojených síl, púšťajú sa do ich namáhavej reorganizácie a redislokácie, vytvárajú si vlastné ministerstvá obrany a generálne štáby. Armády oboch štátov sa prakticky od svojho zrodu stávajú naj dôveryhodnejšími inštitúciami v štáte, no aj napriek tomu obidve rovnako „srdia grošom“. Ukrajina v októbri 1993 prijíma svoju vojenskú doktrínu, v júni 1994 je prijatá obranná doktrína SR. Istý malý časový okamih, ktorý Ukrajina mala pred Slovenskom v budovaní vlastného štátu a s tým spätým procesom zaisťovania jeho bezpečnosti, jeho obrany sa na rozhraní rokov 1994–1995 akoby vyrovnal. Obrazne to dokazuje i fakt, že Ukrajina i Slovensko odovzdávajú svoj Prezentačný dokument k programu PFP v rovnaký deň – 25. mája 1994 v sídle NATO v Bruseli.

- *(historický počin Ukrajiny: jadrové odzbrojenie a slovenská nevšímavosť)* Ukrajina sa akoby z večera na ráno stala treťou najväčšou jadrovou mocnosťou na svete s vyše 700 tisícovou armádou – druhou najmocnejšou ozbrojenou silou v Európe. Ukrajina však už v októbri 1991 verejne deklaruje svoju nenukleárnosť, neutralitu a nezúčastnenosť. A nielen deklaruje. Od r. 1992 (taktické jadrové zbrane) do júna 1996 zo svojho územia odstránila všetky jadrové náboje. Išlo o historický čin, ktorý navždy vojde do dejín, avšak ktorý prebehol na Slovensku bez povšimnutia. Ukrajina má neoddiskutovateľnú zásluhu na vytvorení bezjadrovej strednej a východnej Európy.
- *(rozdiely v spôsobe zaisťovania bezpečnosti od polovice 90. rokov)* u oboch štátoch od začiatku existoval istý rozdiel vo voľbe zaisťovania vlastnej bezpečnosti. Kým na Ukrajine sa rozhodli pre neutralitu a neúčast v blokoch, potom v SR od začiatku prevažuje záujem a úsilie o kolektívny spôsob zaistenia bezpečnosti a obrany, o prijatie do transatlantických politicko-bezpečnostných a obranných štruktúr. Od polovice 90. rokov pozorujeme, že v bezpečnostnej stratégii a politike oboch štátov dochádza k istej zmene, k odklonu od pôvodného smerovania. Ukrajina postupne zisťuje, že pôvodný zvolený spôsob zaisťovania bezpečnosti založený na neutralite a neúčasti je málo nádejný na úspech, na prežitie Ukrajiny ako samostatného štátu. Preto sa rozhodne urobiť obrat vo svojej bezpečnostnej a obrannej politike (1996). Charta o osobitnom partnerstve medzi NATO a Ukrajinou podpísaná na Madridskom summite je toho dôkazom. *Ukrajina tak nielen prechádza na náš pôvodný spôsob zaisťovania svojej bezpečnosti a obrany, ale nás v tomto ohľade aj ďaleko predstihla.* Slovensko, jeho súčasné vládnuce sily sa začali odkláňať od pôvodne zvolenej a väčšinou občanov podporovanej bezpečnostnej stratégie a naopak, akoby paradoxne, *sa začíname bližieť k pôvodnej ukrajinskej predstave.* Slovensko pozvoľna, v istom zápase, avšak na rozdiel od Ukrajiny bez deklarovania uskutočňuje od polovice 90. rokov obrat od stratégie kolektívnej bezpečnosti a obrany

k stratégii izolácie.

1.2. Zhrnutie

Najdôležitejšie závery rokovania prvej sekcie a z nich vyplývajúce súvislosti je možné zhrnúť nasledujúcim spôsobom.

Hodnotenia dôsledkov rozšírenia NATO na bezpečnostné postavenie Ukrajiny – a zvlášť na perspektívy rozvoja jej vzťahov s Ruskom, – ktoré prezentovali ukrajinskí účastníci, sa diametrálne odlišujú. Od krajne pozitívnych očakávaní, že neexistujú žiadne hrozby z tohto procesu, ktoré by mohli podkopať ukrajinsko-ruské vzťahy, až po krajne negatívne očakávania, že Rusko vyvinie zvýšené úsilie o vtahtnutie Ukrajiny do vojensko-politického zväzku. V každom prípade – z vystúpení ukrajinských účastníkov – vyplýva, že určujúcou reláciou pre súčasné medzinárodné postavenie Ukrajiny sú vzťahy s Ruskom – v oveľa väčšej miere – než vzťahy Ukrajiny s NATO.

Predpoklad, že partnerstvo medzi NATO a Ruskom sa môže stať nástrojom riešenia konfliktných situácií medzi Ruskom a jeho susedmi (v priestore SNŠ), – vrátane Ukrajiny, – patrí medzi veľmi optimistické hypotézy. Partnerstvo medzi NATO a Ruskom – definované Zakladajúcim aktom – bezpochýb prispieva k stabilite postbipolárneho vývoja v Európe, avšak ani text Zakladajúceho aktu, ani prax mierotvorných operácií v priestore SNŠ nesvedčia o tom, že by NATO pretendovalo na rolu mierotvorcu v postsovietskom priestore a prejavilo vôľu nahradiť existujúce mechanizmy SNŠ. Na tejto skutočnosti – minimálne v horizonte najbližších desiatich rokov – nič nezmení ani skutočnosť, že Rusko nedosiahlo od NATO záväzok neprijatia postsovietskych štátov do NATO v budúcnosti.

Charta o osobitných vzťahoch medzi NATO a Ukrajinou neobsahuje priame bezpečnostné garancie pre Ukrajinu v zmysle potenciálnych rizík, ktoré môžu vyplývať z jej vzťahov s Ruskom. Konzultačný mechanizmus v prípade ohrozenia a deklarovanie *stredoeurópskeho štatútu Ukrajiny*, zakladá iba perspektívne tendencie takýchto garancií v nejasnej budúcnosti, poskytnutie ktorých bude závisieť od celého radu – v súčasnosti – nepredvídateľných faktorov. Predovšetkým od schopnosti Ukrajiny zachovať si doterajší samostatný zahraničnopolitický kurz, vnútorného vývoja a procesu transformácie v Ukrajine, Rusku a globálneho medzinárodného vývoja v Európe. Je symptomatické, že iba 5% ukrajinských expertov si myslí, že Charta s NATO prispeje „vo veľkej miere“ k posilneniu bezpečnosti Ukrajiny a že drvivá väčšina stúpcov členstva Ukrajiny v NATO si uvedomuje nereálnosť vstupu Ukrajiny do NATO v najbližších rokoch.

Najdôležitejší predpoklad udržania *stredoeurópskych* vývojových tendencií pre Ukrajinu v strednodobej perspektíve – späté s prvou vlnou rozšírenia NATO –, bude závisieť od schopnosti Ukrajiny pokračovať v politike nezúčastnenosti a zachovať si neblokovaný štatút. Veľkou výzvou a zároveň skúškou zrelosti ukrajinskej politiky v tomto smere bude -paradoxne – zvládnutie procesu rozšírenia NATO a EÚ smerom na východ. Symptomatická je skutočnosť, že ukrajinskí experti – stúpenci neutrality – si uvedomujú, že po rozšírení NATO smerom na východ, Ukrajina nebude schopná presadzovať politiku klasickej

neutralitu podľa vzoru z obdobia po druhej svetovej vojne. Za povšimnutie stojí i skutočnosť, že hneď po podpísaní Zakladajúceho aktu s NATO, Rusko podpísalo (v máji 1997) základnú dohodu a zároveň zmluvy o Čiernomorskej flotile s Ukrajinou, z ktorých vyplýva pokračujúca prítomnosť ruských vojenských jednotiek na ukrajinskom území. Už len samotný tento fakt vylučuje klasickú neutralitu Ukrajiny.

Rozšírenie EÚ predstavuje pre Ukrajinu podobnú výzvu ako i rozšírenie NATO. Vstup kľúčových krajín SVE do EÚ veľmi pravdepodobne spôsobí dodatočné obchodné problémy pre Ukrajinu v regióne SVE. Vzostupný rast obchodnej výmeny s krajinami CEFTA môže byť ohrozený tým, že budú musieť rešpektovať colné a obchodné predpisy EÚ, rovnako ako i spoločnú hospodársku politiku únie. Vzhľadom na zatiaľ veľmi nejasnú perspektívu podpísania asociačnej dohody a uregulovania obchodných vzťahov s úniou, – ktoré by preklenuli uvedené problémy – môže dôjsť k zníženiu ukrajinského obchodu s krajinami CEFTA. Ďalším veľkým otáznikom je vôbec existencia CEFTA potom, čo ju opustia kľúčové krajiny SVE. Rozšírenie EÚ smerom na východ prejavuje paradoxnú črtu súčasného medzinárodného vývoja – *posilnenie celoeurópskej integrácie sa uskutoční na úkor redukcie rozvoja regionálnej spolupráce v SVE*. Tento problém však nie je len problémom Ukrajiny, ale i EÚ – a v najväčšej miere – i ostatných krajín SVE, ktoré nevstúpia do EÚ v rovnakom čase ako ČR, Poľsko, Maďarsko a Slovinsko. Bezprostredne sa dotýka i Slovenska.

Rozhodujúcu úlohu z hospodárskeho i bezpečnostnopolitického hľadiska – spomedzi krajín SVE – zohráva pre Ukrajinu Poľsko. Je to podmienené historickými faktormi, ale i súčasným medzinárodným postavením a potenciálom Poľska, ktoré je kľúčovou krajinou SVE. Vzťahy obidvoch krajín sú významným prvkom stability v regióne SVE s celoeurópskym dosahom. Ukrajina vníma vzťahy s Poľskom ako vzťahy strategického významu. Otázkou však zostáva, ako ovplyvní úroveň týchto vzťahov vstup Poľska do NATO a EÚ. Je to paradoxné, ale Poľsko v súčasnosti má možno oveľa väčšie možnosti rozvoja politických a hospodárskych vzťahov s Ukrajinou, než ich bude mať po vstupe do NATO a EÚ.

Je to výzva i pre slovenskú zahraničnú politiku, v prípade časovo nerovného vstupu do EÚ s Poľskom. Podľa hodnotenia ukrajinských expertov, Slovensko by sa mohlo – na určitú dobu celkom určite – stať *spojivom* medzi Ukrajinou a krajinami SVE, ktoré vstúpia do západoeurópskych štruktúr. Je úplne jasné, že Slovensko – vzhľadom na svoj potenciál – nemôže byť pre Ukrajinu náhradou za Poľsko, avšak v spolupráci s Poľskom i ostatnými krajinami SVE sa môže aspoň čiastočne podieľať na *novej stredoeurópskej agende* v súvislosti s približovaním Ukrajiny k stredoeurópskym i západoeurópskym štruktúram. Záujem NATO i EÚ o stabilizovanie a priblíženie Ukrajiny k európskym štruktúram je jasne čitateľný a – minimálne v strednodobej perspektíve – nemenný. Závisí iba od slovenskej zahraničnopolitickej vôle – či chce alebo nechce byť *konštruktívnym partnerom západoeurópskych štruktúr* a podieľať sa na zodpovednosti za stabilitu v regióne SVE.

Rok 1997 bol pre Ukrajinu – z hľadiska jej ďalšieho medzinárodného i bez-

pečnostného postavenia – kľúčovým rokom. Rozhodnutia madridského summitu NATO, luxemburského summitu EÚ, Zakladajúci akt medzi NATO a Ruskom a Charta o osobitnom partnerstve medzi NATO a Ukrajinou *síce nevyriešili zásadným spôsobom problémy bezpečnosti a medzinárodného postavenia Ukrajiny, avšak zafixovali existujúce status quo a načrtli nové perspektívy vývojových tendencií*. Ukrajina tak získala priestor pre realizáciu svojich deklarovaných *európskych* zahraničnopolitických cieľov, avšak to, či ich dosiahne, zostáva – predovšetkým – „na jej vlastných pleciach“. Partneri v SVE jej môžu byť v tomto smere iba nápomocní.

Komparácia *východných politík* „visegrádskejších“ susedov Ukrajiny – Poľska, Maďarska a Slovenska – jednoznačne vyznieva v prospech Poľska. Poľské skúsenosti sú podložené dlhodobou historickou tradíciou, ktorá je – na prvý pohľad paradoxne – veľmi aktuálna i v súčasnosti. V rokoch 1989 až 1997 Varšava v niekoľkých časových intervaloch *sformulovala a zároveň i – do určitej miery – zodpovedala na základnú otázku súčasnej východnej politiky krajín SVE: akým spôsobom budovať vzťahy s kľúčovými krajinami európskej časti postsovietskeho priestoru – Ruskom a Ukrajinou?* Poľsko volilo medzi dvomi krajnými koncepciami svojej východnej politiky: 1. preferencia rozvoja vzťahov so svojimi bezprostrednými susedmi – Ukrajinou, Bieloruskom a Litvou – s cieľom vybudovať hrádzu pred ruským imperializmom; 2. preferencia vzťahov s Ruskom, na úkor vzťahov so svojimi bezprostrednými susedmi. V období 1989–1991 sa Poľsko snažilo kombinovať obidva prístupy, zatiaľ čo v r. 1992–1995 prevládali pokusy presadiť druhú alternatívu. Od r. 1996 sa Poľsko vrátilo k politike z r. 1989–1991, avšak na kvalitatívne novej úrovni. Cieľom poľskej východnej politiky je kultivovanie partnerských vzťahov so všetkými najdôležitejšími susedmi na východe, *zohľadňujúc širší rámec európskych a transatlantických vzťahov*. Inými slovami, poľská odpoveď znie: *dosiahnutie partnerských vzťahov s Moskvou bez ich zasadenia do kontextu rozvoja vzťahov s Ukrajinou, pobaltskými štátmi a inými krajinami regiónu SVE, nemá nádej na úspech*. Táto poľská skúsenosť je platná a aplikovateľná na ktorúkoľvek krajinu SVE.

Na začiatku 90. rokov bola maďarská politika vo vzťahu k Ukrajine najaktívnejšia spomedzi všetkých krajín SVE. Budapešť zohrala rozhodujúcu úlohu pri medzinárodnom uznaní Ukrajiny, ešte v čase keď existoval ZSSR. Obdobie stagnácie v maďarsko-ukrajinských vzťahoch nastalo v rokoch 1992–1994, keď do centra bilaterálnej agendy bola – maďarskou stranou – postavená otázka maďarskej menšiny v Ukrajine. Hornova vláda sa ponímaním svojej východnej politiky priblížila poľskému modelu, keď podriadila otázky národnostných menšín a kontext rozvoja vzťahov s Ukrajinou i Ruskom záujmom integrácie Maďarska do západných štruktúr.

Slovensko nemôže svoju východnú politiku, vrátane vzťahov s Ukrajinou, ani len porovnať s Poľskom alebo Maďarskom. Slovenská východná politika nielenže nie je rovnovážna, ale nie je ani zasadená do kontextu rozvoja európskych a transatlantických vzťahov, resp. presadeniu prioritných integračných záujmov SR. Paradoxne, v bezpečnostnej relácii – vzťahov s NATO, – postsovietska

Ukrajina predbehla Slovensko, keď zaznamenala posun od doktríny neúčasti v blokoch k zblíženiu s NATO v r. 1996–1997. Slovensko naopak, od deklarovania cieľa vstupu do NATO k vzdialeniu sa od NATO, príklonu k stratégii neutrality a – de facto – medzinárodnej izolácie.

Predseda sekcie: Hans Joachim Giessman, Inštitút pre mierové štúdie, Hamburg

Hlavné referáty:

Valerij Novickýj (Inštitút svetovej ekonomiky a medzinárodných vzťahov, Kyjev): **Ukrajina a Európska únia: perspektívy integrácie**

Petr Robejšek (Medzinárodný inštitút pre politiku a hospodárstvo, Hamburg): **Ukrajina, stredná Európa a EÚ: pohľad zo západu**

Stanislaw Michalowski (Ministerstvo zahraničných vecí, Varšava): **Hospodárska spolupráca v rámci CEFTA a Ukrajina**

Anton Marcinčin (Centrum pre hospodársky rozvoj, Bratislava): **Perspektívy integrácie Slovenska do EÚ: východné aspekty**

Mychajlo Bizilia (Zástupca Karpatského euroregiónu v Zakarpatskej oblasti, Užhorod): **Karpatský euroregión: skúsenosti cezhraničnej spolupráce**

Zásadný rozdiel vo východnej politike Slovenska a jeho dvoch susedov – Poľska a Maďarska – spočíva v tom, že členstvo v západných štruktúrach sa mení pre Poľsko a Maďarsko z cieľa ich zahraničnej politiky na jej nástroj, vrátane budovania vzťahov s Ukrajinou a Ruskom. Slovensko zostáva v pôvodnej situácii svojich úspešnejších susedov, *keď premyslená, zodpovedná – a zasadená do širšieho rámca európskych a transatlantických procesov – východná politika sa musí stať nástrojom na dosiahnutie prioritného cieľa – členstva v NATO a EÚ*. Aby došlo k zmene slovenskej západnej politiky z neúspešnej na úspešnú, musí dôjsť k zmene slovenskej východnej politiky praktizovanej v r. 1993–1997 podľa vzoru maďarskej politiky od r. 1994 a poľskej politiky – minimálne – od r. 1996.

2. UKRAJINA A EURÓPSKA HOSPODÁRSKA A POLITICKÁ INTEGRÁCIA

2.1. Fakty, argumenty a hodnotenia

V druhej sekcii rokovania konferencie zazneli príspevky, ktorých cieľom bolo zhodnotiť otázky spojené s možnosťami európskej integrácie Ukrajiny, resp. jej miesta v súčasnej Európe. Hlavné otázky, na ktoré sa referenti pokúšali nájsť odpovede boli nasledovné:

1. aké sú perspektívy integrácie Ukrajiny do Európskej únie?
2. ako sú pripravené na túto možnosť krajiny západnej Európy?
3. aké sú možnosti priblíženia, resp. vstupu Ukrajiny do stredoeurópskych subregionálnych štruktúr – a predovšetkým, CEFTA?
4. aké sú perspektívy integrácie Slovenskej republiky do Európskej únie?
5. aké sú skúsenosti z cezhraničnej spolupráce v rámci projektu Karpatský euroregión, na ktorej participujú západné regióny Ukrajiny a regióny susedných stredoeurópskych krajín?

Hlavné tézy prednesených referátov

Valerij Novickyj: Ukrajina a Európska únia: perspektívy integrácie

- *(problémy v obchode s Ruskom a rast hospodárskej spolupráce s EÚ)* analýza rozvoja a súčasného stavu zahraničnoobchodnej činnosti Ukrajiny svedčí o tom, že hospodárska spolupráca s EÚ sa stáva pre Ukrajinu stále významnejším faktorom jej geopolitického postavenia a zároveň praktickou úlohou spojenou bezprostredne s budovaním systému otvorenej ekonomiky. Spolupráca s EÚ zodpovedá procesu pretvárania ukrajinského hospodárstva z časti jednotného hospodárskeho priestoru bývalého ZSSR na samostatnú „národnú jednotku“ v systéme globálneho rozdelenia práce.

Za všetko hovoria údaje o rozvoji ukrajinského exportu a importu. Podiel krajín – ktoré neboli súčasťou ZSSR – na ukrajinskom exporte vzrástol z 14,6% v r. 1991 na približne 50% v r. 1996, a v priebehu r. 1997 už tento podiel značne prekračuje uvedenú hodnotu. Určitú úlohu – pri vývoji tohto indikátora – zohrala i nepredvídateľná a miestami nepriateľská politika Ruska, tradičného obchodného partnera. Ako príklad môže poslúžiť jednostranné zavedenie colných poplatkov na začiatku r. 1997, ktoré mali za následok zníženie vzájomného obchodu o 20%. V dôsledku, podiel Ruska v exporte Ukrajiny v prvom polroku 1997 v porovnaní s rovnakým obdobím r. 1996 klesol na 28,2%, a podiel krajín bývalého ZSSR na 25,9%. Adekvátne vzrástol

podiel ostatných 166 krajín sveta, – s ktorými Ukrajina udržiava obchodné vzťahy, – na 16,8%. Podiel krajín bývalého ZSSR na importe Ukrajiny klesá oveľa pomalšie, najmä kvôli dovozu energetických surovín.

EÚ sa stáva hlavným zdrojom dodávok produkcie spracovateľského priemyslu. Líderom – medzi krajinami EÚ – v tomto smere je Nemecko, na ktoré pripadá 5,8% celkového ukrajinského importu. Aktívnymi obchodnými partnermi Ukrajiny sú i Taliansko a Holandsko.

- *(problémy hospodárskej spolupráce s EÚ)* napriek uvedeným indikátorom, úroveň spolupráce s EÚ je ešte veľmi vzdialená od stavu, ktorý by bolo možné označiť za optimálny. Všetky pozitívne výsledky v tomto zmysle boli dosiahnuté pri veľmi nízkych absolútnych ukazovateľoch a pri nevhodnej komoditnej štruktúre pre Ukrajinu. Investičná spolupráca Ukrajiny s EÚ sa rozvíja oveľa pomalšie než v oblasti obchodu. Napriek optimistickým očakávaniam, Európa sa nestala pre Ukrajinu zdrojom nových progresívnych technológií.

Čižeľnou prekážkou obchodnej spolupráce je prax antidampingových šetrení zo strany EÚ proti ukrajinským výrobcom ocele, textilu, jadrových materiálov, hnojív a niektorých ďalších komodít. Tieto šetrenia majú veľmi často otvorene diskriminačný charakter, pretože sa vedú bez zohľadnenia konkrétnych nákladov pri výrobe produkcie v Ukrajine a vychádzajú z porovnávania cenových relácií, ignorujúc – napr. – cenu práce a pod.

Avšak, je potrebné dodať, že hlavným problémom exportérov na trhoch v západnej a strednej Európe je slabá konkurenčná schopnosť ukrajinskej produkcie. Dlhodobým negatívnym faktorom obchodu s EÚ je komoditná podobnosť ukrajinského nesurovinového exportu k niektorým tradičným sféram nadbytočnej produkcie v členských krajinách EÚ – potravinárska produkcia, metalurgia, ľahký a chemický priemysel.

- *(zmluvné a inštitucionálne zabezpečenie vzťahov s EÚ)* spoločné záujmy EÚ a Ukrajiny našli svoje vyjadrenie v Zmluve o partnerstve a spolupráci, ktorá bola podpísaná 16. júna 1994 v Luxemburgu. Zmluva vytvára podmienky pre široký politický dialóg medzi obidvomi stranami, rovnako ako i predpokladá zavedenie režimu ústretočných vzťahov vo vzájomnom obchode. Významným cieľom, ktorý je obsiahnutý v dohode, je perspektíva vytvorenia po r. 1998 zóny voľného obchodu. Vzhľadom na veľmi dlhý proces ratifikácie zmluvy, EÚ a Ukrajina podpísali tzv. Dočasnú dohodu (Interim Agreement) o obchode v Bruseli 1. júna 1995. Táto vstúpila do platnosti 1. februára 1996. Zásadný význam pre rozvoj vzťahov s EÚ má priznanie Ukrajine štatútu krajiny s tranzitívnou ekonomikou (jún 1996).

Boli vytvorené spoločné inštitúcie pre rozvoj vzájomných vzťahov – Rada spolupráce a medziparlamentný Výbor pre spoluprácu. V Ukrajine existuje Medzirezortný výbor pre otázky rozvoja vzťahov s EÚ. Rozvoj vzťahov s Ukrajinou na strane EÚ spadá do činnosti Generálneho riaditeľstva pre vzťahy s krajinami SVE a novými nezávislými štátmi. V Bruseli bola otvorená Stála mi-

sia Ukrajiny pri EÚ a v Kyjeve Delegatúra Európskej komisie.

- (*integračné dilema Ukrajiny?*) bezpochýb, plné právo na existenciu má i nasledujúca otázka – je možné považovať súčasnú geostrategickú voľbu Ukrajiny v prospech európskej integrácie naozaj za definitívnu? Často je možné počuť názor, že bývalé subjekty ZSSR jednoducho neminie obnovenie integračného priestoru potom, čo prekonajú súčasnú hlbokú krízu. Otázkou je však možné postaviť i opačne. Vari by nebolo logické pripustiť, že práve podmienky ostrej hospodárskej krízy mali byť príčinou obnovenia bývalého jednotného hospodárskeho priestoru, berúc do úvahy, napríklad, problémy konkurenčného boja so západnými výrobcami? Nestalo sa tak. Naopak, práve spolupráca s európskymi a inými krajinami kompenzuje straty trhov a technologickej spolupráce v rámci krajín SNŠ. Európsky vektor orientácie sa stal prioritou v súčasnej geoekonomickej stratégii Ukrajiny.

Petr Robejšek: Ukrajina, stredná Európa a EÚ: západný pohľad

- (*Rusko na konci reforiem*) ekonomicky pozvoľne a za politickej podpory väčšiny sa reformný proces v Rusku odkláňa od „pozápadnenia“ a orientuje sa na „industrializmus“, t.j. modernizáciu priemyselnej základne. Za danej situácie je táto zmena kurzu pochopiteľná a realistická. Jej hlavným dôsledkom je však odklon od vývinovej línie hospodársky vyspelých krajín, ktoré sa zameriavajú na rozvoj postindustriálnej ekonomiky. Je vôbec možné, aby sa Rusko odklonilo od „pozápadnenia“? Áno, Rusko je schopné ekonomicky prežiť i v tom prípade, ak odmietne podriadiť sa západným kritériám hospodárskej efektívnosti. Ak sa tento prístup presadí a všetko tomu nasvedčuje, Rusko sa bude modernizovať v rámci tradičného industriálneho vývinového vzorca. V skutočnosti však pôjde iba o zdokonaľovanie vlastnej zaostalosti. Vo väčšine krajín SNŠ vzniká špecifická forma „korporatívneho kapitalizmu“ s veľmi úzkym prepojením medzi štátom a ekonomikou. Bieloruský prezident Lukašenko hovorí o „trhovom socializme“, ukrajinský prezident Kučma používa pojem „štátom regulovaná a sociálne orientovaná trhová ekonomika“ a ruský prezident Jel'cin povýšil v jeseni 1997 štátny dirigizmus na oficiálnu politiku. Za týchto podmienok nám nezostáva iné než priznať nasledujúcu nepríjemnú skutočnosť: štátny útvar, ktorý bol nedávno známy pod názvom Sovietsky zväz, v skutočnosti nezmizol. Ako hospodársky, politický, sociálny a bezpečnostnopolitický vzťahový systém existuje i naďalej a prežíva akurát fázu dočasného oslabenia.

O to väčšiu pozornosť je potrebné venovať skutočnosti, že z tohto zaostalého ekonomického priestoru budú pôsobiť gravitačné sily na bývalé socialistické štáty. Pokračovanie ich závislosti na Rusku by bolo možné odvodzovať od vysokej spotreby materiálu a energie v priemyselných odvetviach – napr. chémia, papier, hutníctvo. Vzhľadom nato, dlhodobá surovinová a energetická závislosť mnohých štátov SVE nadobúda mimoriadny význam. Ruská poli-

tika sa snaží o inštrumentalizáciu hospodárskej závislosti. Popri spomínanej energetickej surovinovej závislosti sa to týka i závislosti technologickej (jadrová energia). Rusko sa snaží prehĺbiť existujúcu závislosť v zbrojnej oblasti tým, že ponúka splátky dlhu ZSSR vo forme dodávok zbraní. Rovnako pôsobí i skutočnosť, že sa Rusko ponúka ako „mäkký“, v porovnaní so Západom, menej náročný trh.

- *(SVE medzi Ruskom a západnou Európou)* po historickom prelome v r. 1989 stoja štáty SVE pred dvomi úlohami: 1. modernizácia hospodárstva a spoločnosti; 2. nájdenie vlastného miesta v začínajúcej postindustriálnej ére. Nielen ich ďalší hospodársky vývin, ale v rovnakej miere i ich bezpečnosť a nezávislosť sa bude odvodzovať od toho, či ich cesta „naspäť do Európy“ povedie rýchlo k plnej ekonomickej integrácii do západného ekonomického kontextu. Táto otázka má nepopierateľný geopolitický význam, pretože jej zodpovedanie rozhoduje o tom, kde sa bývalé socialistické krajiny budú nachádzať v čase, keď postkomunistický svet nájde svoju predbežnú rovnováhu. Jej zodpovedanie závisí od ekonomických faktov a vyžaduje, predovšetkým, intenzívnu investičnú činnosť a hlbokú reštrukturalizáciu hospodárstva.

Modernizácia a globalizácia ekonomických vzťahov medzi západnou a východnou Európou sa prejavuje predovšetkým v tom, že pre západoeurópskych zákazníkov a podnikateľov bývalé socialistické štáty predstavujú zdroj lacných produktov a pracovnej sily. Táto forma globalizácie vedie k upevňovaniu hospodárskych hraníc a možno i k závažným bezpečnostnopolitickým dôsledkom. Realisticky videné, bývalé socialistické krajiny majú iba malé šance dosiahnuť západnú úroveň blahobytu. Z dvoch príčin nebudú schopné nahromadiť dostatočný kapitál, ktorý by im umožnil včleniť sa do skupiny špičkových trhových ekonomik: 1. obyvateľstvo konzumuje príliš veľa v čase, keď by sa malo správať podľa zdržanlivej „protestantskej morálky“; 2. západní podnikatelia využívajú svoj technologický náskok k tomu, že redukovujú bývalé socialistické krajiny na producentov jednoduchých a tým i lacných produktov, alebo polotovarov. Východoeurópske štáty sa však definitívne odpoja od východného priestoru až potom, keď prestanú vyrábať druhoradé tovary. Do tejto doby existuje možnosť návratu do starých vzťahov hospodárskej i politickej závislosti na Rusku.

- *(západná Európa na prechode do novej éry a SVE)* západný model trhovej ekonomiky zdolal socializmus a vzápätí dosiahol hranice svojej výkonnosti, a v súčasnosti hľadá ďalšie rezervy na jej stupňovanie. Osem rokov po zániku socializmu sa ukazuje, že posledný predstavoval určitý protielik, dôležitú korektívu pre sebazničujúce sily výkonove a individualisticky zameraného západného hospodárskeho modelu. Trhový systém, ktorý už nemusí čeliť alternatívnemu spoločenskému modelu, nie je vystavený disciplinujúcemu vplyvu politických ohľadov na sociálnu stabilitu.

Napriek všetkým patetickým a historizujúcim vyhláseniam, západná Európa nezobrala na vedomie politické zmeny 1989-91 a z toho plynúcu zodpovednosť, skutočne vážne. Západoeurópski politici sa správajú strnulo a autisticky zároveň. Ich úlohou a šancou je zaistiť čo možno najväčšiu časť kontinentu pre demokraciu a trhové hospodárstvo. Hospodárska pomoc a odstránenie obchodných bariér by boli oveľa dôležitejšie, než nákladná bezpečnostnopolitická agenda. Avšak, nová a v skutočnosti oveľa dôležitejšia úloha celoeurópskej integrácie je podriadená cieľu, ktorý po r. 1989 jednoznačne stratil na význame, totiž integrácii západoeurópskej. Tomuto cieľu z doby studenej vojny obetujú šancu na pokrok v celoeurópskej integrácii. V mene európskej meny je hospodárstvám naordinovaná „diétna kúra“ šetrenia, ktorá ohrozuje stabilitu západných demokracií a prehĺbuje priepasť medzi obidvomi časťami kontinentu. Potrebne by boli pragmatické a rýchle politické kroky. V Madride, Amsterdame a Maastrichte sa však opäť ukázalo, že to nie je práve silná stránka Európanov. Národné záujmy bránia i naďalej dosiahnutiu nadnárodných cieľov, správnych i chybných. Isté je, že staré a nové ciele nie sú zlúčiteľné a hlavne, chýbajú finančné, organizačné a duchovné prostriedky na ich dosiahnutie. Ak sa presadí ako priorita snaha nemať žiadne priority, bude sa to rovnať pokusu dosiahnuť nové a staré ciele s tým výsledkom, že sa proces zmien podstatne spomalí. Času nezostáva veľa. „Windows of Opportunities“ sa práve zabuchlo pred Bieloruskom. Ukrajinu, Slovensku, Rumunsku a Bulharsku zostáva už iba malá škára. Šanca poskytnutá v r. 1989 nebola dosiaľ plne využitá a kto vie, ako dlho budeme čakať na ďalšiu.

Pre západné štáty bolo zrejme jednoduchšie úverovať komunistické diktatúry než poskytnúť ich nástupcom prístup na západné trhy. Sympatie, obdiv a porozumenie z rokov 1989/90 boli osem rokov po hodine nula vystriedané rigoróznou politikou voči SVE. Logika fungovania západného hospodárskeho a politického systému sťažuje aktívnu pomoc tým viac, čím podobnejšie sú ekonomický a politický systém obdarovanej krajiny. Čím viac sa obdarovaná krajina podobá konkurentovi, tým viac a pravdepodobnejšie s ňou bude taktó i zachádzané. Obidve časti kontinentu majú veľa spoločných cieľov, avšak snáď žiadny z nich nie je pre nich dosiahnuteľný zároveň. Predovšetkým, nepochybne identické ciele bezpečnosti a blahobytu delia obe časti kontinentu nepomerne viac než ich spájajú.

- (*Ukrajina: most alebo škripec*) je obdivuhodné akej obľube sa v politickej rétorike a literatúre teší archetypický obraz mostu. Všetci by chceli takýto most predstavovať, avšak málokto si uvedomuje, že smelé východno-západné rozpätie by sa mohlo zmeniť i v prepätie. Nemenej vhodný je teda i obraz škripca. Pre Ukrajinu sa situácia komplikuje ešte i tým, že nie jeden spomedzi „prívržencov teórie mostov“ ju lokalizuje na jeho východnej strane. Ale i vtedy, keď túto interpretáciu optimisticky zavrhneme, zostane faktom, že na území Ukrajiny pôsobia a stretávajú sa silové polia modernej a hospodársky vyspe-

lej Európy a jej hospodársky i politicky zaostalej východnej časti. Isté však je, že príslušnosť Ukrajiny k západnej Európe je preddefinovaná hospodársky a predpokladá bolestnú reštrukturalizáciu poľnohospodárstva a priemyslu. Zatiaľ však existuje iba veľmi málo toho, čo by sa po onom „moste“ prepravovalo. Ak sa to nezmení dostatočne rýchle, most sa zmení na škripec. Je vo vitálnom záujme ostatných postkomunistických štátov, aby ukrajinské rozpätie medzi Západom a Východom nezlyhalo. Ekonomicky úspešná a jednoznačne západne orientovaná Ukrajina by totižto spolu s Poľskom prekážala pri vzniku osi Berlín-Moskva, alebo jej nie menej nežiadúcej varianty obohatenej o Paríž. S určitosťou je možné konštatovať iba jediné – na západoeurópske štáty sa Ukrajina v súčasnosti môže spoliehať iba veľmi obmedzene.

Predstava Ukrajiny integrovanej do západoeurópskych štruktúr sa za dnešnej situácie rovná prehnane optimistickej hypotéze. Ak sa má táto hypotéza potvrdiť, tak iba ako výsledok dlhodobého procesu, ktorého úspech závisí na celom rade faktorov. Na prvom mieste je potrebné nazvať prekonanie rozporu medzi politickou orientáciou Ukrajiny na Západ a jej vyhranenu hospodárskou závislosťou na Východe. Kľúčovým predpokladom pre ekonomické napojenie na Západ je radikálna zmena ukrajinského právneho poriadku a hospodárskeho systému. Iba potom je možné počítať s tým, že zahraničný kapitál sa prestane Ukrajine vyhýbať.

V istej miere pôsobí deprimujúco skutočnosť, že sa Ukrajina úspešne odpútala od Ruska i najmenej žiadúcej oblasti. Ukrajina je nezávislá na Rusku i v tom zmysle, že Kyjev stráca návaznosť i na to málo, čo na poli ekonomických reforiem realizuje Rusko. Oproti L. Kučmovi sa B. Jeľcin javí ako ruská M. Thatcher. Ukrajinskú ekonomiku ovládajú zle zamaskované komunistické elity v ešte väčšej miere než je tomu v Rusku. Ich oddanosť západnému modelu je priamo odvodená od privilégií, ktoré im poskytla jeho karikatúra, ktorá v krajine existuje.

Ďalším, avšak v skutočnosti najdôležitejším faktorom sťažujúcim hospodársku a politickú integráciu Ukrajiny do západného kontextu je vleklý konflikt medzi Ukrajinou a Ruskom. Základná dilema ukrajinskej politiky spočíva v tom, že väčšina vitálnych záujmov krajiny nie je uskutočniteľná proti ruskej vôli. Či už ide o zásobovanie energiou, alebo o odbyt ukrajinského tovaru, Rusko sa nachádza v kľúčovej pozícii. Dodávky ruskej ropy Ukrajina zaplatila loďami čiernomorskej flotily, podielmi v ropovodoch a významných podnikoch. Proces emancipácie od ruskej dominancie prebieha iba veľmi pomaly a jeho výsledok je neistý. Západná pomoc by v tejto situácii mohla priniesť výsledky skutočne strategického dosahu. Nie je celkom vylúčené, že USA sa pokúsia zrealizovať oslabenú podobu Brzezinského návrhu „podporiť geopolitickú multipolaritu na území bývalého ZSSR“, t.j. posilniť samostatnosť bývalých sovietskych republík. Ukrajina zaujíma tretie miesto na zozname krajín, ktoré dostávajú americkú finančnú pomoc. Sumy samotné však nie sú ani zďaleka postačujúce.

V Kyjeve neexistujú pochybnosti o významnej úlohe Nemecka, ako pre

postkomunistické štáty, tak i pre budúce usporiadanie Európy. Ukrajinské oficiálne miesta sa energicky zasadujú za posilnenie nemeckej prítomnosti a aktivít v krajine. Za nezatajovanou snahou prisúdiť Nemecku vedúcu úlohu pri modernizácii Ukrajiny je dokonca možné zreteľne vytušiť túžbu po symetrii a partnerstve podobnému ako medzi Bonnóm a Parížom. Ukrajina snáva opäť svoj európsky sen a Nemecku v ňom pripadla úloha rozprávkového princa. Vo svetle historických skúseností ide o veľmi odvážne rozhodnutie. Avšak, aktuálny stav vzťahov medzi západnou Európou a Ukrajinou charakterizuje skôr pojem vyčkávanie. Západná Európa si môže dovoliť čakať. Ukrajina však balansuje nad priepasťou. Akokoľvek pochopiteľné a legitímne je snaženie Ukrajiny o zapojenie do západoeurópskeho kontextu, nie je možné zatvárať oči pred problémami a neistými vyhliadkami tohto procesu.

Stanislaw Michalowski: Hospodárska spolupráca v rámci CEFTA a Ukrajina

- *(perspektívy CEFTA)* vzhľadom na skutočnosť, že od r. 1995 sa ťažisko ukrajinskej zahraničnej politiky stále zreteľnejšie presúva smerom k integrácii do európskych štruktúr, pre Ukrajinu rastie význam regionálnej spolupráce. Rozvoju vzťahov s krajinami SVE napomáha i poznanie, že spolupráca s krajinami regiónu, ktoré sú úspešné v integračnom procese, je nápomocná i pre uskutočnenie reformno-integračných snáh samotnej Ukrajiny. Analýza možností hospodárskej spolupráce Ukrajiny s CEFTA musí zohľadniť nasledujúce aspekty: 1. charakter, úloha a budúci vývin CEFTA; 2. ukrajinské záujmy na spolupráci s členskými krajinami CEFTA; 3. východné rozšírenie EÚ a z neho vyplývajúce závery pre Ukrajinu.

Reálny hospodársky význam CEFTA sa zdá byť relatívne malý: podiel členských krajín na vzájomnom obchode činí menej než 10%. Napriek tomu, v priebehu posledných rokov CEFTA vyvinula významné aktivity. Členské krajiny sa dohodli na plnej liberalizácii obchodu s priemyselnými tovarmi v horizonte r. 2001. Liberalizácia obchodu s poľnohospodárskou produkciou bude oveľa rozsiahlejšia než predpokladala pôvodná dohoda z r. 1992 – ochrannárske opatrenia budú redukované približne o jednu polovicu. V septembri 1995 bola CEFTA prostredníctvom prijatia doplnkov k zakladajúcej zmluve deklarovaná za „otvorenú inštitúciu“, ktorá umožňuje členstvo ďalším krajinám SVE – týkalo sa to predovšetkým Slovinska a Rumunska. Záujem o členstvo prejavilo tiež Bulharsko (predpokladaný vstup – 1998) a niektoré pobaltské štáty. Popri tom, rokovalo sa o ďalšom prehĺbení spolupráce, ktorá už prekračuje rámec problematiky zúženej iba na liberalizáciu obchodu, pohybu kapitálu, služieb a práce. Padol návrh na zriadenie stáleho sekretariátu CEFTA a dohodnutie spoločných postupov vo vzťahu k tretím krajinám. Zo súčasných šiestich členských krajín CEFTA (ČR, Poľsko, Maďarsko, Slovinsko, Slovensko a Rumunsko) sú štyri z nich pripravené zahájiť rozhovory o vstupe do EÚ. Z tohto faktu vyplýva skutočnosť, že budú – ako budúci čle-

novia EÚ – musieť pri ďalšom rozvoji spolupráce v CEFTA vychádzať zo všeobecných cieľov a princípov EÚ. Otázne je, či v momente vstupu do EÚ budú môcť i naďalej vyvíjať aktivity v rámci CEFTA. Je však možné celkom určite predpokladať, že členstvo v obidvoch štruktúrach – v doterajšej podobe – nebude možné uchovať. Ak by Poľsko, ČR, Maďarsko a Slovinsko chceli zostať členmi CEFTA, ciele a charakter poslednej by museli byť zmenené.

- *(Ukrajina a CEFTA)* v hospodárskej oblasti, spolupráca medzi Ukrajinou a krajinami SVE naráža na mnohé ťažkosti a problémy. Medzi ne patria, predovšetkým, nerovnaké tempo hospodárskeho rozvoja krajín SVE na strane jednej, a budovanie hospodárskych vzťahov na trhovom princípe v Ukrajine, na strane druhej. Poľsko – spomedzi všetkých krajín SVE – je najvýznamnejším obchodným partnerom Ukrajiny a patrí mu štvrté miesto v zahraničnom obchode Ukrajiny vôbec – po Rusku, Nemecku a Bielorusku. Napriek tomu, chýbajú nové mechanizmy a nástroje, ktoré by umožnili ďalší rozvoj spolupráce na trhových princípoch. Stačí spomenúť založenie spoločnej banky, ktoré bolo naplánované už v r. 1993, – avšak ešte stále zostalo iba pri plánoch.

Budúce rozšírenie CEFTA sa týka predovšetkým Bulharska (1998), troch pobaltských štátov a Ukrajiny. Všetky tieto krajiny už prejavili záujem o členstvo v CEFTA. V spoločnej deklarácii prezidentov Poľska a Ukrajiny z 26. júna 1996 sa zdôrazňuje, že Poľsko sa bude zasadzovať o prijatie Ukrajiny do CEFTA a že podnikne v tomto smere praktické kroky. V súčasnosti však Ukrajina nespĺňa ani jedno zo štyroch základných kritérií pre členstvo: 1. členstvo vo Svetovej obchodnej organizácii (WTO) a zníženie ochranných opatrení v súlade s pravidlami GATT/WTO; 2. podpísanie asociačnej dohody s EÚ; 3. jednohlasný súhlas všetkých súčasných členov CEFTA na prijatí nového člena; 4. podpísanie dohôd o voľnom obchode so všetkými členskými krajinami CEFTA. Krajina môže získať i formu asociovaného členstva, avšak rovnako iba v prípade, že spĺňa vyššie nazvané predpoklady. Je možné namietť, že síce Ukrajina ešte nespĺňa podmienky členstva, avšak nie je možné vylúčiť, že tieto podmienky budú časom „zmäkčené“, resp. nanovo zadefinované. Súčasný obchod Ukrajiny s krajinami CEFTA predstavuje iba niečo okolo 5% ukrajinského zahraničného obchodu. V prípade dosiahnutia členstva v CEFTA by sa podiel krajín CEFTA na ukrajinskom zahraničnom obchode nesporne zvýšil.

Pri úspešnom procese rokovaní, Ukrajina by sa v r. 1998 mohla stať členom WTO. Rovnako je možné predpokladať, že dohoda o spolupráci a partnerstve s EÚ by mohla byť ratifikovaná v r. 1998. V prípade, že Ukrajina bude schopná úspešne implementovať uvedenú dohodu, dosiahnuť makroekonomickú stabilitu a prehĺbiť reformný proces, ku koncu tohto storočia by sa mohla pripojiť k celoeurópskemu systému voľného obchodu.

Vzťahy Ukrajiny s členskými krajinami CEFTA majú okrem čisto ekonomického významu i ďalší veľmi dôležitý aspekt: vtiahnutie Ukrajiny do rôznych stre-

doeurópskych štruktúr. Týka sa to predovšetkým CEFTA, v ktorej Ukrajina hľadá dôležitý záchytný bod a alternatívu k SNŠ.

- *(rozšírenie EÚ a Ukrajina)* vzhľadom na to, že rozšírenie EÚ smerom na východ bude dlhodobým procesom, je nevyhnutné rátať s viacerými prechodnými obdobiami. CEFTA môže v budúcnosti nielen existovať, ale i zohrať veľmi významnú úlohu v tomto procese. Bolo by však veľkým zjednodušením tvrdiť, že CEFTA bude iba čakárňou na vstup do EÚ. Rovnako je potrebné zobrať do úvahy i skutočnosť, či si CEFTA – po rozšírení EÚ – zachová súčasnú podobu. Zmena funkcií CEFTA však vôbec neznamená, že prestane existovať. Je si možné predstaviť, že CEFTA i naďalej bude užitočným nástrojom pre priblíženie ďalších kandidátov k únii EÚ a rozvoj tradičnej regionálnej spolupráce. Rozvoj tradičnej regionálnej spolupráce bude nielen v záujme Ukrajiny a členov CEFTA, ktorí nevstúpia do EÚ, ale i nových členských krajín EÚ. Integračná stratégia Ukrajiny a členských krajín CEFTA by sa mala sústrediť na jeden veľmi dôležitý bod – rozšírenie EÚ by mohlo znamenať tiež i rozšírenie Európskeho hospodárskeho priestoru (EHS), kam patria členské krajiny EÚ a EFTA (okrem Švajčiarska) – a kam by mohli v perspektíve patriť i členské krajiny CEFTA.

Existuje veľa faktorov, ktoré hovoria pre to, aby CEFTA – po vstupe časti členov do EÚ – prežila a sformulovala nové úlohy v oblasti rozvoja regionálnej hospodárskej spolupráce, rovnako ako i spolupráce v oblasti politickej a bezpečnostnej. CEFTA sa celkom určite nestane ničím ako „mini-EÚ“, napriek tomu stredoeurópske krajiny spája príliš veľa spoločných záujmov, než aby nepotrebovali nástroj regionálnej spolupráce. Už teraz je jasné, že všetkých desať asociovaných krajín nevstúpi naraz do EÚ. Vychádzajúc z tohto predpokladu, je nevyhnutné vypracovať spoločnú stratégiu a dôveryhodné rámce rozvoja vzťahov pre krajiny, ktoré nebudú úspešné v prvom kole rozšírenia EÚ. CEFTA by mala zostať fórom pre rozvoj integračného procesu a predvstupovej stratégie jednotlivých krajín a rámcem pre prijímanie ďalších krajín SVE do EÚ. Avšak splnenie týchto funkcií predpokladá vytvorenie zodpovedajúcich inštitúcií – a predovšetkým – stáleho sekretariátu.

Anton Marcinič: Perspektívy integrácie Slovenska do EÚ. Východné aspekty

- *(vstup Slovenska do EÚ: štyri zjednocujúce tvrdenia)* ak hovoríme o vstupe do EÚ, mali by sme sa vyhnúť, podľa nášho názoru, štyrom hlavným zjednocujúcim tvrdeniam: 1. Patríme do Európy, to bolo jedno z hesiel revolúcií v postkomunistických štátoch, a Európa im hneď dávala za pravdu. Pre mnohých potom z toho vyplýva, že *ak teda do Európy patríme, potom máme automatické právo byť aj členmi EÚ*. Samozrejme, neexistuje právo na členstvo. Existuje jedine záujem prosperovať a to jednak pre postkomunistické štáty, ako aj členov EÚ. Rozšírenie únie musí priniesť úžitok obojstranným.

Tabuľka 3A. Vybrané ukazovatele pre ČR, Maďarsko, Poľsko, SR, Slovinsko a Ukrajinu.

	Rast HDP stále ceny			Index spotrebiteľ- ských cien, %			Bilancia rozpočtu % HDP			Nezamest- nanosť, %	
	1994	1995	1996	1994	1995	1996	1994	1995	1996	1994	1995
ČR	2,6	4,8	5,1	10,0	9,1	9	0,9	0,4	0,0	3,2	2,9
Maďarsko	2,9	1,5	1,5	18,8	28,2	24	-8,2	-6,5	-4,0	10,4	10,4
Poľsko	5,2	7,0	5,0	33,2	27,8	21	-2,0	-3,5	na	16,0	14,9
Slovinsko	4,8	7,4	5,5	13,4	9,9	7	-1,1	3,2	-1,5	14,8	13,1
Slovinsko	5,3	3,5	3,0	19,8	12,6	10	-0,2	0,0	-0,4	14,4	13,9
Ukraina	-23,0	-12	-7	891	375	90	-8,2	-5,0	-6,5	0,4	0,6

Tabuľka 3B. Vybrané ukazovatele pre ČR, Maďarsko, Poľsko, SR, Slovinsko a Ukrajinu.

	Obchodná bilancia \$mld.			Bežný účet \$mld.			Prílev FDI \$mld.		HDP*	FDI	FDI**
	1994	1995	1996	1994	1995	1996	1994	1995	PPP\$	'89/95	'89/95
ČR	-0,4	-3,8	-5,2	-0,1	-1,9	-3,3	0,8	2,5	7 910	5,5	532
Maďarsko	-3,6	-2,4	na	-3,9	-2,5	-1,5	1,1	4,5	6 310	11,5	1 113
Poľsko	-0,8	-1,8	-2,5	2,0	3,8	1,0	0,5	0,9	5 380	2,4	63
Slovinsko	0,1	0,0	-1,6	0,7	0,6	-1,2	0,2	0,2	6 660	0,6	117
Slovinsko	-0,3	-1,0	-1,0	0,5	0,0	-0,1	0,1	0,2	6 660	0,5	253
Ukraina	-	-	-	-1,4	-1,5	-15	0,1	0,1	3 330	0,6	11

* HDP na osobu. ** FDI na osobu. HDP v konštantných cenách, Index spotrebiteľských cien – ročný priemer, PPP označuje paritu kúpnej sily. Údaje pre rok 1996 sú odhadmi. Zdroj: Transition Report 1996, str. 116, 191, 195, 201, 204, 205 a 208.

To je platforma, na ktorej môžu obidve strany rokovať a zakladať svoje politiky; 2. *Sme ekonomicky perfektní*, aspoň v porovnaní s ostatnými žiadateľmi o vstup. Prítom sa argumentuje mierou rastu HDP, nízkou infláciou, nízkym deficitom vládneho rozpočtu a klesajúcou mierou nezamestnanosti. Tu by sme mali podoznieť tri veci: (i) výsledky potrebných štrukturálnych reforiem sa prejavujú až v dlhšom období. Z hľadiska dlhodobého rastu a prosperity je podstatné to, či a k akým reformám v súčasnosti dochádza, a nie, či Slovensko má makroekonomické ukazovatele trochu lepšie ako susedné štáty. V súčasnosti sa ekonomický zázrak Slovenska pomaly rozplýva – prehĺbujú sa problémy v štruktúre HDP, a minister financií chce získať väčšiu kontrolu nad národnou bankou, pretože mu začína vadiť nízka inflácia. (ii) ekonomická reforma je potrebná, nezávisle od toho, či do únie postkomunistický štát chce vstúpiť, alebo nie. Ide o prosperitu daného štátu. To je potrebné občas zdôrazniť, lebo niektorým politikom sa zdá, že reformy prebiehajú len kvôli únii alebo inštitúciám ako Medzinárodný menový fond. (iii) Tranzitívne ekonomiky znižovali vládne výdaje aj na úkor skrytého dlhu voči obyvateľom. V prípade Slovenska

ide hlavne o sektor zdravotníctva a školstva, kde sa dočasne ušetrilo, ale za cenu potreby výrazne vyšších nákladov v budúcnosti. Občania môžu mať veľkú radosť z pekných makroekonomických ukazovateľov, môžu sa nimi hrdiť pred cudzincami, ale v podstate sú im nanič.; 3. *EÚ je ekonomický spolok, preto pre vstup stačí mať v poriadku ekonomiku.* To bola neúspešná stratégia Slovenska. Pokiaľ politici namiesto súdov určujú, čo je zákonné a čo nie, pokiaľ preukázateľne klamú a zavádzajú, pokiaľ zvyhodňujú svojich politických priaznivcov pred všetkými ostatnými podnikmi, potom nimi vedený štát do Európy nepatrí – takýto je asi postoj únie. 4. *Môžeme žiť aj bez EÚ.* Častý argument a výsledok snaženia slovenskej vlády. V rovine paretovskej efektívnosti strácajú obidve strany, ibaže neporovnateľne. Slovensko s 5 miliónmi obyvateľov tým v dnešnej globálnej ekonomike stráca veľmi veľa, kým únia nepatrne. Je pravda, že aj bez EÚ môžeme byť šťastní. Ale výhody z ekonomickej prosperity bude musieť príslušná vláda nahradiť inými úžitkami – napríklad nacionalizmom. Je pravda, že nie každý obyvateľ stratí, ak do únie štát nevstúpi, a naopak. Prekážkou môže byť vlastnícka štruktúra podnikov, ktorá vznikla pri privatizácii hlavne po novembri 1994.

- *(výhody a nevýhody rozšírenia EÚ)* Ak by všetkých desať žiadateľov malo vstúpiť do Únie, zvýšila by sa jej populácia o 30 percent, ale jej HDP by vzrás-

Tabuľka 4. Členské štáty EÚ a žiadatelia o vstup do EÚ.

	populácia	HDP na osobu ako % EÚ pr.		populácia	HDP na osobu ako % EÚ pr.		populácia	HDP na osobu ako % EÚ pr.
Luxemburg	0,4	166,4	Írsko	3,5	96,9	Slovinsko	1,9	34,6
Dánsko	5,2	115,8	Fínsko	5,1	95,7	Maďarsko	10,1	32,1
Belgicko	10,1	110,8	Británia	58,1	95,6	Poľsko	38,6	32,1
Rakúsko	8,0	110,4	Španielsko	39,6	76,4	Estónsko	1,5	24,8
Nemecko	81,6	109,0	Portugalsko	9,8	67,3	Rumunsko	22,7	23,6
Holandsko	15,5	106,6	Grécko	10,4	65,4	Bulharsko	8,5	18,6
Francúzsko	58,1	106,0	Cyprus	0,7	82,0	Litva	3,7	18,1
Taliansko	57,2	103,3	ČR	10,3	50,9	Lotyšsko	2,5	16,8
Švédsko	8,8	99,4	Slovensko	5,3	39,1			

Počet obyvateľov v roku 1996 v miliónoch. HDP na osobu podľa PPP, 1996, ako percento priemeru EÚ. Východné zeme Nemecka vstúpili do Únie pripojením k Nemecku v roku 1990. Zdroj: Survey European Union (1997), str. 5

tol iba o 4 percentá. To by znamenalo tlak na rozpočet Únie a vážne problémy hlavne v spoločnej poľnohospodárskej politike. Vyjednávania o vstupe Španielska a Portugalska, ktoré boli bohatšie ako ktorýkoľvek z postkomunistických štátov, trvali osem rokov. Je zrejmé, že kvôli organizačnej náročnosti prípravy vstupu, miere schopnosti EÚ absorbovať nových členov a roz-

ličnému štádiu pripravenosti žiadateľov bude rozširovanie Únie prebiehať postupne. Najväčšie šance na rýchly vstup, okolo roku 2002, má Poľsko, ČR, a Maďarsko, prípadne aj Slovinsko. Ostatné štáty, Slovensko, tri pobaltské štáty, Bulharsko a Rumunsko, by mohli vstúpiť postupne do konca 2010. Podľa štúdie Baldwina, François a Portesa, (Costs and Benefits of Eastern Enlargement: the impact on the EU and central Europe, Economic Policy, 1997), rozšírením únie získajú obidve strany. Pre EÚ je dôležitý koniec potenciálneho konfliktu medzi východom a západom, a rozšírenie trhu o 100 miliónov spotrebiteľov. Celkové náklady spojené so vstupom nových členov odhadujú na maximálne 8 mld ECU, čo je asi 0.01% HDP únie. Na strane kandidátov bude najnákladnejšie prijatie legislatívy EÚ, *acquis communautaire*, ale výhody prevážia: Spolu s dotáciami do poľnohospodárstva a pomocou štrukturálnych fondov únie sa odhad príjmov pohybuje medzi 23 až 50 mld ECU.

- (porovnanie Slovenska s horúcimi kandidátmi na vstup do EÚ) horúcimi kandidátmi na vstup do EÚ sú ČR, Maďarsko, Poľsko a Slovinsko. Slovensko malo v porovnaní s nimi najmenší hrubý domáci produkt na osobu. Za ČR, Maďarskom a Slovinskom zaostávalo aj vo výške hrubých domácich investícií. Negatívna obchodná bilancia a bilancia bežného účtu, ak uvážime obrat medzinárodného obchodu, stavia Slovensko hneď za najproblematickejšiu ČR. Príliv priamych zahraničných investícií (FDI), nevyhnutných pre rozvoj ekonomiky, meraný na osobu, stavia Slovensko na predposledné miesto, pričom rozdiel medzi prvým Maďarskom a Slovenskom je desaťnásobný. Ak v ostatných štátoch má prílev FDI stúpajúcu tendenciu, v Slovensku ostáva na konštantnej, nízkej hladine. Kumulatívne získalo nižšie FDI iba Slovinsko a Ukrajina. Slovensko zaznamenalo medzi porovnávanými štátmi najvyšší rast HDP; podobný rast bol iba v Poľsku. Inflácia je na Slovensku najnižšia; posledné dva roky pod hranicou desiatich percent. Deficit vládneho rozpočtu nepresiahol 1.5 percenta; v roku 1995 bol dokonca negatívny

Tabuľka 5. HDP, reálne zmeny a Obchodná bilancia. 1997 – 1998.

	HDP (%)					Obchodná bilancia (% HDP)				
	1994	1995	1996	1997	1998	1994	1995	1996	1997	1998
ČR	2,6	4,8	4,4	4,6	5,0	-1,5	-8,0	-11,5	-12,0	-12,4
Maďarsko	2,9	1,5	0,5	1,5	3,0	-8,7	-5,8	-6,1	-6,3	-6,6
Poľsko	5,2	6,9	6,1	6,5	7,0	1,4	-1,6	-6,2	-7,8	-9,5
Slovensko	4,9	6,8	6,8	5,9	5,4	0,6	-1,1	-11,1	-13,4	-14,9
Slovinsko	4,9	3,9	3,5	4,2	4,8	-2,4	-5,0	-4,5	-4,4	-3,9
Kandidáti*	4,1	5,0	4,5	5,0	5,6	-1,9	-4,2	-7,4	-8,4	-9,0

* HDP: 8 kandidátov, okrem Bulharska a Rumunska, Obch. bil.: 10 kandidátov. Zdroj European Dialogue 4/1997.

(prebytkový rozpočet). Nezamestnanosť je na Slovensku podobná ako v Poľsku, Slovinsku či Maďarsku. Prepočet HDP na osobu s použitím parity kúpnej sily (PPP\$) stavia Slovensko, spolu so Slovinskom, dokonca hneď na druhé miesto za ČR.

- Na novších údajoch (z roku 1996, tabuľka 4) je vidno, že v HDP na osobu, počítanom s použitím indexu PPP, zvýšilo Slovensko svoj náskok voči Slovinsku a ostatným štátom (okrem Česka). Stále by však bolo schopné vyrobiť iba 40% európskeho priemeru, čo je o 26% menej, než výroba v EÚ najchudobnejšieho Grécka. Pritom, výpočet s použitím PPP je treba brať skôr ako mieru potenciálu krajiny, než jej reálneho stavu. Ekonomiky asociovaných krajín by sme mohli porovnať aj podľa ich schopnosti obstáť na trhoch EÚ, čiže podľa podielu ich exportu do EÚ na ich celkových exportoch. Tu je na prvom mieste Slovinsko so 68 percentami, potom nasleduje Estónsko (63.1%), Poľsko (62.2), Lotyšsko (59.2%) a Česká republika (58.1), kým Slovensko je až na desiatom mieste s 40.3% v roku 1995. Je to aj kvôli tomu, že Slovensko susedí iba s jedným členským štátom, Rakúskom. Ak by ČR, Maďarsko a Poľsko už boli členmi EÚ, potom by sa podiel štátov EÚ na vývoze Slovenska zvýšil na 81.5% v roku 1995 a 81.6% v roku 1996. To znamená, že Slovenská ekonomika by v prípade vynechania z Únie a vstupu spomínaných troch krajín mohla ocitnúť vo vážnych problémoch. Ekonomický vývoj sa spája s vývojom urbanizácie obyvateľstva. Vyššia urbanizácia môže znamenať vyššiu ekonomickú výkonnosť. Kým v roku 1980 bol na Slovensku podiel mestskej populácie na celkovej populácii v priemere iba o 2.9% nižší, ako v porovnávaných štátoch, v roku 1994 bol nižší už o 6.1%. Je to aj preto, lebo podiel mestskej populácie v ostatných štátoch vzrástol medzi rokmi 1980 a 1994 v priemere o 4.6%, kým na Slovensku iba o 1.4%.

Podľa European Dialogue (č.4 a 5/1997) bolo Poľsko prvým štátom, ktorý v roku 1996 dosiahol svoju predreformnú úroveň výstupu. Podľa prognóz dosiahne rovnakú úroveň Slovinsko v roku 1997, Slovensko v roku 1998 a ČR pravdepodobne v roku 1999. Ekonomický rast kandidátov bol záporne ovplyvnený znížením rastu dovozov únie, pre roky 1997 a 1998 sa však očakáva hospodárske oživenie EÚ a Ruska, čo spolu so silným domácim dopytom urýchli rast HDP vo väčšine kandidátskych krajín (viď tabuľka 5). Deficity obchodnej bilancie môžu signalizovať prehriatie ekonomík a zapríčiniť rast inflácie. Preto by domáce monetárne a fiškálne politiky mali byť reštriktívne.

- (záver) štáty východnej Európy, okrem Slovenska, sa s veľkou pravdepodobnosťou stanú členmi EÚ už začiatkom budúceho tisícročia. Tým pádom bude postupne strácať význam CEFTA. Z kandidátov ostanú mimo Rumunsko, Bulharsko, Litva a Lotyšsko, avšak s perspektívou „skorého“ vstupu. V zvláštnej situácii sa nachádza Slovensko, ktoré v súčasnosti je vylúčené

z rozšírenia únie výhradne z politických dôvodov. V priebehu niekoľkých rokov sa však ekonomická politika na Slovensku môže rozvinúť do takej podoby, že Slovensko bude odmietané aj z ekonomických dôvodov. Podivné reštrukturalizačné zákony, spolu s nedávnymi útokmi na samostatnosť centrálnej banky, nedostatkom domácich zdrojov a nedostatkom zahraničného kapitálu tomu nasvedčujú. Navyiac, keďže Slovensko obchoduje hlavne so susednými krajinami, ich vstup do únie a vynechanie Slovenska bude mať na neho o to negatívnejší dopad. Pre súčasnú vládu, ktorá odmieta demokratizáciu spoločnosti, existujú podľa nášho názoru dve riešenia: buď získať zahraničný kapitál inými než trhovými cestami, alebo ďalej sprísňovať domáci hospodársky režim. Obidve riešenia znamenajú izoláciu, experiment s treťou cestou, zníženie šanci na prosperitu, dlhodobý rast a zvýšenie pravdepodobnosti nestability.

Mychajlo Bizilia: Karpatský euroregión: skúsenosti cezhraničnej spolupráce

- *(vznik Karpatského euroregiónu)* medzinárodné združenie Karpatský euroregión bolo založené 14. februára 1993 v Debrecine, kde predstavitelia regionálnych orgánov štátnej moci i samosprávy podpísali dohodu o jeho vzniku. Ministri zahraničných vecí Ukrajiny, Poľska a Maďarska za prítomnosti generálnej tajomníčky Rady Európy pri akte podpisu zakladajúcej dohody vyslovili plnú podporu projektu cezhraničnej spolupráce – prvému euroregiónu v SVE. Vzniku euroregiónu predchádzalo niekoľko rokov intenzívnej prihraničnej spolupráce susediacich regiónov Ukrajiny, Poľska, Slovenska a Maďarska. Asociácia nie je nijakým nadnárodným alebo nadštátnym združením. Karpatský euroregión je platforma na podporu rozvoja medziregionálnej cezhraničnej spolupráce.
- *(členovia Karpatského euroregiónu a jeho štatút)* členmi združenia sú:
 1. Ukrajina (oblasti): Zakarpatská, Lvovská, Ivano-Frankovská, Černivecká;
 2. Maďarsko (župy): Borsod-Abau-Zemplen (Miskolc), Sabolcz-Szatmár-Bereg (Nyiregyháza), Hajdu-Bihar (Debrecín), Heves (Eger), Jas-Nagykun-Szolnok (Szolnok);
 3. Poľsko (vojvodstvá): Krosno, Przemysel, Rzesow, Tarnow; Rumunsko (župy): Satu-Mare, Maramuros, Bihar, Salaz, Botosan; Slovensko (okresy): Bardejov, Humenné, Michalovce, Svidník, Trebišov, Vranov n/T, Košice, Prešov – so štatútom pridruženého členstva.

V súlade so štatútom, najvyšším orgánom asociácie je Rada, členmi ktorej sú zástupcovia regionálnych orgánov štátnej moci a samosprávy. Štatutárnym zástupcom, ktorý je zodpovedný za činnosť všetkých štruktúr euroregiónu je výkonný riaditeľ. Je volený na zasadaní Rady spomedzi kandidátov na základe konkurzu. V súčasnosti túto funkciu zastáva Piotr Helinski (Poľsko), ktorý je zároveň vedúcim Sekretariátu Karpatského euroregiónu. Doteraz sa sekretariát asociácie nachádzal v Poľsku, Maďarsku a Ukrajine – vychádzajúc z princípu rotácie. S cieľom úspešného fungovania asociácie boli

sformované stále pracovné komisie, v ktorých majú zastúpenie predstavitelia všetkých národných častí združenia. V súčasnosti pracujú tieto stále komisie: pre otázky životného prostredia a rozvoj turizmu, pre otázky hospodárskej spolupráce a regionálneho rozvoja, pre otázky rozvoja sociálnej infraštruktúry, revízná komisia.

- *(aktivity Karpatského euroregiónu)* pravidelne sa konajú obchodno-predajné trhy pod názvom „Kontakt“, ktoré sa už uskutočnili v mestách Krosno, Rzesow, Miskolc, Nyiregyháza. Asociácia vytvára priestor i pre rozvoj dvojstrannej spolupráce – napr. v máji 1994 bola uzavretá dohoda o medziregionálnej spolupráci medzi Zakarpatskou oblasťou a Krosnianskym vojvodstvom, ktorá ustanovila kontakty medzi predstaviteľmi podnikateľských kruhov. V r. 1993 bola založená Asociácia obchodno-priemyselných komôr, ktorá ustanovila kontakty medzi komorami vo Lvove, Košiciach a Michalovciach.

Veľká pozornosť je venovaná vyriešeniu problémov výstavby a sprevádzkovania hraničných priechodov. Iba na území Zakarpatskej oblasti sa nachádza 14 funkčných priechodov. Na hraniciach so Slovenskom sa pracuje na sprevádzkovaní železničného priechodu Pavlove – Maťovce, cestného priechodu Užhorod – Vyšné Nemecké (rekonštrukcia nákladného terminálu). Okrem toho, priechod Malý Bereznyj – Ublá získal štatút medzinárodného priechodu s celodennou prevádzkou.

Paralelne s asociáciou – za podpory Inštitútu pre štúdie Východ – Západ – od r. 1994 pracuje Nadácia na podporu rozvoja Karpatského euroregiónu so sídlom v Košiciach. Nadácia poskytuje finančnú a materiálnu pomoc mimovládny organizáciám a orgánom miestnej samosprávy v rámci programu „malých grantov“. Cezhraničná spolupráca sa neobmedzuje iba na podporu hospodárskych aktivít. V r. 1994 vznikla Asociácia univerzít Karpatského euroregiónu. Na školách rôzneho stupňa vznikajú kluby Karpatského euroregiónu, ktoré popularizujú myšlienku cezhraničnej spolupráce medzi mladým pokolením.

- *(problémy cezhraničnej spolupráce)* predovšetkým ide o problémy spôsobené rôznou úrovňou hospodárskeho rozvoja zúčastnených krajín a ich regiónov. Existujú problémy späté s výstavbou objektov cezhraničnej infraštruktúry – železničné trate, diaľnice, hraničné priechody, telekomunikácie. Ďalej sú to problémy späté s rozdielmi v colných a daňových predpisoch a absencia finančných inštitúcií, ktoré by uľahčili obchodovanie v rámci asociácie a poskytovali úvery pre realizáciu jednotlivých cezhraničných projektov.

Napriek týmto problémom je možné konštatovať, že prvé kroky na ceste k ďalšiemu rozvoju medziregionálnej spolupráce v rámci Karpatského euroregiónu – už boli úspešne urobené.

2.2. Zhrnutie

Najdôležitejšie závery z rokovania druhej sekcie konferencie je možné zhrnúť nasledovným spôsobom.

Z pohľadu Ukrajiny, hospodárska spolupráca s EÚ sa stáva stále významnejším faktorom jej geopolitického i geoeconomického postavenia a je bezprostredne spätá s procesom reforiem a budovania otvorenej trhovej ekonomiky. Na druhej strane, európska orientácia Ukrajiny je spôsobená i diskriminačnou obchodnou politikou Ruska, ktoré v rokoch 1996–1997 zaviedlo sériu ochranných opatrení voči dovozom z Ukrajiny. Diskriminačné kroky zo strany Ruska nemajú iba čisto hospodársky pôvod, pretože sa začali realizovať v jeseni 1996, potom čo najvyšší ukrajinskí predstavitelia deklarovali verejne záujem o integráciu do západoeurópskych štruktúr.

Napriek pôvodným očakávaniam, hospodárska spolupráca Ukrajiny s EÚ zatiaľ nespĺňa pôvodné predstavy z ukrajinskej strany. Citelnou prekážkou obchodnej spolupráce je prax antidumpingových šetrení zo strany EÚ voči ukrajinským dovozom, nevhodná komoditná štruktúra vzájomného obchodu, a hlavne skutočnosť, že EÚ sa nestala pre Ukrajinu zdrojom nových progresívnych technológií. Z ukrajinskej strany existujú hlavne problémy legislatívneho charakteru, politickej nestability a častej zmeny pravidiel na ukrajinskom trhu. Napriek tomu, proces rozvoja hospodárskej spolupráce a jej zmluvná úprava sa neustále prehľbuje. EÚ priznala Ukrajine štatút krajiny s prechodnou ekonomikou a zmluva o partnerstve a spolupráci (podpísaná v r. 1994) predpokladá postupný prechod na zavedenie režimu voľného obchodu v r. 1998.

Hlavnou dilemou ukrajinskej politiky je rozpor medzi deklarovanou západnou orientáciou a hospodárskou závislosťou na východe – a predovšetkým na Rusku. Problémom je skutočnosť, že Rusko sa postupne odkláňa od západného modelu transformácie a orientuje sa na industriálny model rozvoja, zatiaľ čo vyspelé krajiny sa zameriavajú na rozvoj postindustriálnej ekonomiky. Rusko – na rozdiel od väčšiny krajín SVE – je schopné hospodársky prežiť i v prípade, že odmietne kritéria západnej hospodárskej efektívnosti. Inými slovami, Rusko predstavuje alternatívu západnému transformačnému modelu a budú z neho pôsobiť gravitačné sily i na transformačný proces v postsocialistických krajinách, nehovoriac už o krajinách bývalého ZSSR.

V tejto situácii nadobúda mimoriadny význam dlhodobá surovinová závislosť krajín SVE na Rusku, pričom posledné sa snaží inštrumentalizovať túto závislosť v oblasti energetiky, jadrových technológií, zbrojárskej oblasti i ponúkaním podmienok „mäkšieho trhu“ v porovnaní so západnými krajinami. Zásadnou geopolitickou otázkou, bezprostredne sa dotýkajúcou krajín SVE je – v akom štádiu transformácie a kde sa budú nachádzať v čase, keď dôjde k hospodárskej i politickej konsolidácii *alternatívneho Ruska*. Faktor, ktorý sťažuje situáciu krajín SVE je skutočnosť, že doterajší charakter hospodárskej spolupráce s krajinami EÚ spočíva hlavne v tom, že krajiny SVE predstavujú pre západných partnerov zdroj lacnej pracovnej sily a produkcie. Tento cha-

rakter spolupráce vedie k upevneniu hospodárskych hraníc a možno i k závažným bezpečnostnopolitickým dôsledkom. Pritom krajiny SVE sa definitívne odpoja od východného priestoru až potom, keď prestanú produkovať druho-radé výrobky.

V prípade Ukrajiny, proces emancipácie od ruskej dominancie prebieha len veľmi pomaly a jeho výsledok je veľmi neistý. Muselo by dôjsť k podstatnému zvýšeniu západnej pomoci Ukrajine, pričom nie je vylúčené, že USA by sa mohli pokúsiť o realizáciu oslabenej varianty Brzezinského plánu „podporenia geopolitickej multipolarity na území bývalého ZSSR“. Ukrajina bez masívnej západnej pomoci nebude schopná odpútať sa hospodársky a následne i politicky od Ruska.

V procese priblíženia Ukrajiny k európskym trhom i EÚ zohrá významnú úlohu CEFTA. Je potrebné rátať so skutočnosťou, že rozšírenie EÚ na východ bude dlhodobým procesom a že bude pozostávať z viacerých prechodných období. CEFTA môže zohrať významnú úlohu v tomto procese. Po vstupe ČR, Maďarska, Poľska a Slovinska do EÚ, si CEFTA iba ťažko bude schopná zachovať súčasnú podobu. Zmena funkcií CEFTA však neznamená, že prestane existovať. I noví členovia EÚ spomedzi krajín SVE budú mať záujem o rozvoj tradičnej regionálnej spolupráce. Integračná stratégia Ukrajiny a krajín CEFTA by sa preto mala zamerať na – rozšírenie Európskeho hospodárskeho priestoru (EHP), kam v súčasnosti patria členské krajiny EÚ a EFTA (okrem Švajčiarska) a kam by mohli patriť perspektívne i členské krajiny CEFTA. Rozšírenie EHP by mohlo napomôcť prekonaniu problémov, ktoré by mohli vzniknúť v hospodárskej spolupráci medzi „novými“ členskými krajinami EÚ a tými, ktoré zostanú mimo EÚ. Nie malú úlohu prekonávania bariér spolupráce členských a nečlenských krajín EÚ v priestore SVE môže zohrať i cezhraničná spolupráca, o čom svedčia i skúsenosti z rozvoja Karpatského euroregiónu.

Skutočnosť, že Slovensko je neúspešné pri vstupe do EÚ v prvej vlne – z politických dôvodov, – napriek „vynikajúcim makroekonomickým výsledkom“, nevyklučuje riziko, že o niekoľko rokov vzniknú i hospodárske dôvody na jeho neprijatie. Konkrétne hospodárske kroky slovenskej vlády brzdiace hospodársku reformu ju môžu viesť k dvom spôsobom ako najsť riešenie rastúcich problémov: buď získať nevyhnutný zahraničný kapitál inými než trhovými cestami, alebo ďalej sprisňovať domáci hospodársky režim. Obidve riešenia znamenajú izoláciu, experiment s treťou cestou, zníženie šanci na dlhodobý rast a naopak, zvýšenie pravdepodobnosti nestability. Inými slovami, zvyšujú mieru závislosti Slovenska na alternatívnom *východoeurópskom* transformačnom modeli a posúvajú Slovensko do gravitačného poľa pôsobenia postsovietskeho a *novoruského* sveta.

Prehľadovanie tohto procesu bude mať za následok nielen to, že Slovensko nebude súčasťou stabilného a prosperujúceho sveta, ale ani nebude schopné stať sa konštruktívnym partnerom západných štruktúr pri presadzovaní stability v regióne SVE. *Zodpovedná slovenská zahraničná politika ukončí svoju exi-*

stenciu skôr, než sa stihne vôbec narodiť. Základným predpokladom zastavenia tohto procesu je zmena štýlu vládnutia a oživenie hospodárskej reformy tak, aby smerovala k západnému modelu postindustriálnej ekonomiky a nie jej industriálnemu modelu, v rámci ktorého dochádza ku konsolidácii *alternatívneho*

Predseda sekcie: Miroslav Wlachovský, Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, Bratislava

Hlavné referáty:

Alexej Plotnikov (Inštitút svetovej ekonomiky a medzinárodných vzťahov, Kyjev): **Politické aspekty bilaterálnych vzťahov: pohľad z Ukrajiny**

Alexander Duleba (Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, Prešov): **Politické aspekty bilaterálnych vzťahov: pohľad zo Slovenska**

Vasil Fitkal (Veľvyslanectvo Ukrajiny v Slovenskej republike, Bratislava): **Ukrajina a Slovensko: aktuálny stav a perspektívy rozvoja hospodárskej spolupráce**

Michal Čorný (Veľvyslanectvo Slovenskej republiky v Ukrajine, Kyjev): **Slovensko a Ukrajina: aktuálny stav a perspektívy rozvoja hospodárskej spolupráce**

Ján Olekšák (Chemosvit, a.s. Svit): **Skúsenosti a.s. Chemosvit Svit z pôsobenia na ukrajinskom trhu**

postkomunistického sveta. V opačnom prípade bude Slovensko vystavené *globálnemu geopolitickému dobrodružstvu* s veľmi nejasnými vyhlídkami.

3. SLOVENSKO A UKRAJINA: PERSPEKTÍVY BILATERÁLNEJ SPOLUPRÁCE

3.1. Fakty, argumenty a hodnotenia

Tretia sekcia konferencie sa zaoberala zhodnotením bilaterálnych vzťahov Slovenska a Ukrajiny. Hlavné otázky, na ktoré sa referenti pokúšali nájsť odpovede, zneli nasledovne:

1. ako vníma Ukrajina Slovensko ako svojho bezprostredného suseda a naopak, ako vníma Slovensko Ukrajinu?
2. ako vyzerá politická agenda ich vzájomných vzťahov?
3. aký je stav a aké sú možnosti ďalšieho rozvoja dvojstrannej hospodárskej spolupráce?
4. aké sú konkrétne skúsenosti z pôsobenia na ukrajinskom trhu slovenských podnikateľských subjektov?

Hlavné tézy prednesených referátov

Alexej Plotnikov: Politické aspekty bilaterálnych vzťahov: pohľad z Ukrajiny

- *(klasifikácia krajín SVE podľa prístupu a miery úspešnosti transformačného procesu)*

Prvú skupinu krajín je možné definovať ako „tie, v ktorých proces reforiem prebieha pomaly“. Takéto krajiny alebo nezažili významné hospodárske a politické otrasy, alebo v dôsledku národných, resp. iných špecifických charakteristík, sa dostali do stavu určitého tranzu, ktorý im neumožňuje efektívne realizovať ekonomické reformy. Do tejto skupiny patria Ukrajina, Bielorusko, Gruzínsko, Arménsko, Uzbekistan, Kazachstan, Turkménsko, Kirgizsko.

Do druhej skupiny patria krajiny, ktoré najviac zodpovedajú teórii a praxi transformácie systému centralizovaného plánovania a štátneho dirigizmu na trhovú ekonomiku. Patria sem Slovensko, Poľsko, Maďarsko, Česká republika a Rumunsko.

Do tretej skupiny patria krajiny, ktoré kvôli výrazným špecifikám nemôžu byť zaradené na základe jednotných kritérií. Sú to krajiny, ktoré alebo majú vlastnú špecifickú cestu budovania trhovej ekonomiky, alebo proces transformácie sa v nich nemôže uskutočňovať tradičným spôsobom. Patria sem Rusko, Bulharsko, Moldava, Tadžikistan a Azerbajdžan.

Do štvrtej skupiny patria tzv. „výbuchové“ krajiny. Sú to krajiny, ktoré čelia silným hospodárskym alebo politickým otrasom, alebo realizujú reformný proces v stave po otrasoch. Zvláštnosťou tejto skupiny je, že mimoriadne uda-

losti v týchto krajinách nemali negatívny, ale skôr pozitívny (stimulujúci) efekt na proces reforiem. Patria sem krajiny bývalej Juhoslávie – Slovinsko, Chorvátsko, Macedónsko, Juhoslávia (Srbsko a Čierna Hora), pobaltské krajiny – Estónsko, Lotyšsko, Litva a Albánsko. Čo sa týka pobaltských krajín, za otras v ich prípade je potrebné považovať získanie štátnej nezávislosti a súhrn politických zmien, ktoré sprevádzali tento proces. Pritom, určitá miera chorobnosti v zmysle radikálneho zlomenia hospodárskych a politických zväzkov orientovaných na bývalé zväzové republiky, pridali procesu získania nezávislosti práve spomínaný „výbuchový“ charakter.

- *(Slovensko a Ukrajina)* skutočnosť, že Slovensko a Ukrajina patria do rôznych skupín krajín SVE, čo sa týka úspešnosti procesu reforiem má nepochybne vplyv na rozvoj ich bilaterálnych vzťahov. Jednou z ďalších charakteristík je ukazovateľ politických rizík v oboch krajinách. Podľa časopisu Euromoney, miera politického rizika na Slovensku je 2,5-krát nižšia než v Ukrajine. Avšak, stupeň rizika na Slovensku je napr. 2-krát vyšší než v prípade Luxemburgu. Práve definovanie tohto ukazovateľa je veľmi závažnou časťou všeobecného stupňa rizika krajiny. Od tohto ukazovateľa závisia i hodnotenia krajín medzinárodnými inštitúciami a následne i úroveň investícií zo zahraničia. Zabrzdzený prílev zahraničných investícií na Slovensko i do Ukrajiny má – okrem iných – i politické príčiny.

Pri hodnotení vzájomných vzťahov je potrebné zohľadniť vývin udalostí v Ukrajine, pretože vo veľkej miere práve od nich závisí miera pozornosti, ktorú venuje vedenie Ukrajiny rozvoju vzťahom so Slovenskom. Ako je známe, politická situácia Ukrajiny sa v súčasnosti nachádza pod vplyvom nadchádzajúcich parlamentných volieb v marci 1998 a prezidentských volieb v r. 1999. Vychádzajúc z týchto skutočností, je možné, bohužiaľ, konštatovať, že rozvoj bilaterálnych vzťahov so Slovenskom sa nachádza v tieni riešenia problémov Ukrajiny vo vzťahoch s krajinami Západu, Ruska a pod.

Možným smerom rozvoja dvojstranných politických vzťahov sú regionálne záujmy Ukrajiny i Slovenska. Ukrajina – za určitých okolností – by mohla byť považovaná za krajinu, ktorá môže obhajovať záujmy Slovenska, a Slovensko – záujmy Ukrajiny. Samozrejme, táto možnosť predpokladá vyjasnenie si vzájomných stanovísk a otázok, ktoré zodpovedajú záujmom oboch strán. Práve Slovensko ako krajina, ktorá sa rozhodným spôsobom posúva smerom k trhovému hospodárstvu, by sa mohlo stať tým partnerom Ukrajiny, ktorý by mohol pomôcť stimulovať rozvoj hospodárskych reforiem v Ukrajine.

Alexander Duleba: Politické aspekty bilaterálnych vzťahov: pohľad zo Slovenska

- *(základné charakteristiky slovensko-ukrajinských vzťahov)*
 1. *informačná bariéra*; Slovenská republika (SR) a Ukrajina ako samostatné

štátne subjekty sú novými aktérmi medzinárodných vzťahov. Možno i tento „časový“ faktor je jednou z príčin, že Ukrajina zostáva pre väčšinu slovenskej politickej verejnosti, nehovoriac už o laickej, stále ešte „neznámou“ krajinou. Ani jedno slovenské masmédiu nemá v Kyjeve stáleho spravodajcu (platí to i naopak) a i to „málo“ informácií o Ukrajine, ktoré sa na Slovensko dostanú, pochádza v drvivej väčšine z Moskvy. Paradox je o to väčší, že ide o susedné krajiny, pričom Ukrajina je najväčším bezprostredným susedom SR, čo sa týka územnej rozlohy i počtu populácie.

2. *Ukrajina v tieni Ruska*; napriek tomu, že základná zmluva o dobrom susedstve a spolupráci medzi Ukrajinou a SR bola podpísaná prezidentmi L. Kravčukom a M. Kováčom ešte v lete 1993 v Kyjeve, prvá oficiálna návšteva vtedajšieho ukrajinského ministra zahraničných vecí A. Zlenka v Bratislave sa uskutočnila až vo februári 1994 a prvé oficiálne rokovanie vládnych delegácií vedených premiérmi sa uskutočnilo až v júni 1995 v Kyjeve – dva roky po podpise základnej zmluvy(!). Vzhľadom na skutočnosť, že ide o susedné krajiny, je to prinajmenšom nezvyčajne dlhá diplomatická odmlka. Slovensko-ruské vzťahy niečo podobné nepoznajú. Pre slovenské videnie významu Ukrajiny bolo typické, že k jej – obrazne povedané – „objaveniu“ došlo až v roku 1995 a i to iba v súvislosti s jej významom pre rozvoj slovenských vzťahov s Ruskou federáciou. Povedané ústami podpredsedu slovenskej vlády S. Kozlíka počas prvého rokovania vlád v júni 1995 v Kyjeve: „Ukrajina je pre nás bránou k ruskému trhu a jej priepustnosť sa musí aspoň zdesaťnásobiť“. Inými slovami, Ukrajina bola hodnotená ako „brána k niečomu, resp. niekomu“, nie ako partner hodný pozornosti sám o sebe. Od získania samostatnosti v roku 1993 uzavrela SR s Ruskou federáciou takmer 80 nových zmlúv a s Ukrajinou približne 40. K novým „ruským“ zmluvám je potrebné prirátat ešte 44 „starých“, platných z čias ČSFR. Inými slovami, súčasné slovensko-ruské vzťahy sú regulované úctyhodným počtom približne 120 bilaterálnych zmlúv, zatiaľčo slovensko-ukrajinské vzťahy sú regulované približne 40 bilaterálnymi zmluvami. Tieto počty uzavretých zmlúv – môžu mať síce iba slabú vypovedaciu hodnotu o úrovni vzájomných vzťahov – avšak, napriek tomu, o niečom predsa len svedčia.

3. *Slovensko nemá veľvyslanca v Kyjeve*; slovenský politický prístup voči svojmu východnému susedovi, charakterizuje okrem iného i skutočnosť, že už viac než jeden rok – od júna 1996 – SR nemá diplomatické zastúpenie v Kyjeve na úrovni veľvyslanca. Pritom, – a to je potrebné zdôrazniť, – Ukrajina je jedinou susednou krajinou Slovenska, v ktorej nemá SR zastúpenie na najvyššom diplomatickom poste. To je fakt, ktorý nepotrebuje príliš „rozsiahly komentár“.

- *(zmena slovenského prístupu)* v slovenskom prístupe k Ukrajine došlo k pozitívnemu posunu až po uvedení si skutočnosti – niekedy v druhej polovici r. 1995, – že Ukrajina nie je len „brána k Rusku“, ale i partner hodný pozornosti „sám o sebe“, resp. že i „brána zostane zavretá“ pokiaľ sa neoživia

bilaterálne vzťahy. Pre vládu SR bolo nemilým zistením, že SR sa stala jedným susedom Ukrajiny so stagnujúcou obchodnou výmenou. Zatiaľčo obchodný obrat Ukrajiny s Maďarskom, Poľskom a Ruskom nepretržite stúpala, so SR dlhodobo stagnoval, miestami dokonca klesal. Vzájomná obchodná výmena medzi SR a Ukrajinou dosahovala v uplynulých rokoch nasledovne hodnoty: 1993 – \$286 mil; 1994 – \$240 mil (!), 1995 – \$310 mil, 1996 – \$418 mil. Iný výsledok od politiky „prehliadania Ukrajiny“ však nebolo možné očakávať.

- *(problémy, o ktorých sa veľa oficiálne nehovorí)* napriek relatívne slabej úrovni a časovo krátkej histórii slovensko-ukrajinských vzájomných vzťahov i oficiálnym vyhláseniam na oboch stranách, že „nemáme sporné otázky (ani z minulosti), ktoré by zaťažovali naše vzťahy“, nie je to celkom pravda. Je možné vyčleniť prinajmenšom dva problémy, pri ktorých sa v slovensko-ukrajinských vzťahoch v uplynulých rokoch „zaiskrilo“. Prvý problém má svoj pôvod v minulosti a druhý je produktom súčasnosti.

1. rusínska otázka; v prvom prípade ide o menšinový, tzv. „rusínsky“ problém. Ponovembrová politika v ČSFR umožnila slobodné prihlásenie sa občanov k národnostnej identite. Viac než polovica prislušníkov ukrajinskej menšiny, žijúcich predovšetkým na severovýchodnom Slovensku sa prihlásila k rusínskej národnosti. Vznikom Rusínskej obrody v SR došlo i k organizačnému rozdeleniu predtým jednotnej ukrajinskej menšiny. Rusínske organizácie, odmietajúce „ukrajinskú národnú identitu“ vznikli ešte v čase prestavby i v Zakarpatskej oblasti a vydvihli požiadavku uznania Rusínov ako originálneho etnika, ktoré nie je etnickou súčasťou ukrajinského národa. Na tomto základe požiadali o územnú autonómiu pre Zakarpatskú oblasť v rámci Ukrajiny, zmenu názvu oblasti na Podkarpatskú Rus a pod. Ukrajinská oficiálna politika obvinila rusínske hnutie zo separatizmu, ktorý je podporovaný Moskvou. Ukrajinská strana sa obrátila v roku 1994 na Bratislavu s návrhom vytvorenia spoločnej Komisie pre otázky národnostných menšín. V jej záujme bolo, aby SR nepodporovala rusínsku menšinu u seba doma, pretože tým nepriamo podporuje rusínsky separatizmus v Zakarpatskej oblasti. Tzv. „rusínsky“ problém bol pre rozvoj slovensko-ukrajinských vzťahov aktuálny v rokoch 1993 a 1994. Potom už nie... počínajúc rokom 1995 totiž došlo k podstatnému zníženiu štátnej podpory národnostným menšinám v SR. Týka sa to nielen Rusínov, resp. Ukrajincov, ale národnostných menšín v SR ako takých vôbec. To však neznamená, že „rusínsky problém“ v slovensko-ukrajinských vzťahoch neexistuje, resp. že sa – za určitých okolností – nemôže znova stať aktuálnym.

2. otázka tranzitu ruských surovín; neporovnateľne dôležitejším problémom je ďalší, ktorý nie je produktom minulosti, ale najnovšej súčasnosti a dotýka sa „životných záujmov“ oboch strán. Medzi Ukrajinou a SR došlo k záujmovému konfliktu v súvislosti s tranzitom ruských surovín do západnej Európy. Tento konflikt bol spočiatku spojený s výstavbou nového

plynovodného systému Jamal-Európa z RF cez Bielorusko a Poľsko do SRN, a neskôr i s nejednotným postupom vo veci tranzitných poplatkov voči RF. Ukrajinská strana označila projekt Jamal-Európa za antiukrajinský, pretože zhorší jej manévrovacie možnosti pri vyjednávaní s RF o celom rade otázok zásadného významu pre Ukrajinu. Slovenská strana, nekoordinujúc svoj postoj s Ukrajinou sa snažila v rozhovoroch s RF (1993–1995) presadiť, aby z poľského územia cez SR viedla špeciálna prípojka, zásobujúca zemným plynom krajiny južnej Európy. Slovenská strana tak prehľadila antiukrajinskosť tohto projektu, vnímanú kyjevskými očami tým, že nielenže nekoordinovala svoj postup s Ukrajinou v tejto otázke (pričom by malo byť v záujme obidvoch krajín, aby si udržali komparatívne tranzitné výhody, pretože jednoducho alebo ich budú mať spolu obidve, alebo ich nebude mať ani jedna), – ale nastolila spomínanú požiadavku, aby z poľského územia viedla osobitná rúra cez Slovensko, čím by Ukrajina „vypadla z hry“ absolútne. Zostáva faktom, že napriek tomu, že cez Ukrajinu a SR prechádzajú tie isté tranzitné potrubia z RF a už len táto „holá skutočnosť“ by mala byť predpokladom pre existenciu spoločných záujmov obidvoch krajín vo vzťahu k Rusku, k zásadnému posunu a zblíženiu stanovísk Kyjeva a Bratislavy, nedošlo. Prirodzeným záujmom RF zodpovedá, aby podobná koordinácia postupu Ukrajiny a SR nebola dosiahnutá, pretože by to jednoznačne sťažilo pozície RF – minimálne – pri vyjednávaní o výške tranzitných poplatkov.

- (záver) ak zohľadníme slabý všeobecný informačný základ dvojstranných vzťahov, neobsadenosť postu slovenského veľvyslanca v Kyjeve od júna 1996, pozvoľný rast obchodnej výmeny – ktorá má ešte veľmi ďaleko k avizovanej hranici \$1 mld ročne, dlhotrvajúce neriešenie slovenskej účasti pri dostavbe Krivorožského kombinátu v Dolinskej, – a ďalšie vyššie načrtnuté problémy – môžeme konštatovať, že v slovensko-ukrajinských vzťahoch nielenže nedošlo k avizovanému „prelomu“, ale že úroveň a kvalita slovensko-ukrajinských vzťahov na politickej úrovni sa v súčasnosti nachádza niekde pred januárom 1996.

Vasil Fiťkal: Ukrajina a Slovensko: aktuálny stav a perspektívy rozvoja hospodárskych vzťahov

- (mechanizmy rokovaní) Slovensko je jedinou krajinou, s ktorou Ukrajina už tradične praktizuje (raz ročne) rokovania na úrovni vlád na čele s premiérom

	1993	1994	1995	1996
export do SR	45,5	147,7	173,1	215,0
import zo SR	68,3	128,6	144,5	178,0
obchodná výmena	113,8	276,3	317,6	393,0
saldo	- 22,8	+ 9,1	+28,6	+37,0

mi. Prvé spoločné rokovanie vlád sa uskutočnilo v júni 1995 v Kyjeve, druhé – v januári 1996 a tretie – v marci 1997 v Užhorode. Na poslednom stretnutí bolo podpísaných 7 medzivládnych a medzirezortných dohôd. Výkon spoločných dohôd sa z ukrajinskej strany uskutočňuje v súlade s „Plánom krokov pre realizáciu zmlúv a dohôd medzi Ukrajinou a Slovenskou republikou...“, ktorý schválila vláda Ukrajiny 14. apríla 1997 a zo slovenskej strany, v súlade s rozhodnutím vlády SR „O priebehu a výsledkoch pracovného stretnutia predsedov a členov vlád Slovenskej republiky a Ukrajiny v Užhorode 6.–7. marca 1997“.

- *(hospodárske záujmy Ukrajiny na rozvoji vzťahov so Slovenskom)*
 1. *CEFTA a liberalizácia obchodu*; prístupenie k CEFTA je pre Ukrajinu jednou z najdôležitejších úloh v zahraničnoobchodnej politike. Ako je známe, podpísanie dohôd o voľnom obchode s členskými krajinami je jednou zo základných podmienok pre vstup do CEFTA. V marci 1997 Ukrajina a Slovensko podpísali Memorandum o opatreniach smerujúcich k liberalizácii podmienok vzájomného obchodu, v ktorom Slovensko podporuje prístupenie Ukrajiny k CEFTA a vyjadruje vôľu podpísať dvojstrannú dohodu o voľnom obchode ešte do konca r. 1997. Z iniciatívy ministerstva zahraničných obchodných vzťahov Ukrajiny sa 9.–10. apríla 1997 uskutočnilo prvé rokovanie spoločnej pracovnej skupiny expertov, ktorá bola sformovaná s cieľom preskúmať možnosti liberalizácie vzájomného obchodu.
 2. *rast obchodnej výmeny*; za predpokladu liberalizácie vzájomného obchodu je možné očakávať jeho ďalší rast. Po znížení v r. 1993 obchodná výmena medzi obidvoma krajinami dynamicky rastie (údaje Štátneho colného výboru Ukrajiny, v mil. USD):

V rokoch 1995–1996 Slovensko obsadilo tretie miesto v zahraničnom obchode Ukrajiny s krajinami SVE (po Poľsku a Maďarsku) za pozitívneho salda pre Ukrajinu. V absolútnych číslach, obchodná výmena za prvý polrok 1997 dosiahla sumu 268,3 mil USD (rovnaké obdobie r. 1996 – 178,0 mil. USD), pričom import SR z Ukrajiny predstavoval 139,5 mil. USD, export – 128,8 mil. USD. Podiel Ukrajiny na zahraničnom obchode SR sa zväčšil z 1,9% v prvom polroku 1996 na 2,8% v rovnakom období r. 1997. Ukrajina sa dostala na 9. miesto medzi najväčšími obchodnými partnermi SR. Podľa ukrajinských štatistík, SR je na piatom mieste medzi krajinami Európy, s ktorými Ukrajina zaznamenala nárast exportu.
- *(problémy v hospodárskych vzťahoch)*
 1. *platobný styk*; jedným z najväčších problémov zostáva stále nevyriešená otázka bankového zabezpečenia platobných operácií medzi podnikateľskými subjektami Ukrajiny a Slovenska, vrátane likvidácie negatívnych dôsledkov bartrového obchodu a využitia národných mien vo vzájomných platbách. Medzi obidvoma krajinami už je činná dohoda o ochrane investícií a konvencia o zabránení dvojitého zdanenia. Tretím veľmi dôležitým dokumentom

v tomto smere sa má stať dohoda o platbách v národných menách. Je potrebné zdôrazniť, že v r. 1994 vo vzájomnom obchode podiel bartrových operácií činil viac než 50%. V nasledujúcich rokoch sa tento ukazovateľ znižoval, avšak ešte stále zostáva vysoký – 24,5% pri dovozoch zo SR a 32,8% pri vývoze do SR.

2. otázka slovenskej účasti na dostavbe Krivorožského kombinátu; slovenská strana zaujíma pri týchto rokovaniach vyčkávaciu pozíciu a podmieňuje svoju účasť na dostavbe kombinátu splatením ukrajinského dlhu za práce, ktoré boli vykonané ešte čs. federáciou. Problém výšky tohto dlhu je sporný. Podľa slovenskej strany, suma ukrajinského dlhu predstavuje 360 mil USD. Ministerstvo hospodárstva Ukrajiny v medzirezortnom protokole z r. 1993 priznalo dlh v hodnote 17 mil ton železno-rudných paliet, avšak Ministerstvo financií a Národná banka Ukrajiny popierajú akýkoľvek dlh Ukrajiny vo vzťahu k slovenskej strane, resp. VSŽ, a.s. Košice, ktoré prebrali záväzky i pohľadávky čs. federácie na dostavbe kombinátu v Krivom Rogu. Otázka môže byť vyriešená pozitívne iba za podmienky, že štátny rozpočet SR vydelí prostriedky na dostavbu kombinátu. Inými slovami, je potrebné riešiť túto otázku na úrovni dohody medzi vládami, a nie na základe dohody medzi Ministerstvom hospodárstva Ukrajiny a VSŽ, a.s. Košice z r. 1993. Tým skôr, že v momente podpísania protokolu, kontrolný balík akcií vo VSŽ, a.s. Košice patril slovenskému štátu, a v súčasnosti ide o 100% súkromnú spoločnosť, ktorá nezodpovedá za záväzky štátu – v súlade so slovenskou legislatívou.

Michal Čorný: Slovensko a Ukrajina: aktuálny stav a perspektívy rozvoja hospodárskych vzťahov

- *(väzba Slovenska na štáty bývalého ZSSR)* táto väzba je príliš významná než aby bolo možné ju prerušiť. Na území Slovenska, ako súčasť Československej republiky, v rámci hospodárskeho systému RVHP boli postavené priemyselné kapacity, produkcia ktorých sa realizovala na trhoch členských krajín tohto zoskupenia. Teritórium ZSSR bolo najvýznamnejším trhom pre celý slovenský priemysel. V súčasnosti pozícia jednotlivých bývalých sovietskych republík z hľadiska svetového obchodu je označovaná za perspektívnu a preto väčšina krajín sa usiluje zaujať na tomto trhu postavenie, ktoré by malo akcelerovať nárast obchodu.
- *(normatívno-právna báza vzťahov s Ukrajinou)* v procese vytvorenia zmluvnej základne hospodárskej spolupráce zohrala osobitný význam Zmluva o dobrom susedstve, priateľských vzťahoch a spolupráci, ktorú podpísali prezidenti oboch krajín v roku 1993. Nasledovalo uzavretie medzivládnej dohody o obchodno-hospodárskej a vedecko-technickej spolupráci. Boli uzavreté i dohody – napr. dohoda o podpore a ochrane investícií, o zabránení dvojitého zdanenia, dohoda o doprave, hraničných priechodoch a celý rad

medzirezortných dohôd v oblasti poľnohospodárstva, ekológie, o vzájomnom zamestnávaní občanov a ďalšie. Môžeme konštatovať, že za pomerne krátke časové obdobie sa vytvorila potrebná normatívno-právna základňa porovnateľná s medzinárodnými normami.

- *(vzájomný obchod)* štatistická evidencia slovensko-ukrajinského obchodu je podchytená od r. 1992, keď obchodný obrat dosiahol 345 mil USD. V ďalších dvoch rokoch 1993 a 1994 nastal pokles vzájomného obchodu takmer o 32%. V r. 1995 bol zaznamenaný rast a celkový obchodný obrat dosiahol sumu 310 mil USD. V r. 1996 pozitívny trend vo vývoji vzájomného obchodu pokračoval a obrat sa zvýšil na 418,3 mil USD, čiže 34,8% v porovnaní s rovnakým obdobím r. 1995. Tento pozitívny trend zaznamenávam i v prvom polroku 1997.

Úspešnému rozvoju obchodnej a hospodárskej spolupráce napomáha činnosť Medzivládnej slovensko-ukrajinskej komisie pre obchodno-hospodársku a vedecko-technickú spoluprácu. Účelom komisie je hľadať nové možnosti a mechanizmy na rozširovanie vzájomného obchodu. Jednou z foriem spolupráce je vytváranie spoločných podnikov, ktorých je v súčasnosti okolo

	1994	1995	1996
tržby	2 863,2	3 404,3	3 721,8
zisk pred zdanením	117,4	141,4	154,5
zisk po zdanení	66,6	77,2	116,9
investície	259,0	654,0	752,0

160. Pri rozvoji obchodných a hospodárskych vzťahov vychádzame z priaznivých historických podmienok, spoločnej hranice, výhodnej geografickej polohy, dopravného prepojenia, tradičnej hospodárskej spolupráce, jazykovej a kultúrnej príbuznosti, ktorá uľahčuje vzájomné komunikovanie, ako aj vzájomnej sympatie Slovákov a Ukrajincov.

Ján Olekšák: Skúsenosti a.s. Chemosvit Svít z pôsobenia na ukrajinskom trhu

- *(Chemosvit, a.s. Svít – základné údaje o spoločnosti)* Chemosvit, a.s. patrí svojou veľkosťou, úrovňou technológie, úrovňou kvality produkcie, ako aj finančnými výsledkami medzi popredné podnikateľské subjekty v SR. Novodobá história firmy sa začína písať v r. 1994, kedy bola firma k 1. aprílu 1994 pretransformovaná na 100% súkromnú a.s. Akcionármi sú manažment a zamestnanci firmy. Materská firma má významnú kapitálovú účasť v 19 spoločnostiach, z toho 13 je dcérskych spoločností, 1 spoločný podnik s finskou firmou Raniplast, 3 dcérske podniky na území Ukrajiny. Chemosvit, a.s. má obchodné zastúpenie v ČR, Poľsku, SRN, Rusku, Holandsku a na Ukrajine. Nosným programom firmy, ktorý sa profiloval vyše 60 rokov, je výroba oba-

lov, vlákien a strojov. BOPP fólie, celofán, PE fólie a bariérové fólie, atď. Chemosvit, a.s. ako materská firma má v súčasnosti 2060 pracovníkov, spolu s dcérskymi spoločnosťami a spoločnými podnikmi skoro 5000 zamestnancov. Za roky 1994–1996 dosiahol Chemosvit, a.s. nasledovné výsledky (údaje sú v tis. SKK):

Vzhľadom k tomu, že Chemosvit, a.s. je najväčším výrobcom obalových materiálov v strednej Európe (v r. 1996 sme vyrobili cca 26 tis. ton obalových materiálov) a toto množstvo nie je možné umiestniť na trhu Slovenska, prioritou v obchodnej politike firmy je snaha uplatniť sa na zahraničných trhoch. Z týchto dôvodov začala spoločnosť už v r. 1994 s analýzou možnosti investovania kapitálu do zahraničia, najlepšie v spolupráci s domácimi firmami. Uskutočnili sa rokovania so zástupcami firiem s podobným výrobným programom v Bielorusku, Rusku, Bulharsku, Poľsku a na Ukrajine. Po zvážení všetkých faktorov bolo rozhodnuté začať s prienikom na Ukrajinu.

- *(prečo práve Ukrajina?)* ukrajinský trh je zaujímavý svojou polohou, absorpčnou schopnosťou (viac než 52 mil obyvateľov), pomerne stabilnou politickou situáciou. Vzhľadom na to, že Ukrajina nie je členom WTO, je ukrajinský trh pomerne silne chránený rôznymi opatreniami uplatňovanými hlavne pri dovoze spotrebného tovaru. Nie nevýznamný je aj fakt pomerne bezproblémovej komunikácie. Dôležitá pri rozhodovaní bola aj skutočnosť, že sme našli fabriku, ktorá ma kapacity na výrobu fólií, ako aj ľudí, ktorí prejavili záujem o spoluprácu so slovenskou firmou. Rozhodujúcim momentom pri rozhodnutí kapitálovo vstúpiť na Ukrajinu bolo pracovné stretnutie premiérov vlád SR a Ukrajiny v dňoch 22–23. januára 1996 a ktorého súčasťou bolo aj 4. zasadanie medzivládnej komisie pre hospodársku spoluprácu. Prislúbenie plnej podpory zo strany vtedajšieho predsedu vlády Ukrajiny p. Marčuka a jeho spolupracovníkov dalo základy tomu, že už v decembri 1996 Chemosvit získal od FNM Ukrajiny 50% + 1 akciu podniku Luckplatmas Luck a po získaní ďalších 32,3% akcií nákupom cez burzu cenných papierov sa stal majoritným vlastníkom tejto firmy.

Podľa zmluvy s FNM Ukrajiny je Chemosvit povinný v priebehu 2 rokov preinvestovať vo firme 4,0 mil USD. Vzhľadom na to, že existujúce kapacity na výrobu nezabezpečujú kvalitatívne parametre fólií, do ich modernizácie bude musieť Chemosvit investovať minimálne 14 mil USD a okrem toho dodať know how, zmeniť systém riadenia, obchodnú politiku a pod. Nie je možné predpokladať návratnosť vložených investícií za 3–4 roky.

- *(problémy na ukrajinskom trhu)* značné problémy sú s platbami za dodaný tovar, čo je často spôsobené štátnou správou (zdravotníctvo, školstvo, predškolské zariadenia nemajú dostatok finančných prostriedkov). Problémy sú so subdodávkami všetkého druhu, presný dodací termín je často neznámy pojem. Vážnym problémom je priepustnosť spoločnej hranice a neúmerné

čakacie doby. So svojším ponímaním práva je možné stretnúť sa pri rôznych cestných kontrolách, stav dopravnej siete tiež nie je na úrovni na aký sme zvyknutí. Čo je potrebné si uvedomiť, na Ukrajine sa musí dodržiavať zákon, aj keď v mnohých prípadoch jeho výklad je nejasný, prípadne sa zdá byť prekonaný. Colné, dovozné, daňové, certifikačné a iné zákony sú striktné, častokrát neprehľadné a všeobecné. Nerozlišujú povahu a charakter tovaru, účel použitia, úroveň kvality, funkčnosť a iné kvalitatívne stránky technickej úrovne. Podnik so zahraničnou kapitálovou účasťou je ostro sledovaný rôznymi štátnymi orgánmi ako napr. – hygiena, bezpečnosť, požiarna ochrana, daňová kontrola a i. Je potrebné neustále rátať s tým, že sa môžu zmeniť „pravidlá hry“. Do začiatku r. 1996 platil zákon, ktorý pri investíciách nad 50 000 USD umožňoval daňové prázdniny na 5 rokov, čo už neplatí. Od 1. júla 1997 platí nový zákon o DPH. Indexácia základných fondov (zvyšovanie zostatkovej hodnoty stanoveným indexom) často spôsobuje paradoxy, že staré budovy, stroje, počítače majú vyššiu zostatkovú hodnotu ako nové, čo neúmerne zvyšuje nákladové položky a výsledkom sú ceny domácich výrobkov vyššie, ako z dovozu.

Napriek uvedeným problémom môžeme konštatovať, že kto chce v budúcnosti profitovať na tomto veľkom, dnes nenasýtenom trhu, musí na ňom byť fyzicky prítomný. Je to investícia do ďalšieho tisícročia a uvedomili si to aj veľké firmy z hospodársky vyspelého sveta.

3.2. Zhrnutie

V tretej sekcii konferencie boli prezentované hodnotenia bilaterálnych slovensko-ukrajinských vzťahov z obidvoch strán. Najdôležitejšie závery rokovania sekcie:

1 – z pohľadu ukrajinských účastníkov

Nesporný vplyv na rozvoj bilaterálnych vzťahov má skutočnosť, že Ukrajina i Slovensko patria do rôznych kategórií krajín SVE, čo sa týka miery úspešnosti transformačného procesu. Ukrajina – za určitých okolností – by mohla byť považovaná za krajinu, ktorá môže obhajovať záujmy Slovenska, a Slovensko zasa záujmy Ukrajiny. Takáto možnosť však predpokladá vyjasnenie si vzájomných stanovísk a otázok, ktoré zodpovedajú záujmom obidvoch strán.

Pre Ukrajinu je jednou z najdôležitejších zahraničnopolitických úloh prístupenie k CEFTA. Podpísanie dohôd o voľnom obchode s členskými krajinami je jednou zo základných podmienok pre členstvo. V rokovaníach so Slovenskom sa Ukrajina snaží o dosiahnutie takejto dohody. V marci 1997 bolo podpísané Memorandum o krokoch k liberalizácii vzájomného obchodu, v ktorom Slovensko podporuje prístupenie Ukrajiny k CEFTA a vyjadruje vôľu podpísať vzájomnú dohodu o voľnom obchode.

V r. 1995–1996 Slovensko obsadilo tretie miesto v zahraničnom obchode Ukrajiny s krajinami SVE (po Poľsku a Maďarsku). Podiel Ukrajiny na zahraničnom obchode sa zvýšil z 1,9% v prvom polroku 1996 na 2,8% v rovnakom období r. 1997. Ukrajina sa dostala na 9. miesto medzi najväčšími obchodnými partnermi Slovenska. SR je zasa na 5. mieste medzi európskymi krajinami, s ktorými Ukrajina zaznamenala nárast exportu.

V slovensko-ukrajinských vzťahoch existujú dva základné problémy: 1. nevyriešená otázka platobného styku, ktorá by mala eliminovať negatívne dôsledky barterového obchodu. Podiel barterových operácií vo vzájomnom obchode predstavoval v r. 1994 viac než 50%. V ďalších rokoch sa postupne znižoval, avšak je ešte stále veľmi veľký – 24,5% pri dovozoch zo SR a 32,8 % pri exporte do SR; 2. nevyriešená otázka slovenskej účasti na dostavbe Krivorožského kombinátu. Ukrajinská strana neuznáva akýkoľvek dlh Ukrajiny voči VSŽ, a.s. Košice, ktoré prebrali záväzky i pohľadávky čs. federácie na dostavbe kombinátu. V čase keď bol podpísaný protokol medzi MH Ukrajiny a VSŽ, a.s. v r. 1993, VSŽ, a.s. bola spoločnosťou v ktorej kontrolný balík akcií patril slovenskej vláde. V súčasnosti ide o 100% súkromnú spoločnosť, ktorá – v súlade so slovenskou legislatívou – nezodpovedá za záväzky štátu. Problém je možné riešiť iba tak, že sa vráti do agendy rokovaní vlád obidvoch krajín.

2 – z pohľadu slovenských účastníkov

Hospodárska väzba Slovenska na štáty bývalého ZSSR je príliš významná než aby bolo možné ju prerušiť. Na území Slovenska, ako súčasť Českoslo-

venskej republiky – v rámci RVHP – boli vybudované priemyselné kapacity, produkcia ktorých sa realizovala na trhoch členských krajín. Územie ZSSR bolo najvýznamnejším trhom pre celý slovenský priemysel. Rozvoju spolupráce úspešne napomáha činnosť Medzivládnej komisie pre obchodno-hospodársku a vedecko-technickú spoluprácu. V nových podmienkach je však veľmi ťažké presadiť sa na ukrajinskom trhu, o čom svedčia i skúsenosti najväčšieho slovenského investora v Ukrajine, Chemosvit, a.s. Svit.

Politickú rovinu slovensko-ukrajinských vzťahov charakterizuje niekoľko základných čít. Predovšetkým, medzi obidvomi krajinami stále existuje informačná bariéra, napriek tomu, že ide o bezprostredných susedov. Ani jedno slovenské médium nemá priame zastúpenie v Kyjeve a i to málo informácií o Ukrajine, ktoré sa dostáva na Slovensko pochádza z Moskvy. V slovenskej východnej politike sa Ukrajina neustále nachádza v tieni Ruska, čomu zodpovedá úroveň i intenzita vzájomných diplomatických kontaktov. Na ilustráciu stačí uviesť skutočnosť, že Slovensko od júna 1996 nemá v Ukrajine diplomatické zastúpenie na úrovni veľvyslanca.

V slovensko-ukrajinských vzťahoch je možné definovať minimálne dva problémy, o ktorých sa veľa oficiálne nehovorí. Prvým problémom je tzv. rusínska otázka, ktorá má svoj pôvod v minulosti. V r. 1994 sa ukrajinská strana obrátila na Slovensko s návrhom na vytvorenie spoločnej Komisie pre otázky národnostných menšín. Jej záujmom bolo, aby slovenská vláda nepodporovala rusínsku menšinu u seba doma, pretože tým nepriamo podporuje „rusínsky separatizmus“ v susednej Zakarpatskej oblasti. Druhým problémom je nekoordinovanosť postupu a neschopnosť obidvoch strán nájsť spoločný jazyk v otázke tranzitu ruských energetických surovín cez svoje územia. Obidve strany sa nachádzajú vo vzťahu k Moskve v rovnakej situácii – cez ich územia prechádzajú tie isté produktovody, ktoré Rusko využíva na tranzit svojich surovín na západné trhy. Slovensko nekoordinovalo svoj postup s Ukrajinou v otázke plynovodného systému Jumal – Európa, ani otázku tranzitných poplatkov. Prírodným záujmom Ruska je aby medzi Ukrajinou a Slovenskom nedošlo ku koordinácii krokov v tomto smere, pretože by to sťažilo jeho negociačné možnosti.

V každom prípade je úplne zrejmé, že zmena prístupu k Ukrajine i zmena agendy slovensko-ukrajinských vzťahov, je vôbec prvým a najzákladnejším krokom, ktorý musí Slovensko podniknúť ak skutočne prejaví vôľu *spolupodieľať sa na regionálnej zodpovednosti v SVE*. V horizonte rokov – ktoré budú deliť Slovensko od vstupu do západných štruktúr – sa Ukrajina možno stane stredo-európskym a nie východoeurópskym susedom Slovenska. Slovensko by malo byť schopné *konkrétnymi krokmi* preukázať, že je pripravené podporiť takúto perspektívu vývoja, – bez ohľadu na to, – či Ukrajina zvládne svoju vnútornú transformáciu, resp. i zahraničnopolitické výzvy v uvedenom období, a bez ohľadu na to, – či a kedy samo vstúpi do západných štruktúr.

NIEKOĽKO SLOV NA ZÁVER

Konferencia splnila svoj účel a načrtla otázky zásadného významu pre slovenskú zahraničnú politiku v najbližšej perspektíve. Najdôležitejším záverom, ktorý vyplynul z rokovania konferencie je skutočnosť, že drvivá väčšina predpokladov a východiskových hypotéz, sformulovaných pracovníkmi Výskumného centra Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku pred jej konaním, bola preverená v diskusii s odborníkmi zo zahraničia i Slovenska. Materiály konferencie poslúžia pre ďalší výskum nastolených otázok.

Ukrajinskí partneri prejavili záujem o pokračovanie vzájomnej spolupráce pri výskume slovensko-ukrajinských vzťahov v stredoeurópskom kontexte a usporiadanie obdobnej medzinárodnej konferencie v Kyjeve. Výsledky výskumu sú a budú k dispozícii všetkým, ktorí prejavia záujem o uvedenú problematiku. Vyjadrujeme nádej, že poslúžia i tým, ktorí nesú priamu zodpovednosť za formulovanie a realizáciu zahraničnej politiky v regióne – a hlavne, že prispesjú k stabilnejšej, bezpečnejšej a prosperujúcejšej strednej Európe.

Podakovať sa chceme všetkým referentom i účastníkom konferencie. Naša osobitná vďaka za spoluprácu patrí zastúpeniu Nadácie Fridricha Eberta v Slovenskej republike, bez podpory ktorej by sa konferencia v Bratislave neuskutočnila. Podakovanie si zaslúži i Veľvyslanectvo Ukrajiny v Slovenskej republike za pomoc pri jej organizovaní.

Poznámky

- ¹ Ďalej v texte – SVE.
- ² Pozri napr. – BRZEZINSKI, Z.: The Great Transformation. In: Political Thought, No 3, (Kiev) 1994, s. 123–132.
- ³ Prehľad „americkej“ diskusie k stratégii vo vzťahu k postsovietskemu priestoru – pozri napr.: AS-MUS, R.D.- KUGLER, R.- LARRABEE, F.S.: Amerika a Európa: nová konštelácia, nové NATO, In: Medzinárodné otázky 4, R. II., 1993, s. 43-63; BLUTH, Ch.: American-Russian strategic relations: from confrontation to cooperation. In: The World Today, March 1993, s. 47-50; BRZEZINSKI, Z.: Priority: Jevropa, a ne Rosija. In: Zachid: vikno v Ukrajinu 26/1996, s. 3; MacFARLANE, S.N.: Russia, the West and European Security, In: Survival, Vol. 35, No 3, s. 3–25; TALBOTT, S.: Amerykanski interesy i rosijski reformy. In: Sposterihač, No 11/červen 1995, s. 2–14, a pod.
- ⁴ Pozri napr. – JAHN, E.: Demokratija i nacionalizm, on že patriotizm – jedinstvo ili protivorečije? In: Rossija i Centralnaja Jevropa v novych geopolitičeskich real'nostach. IMEPI RAN, Moskva 1995, s. 178–214; McFAUL, M.: Post-Communist Politics. Democratic Prospects in Russia and Eastern Europe, SIS Volume XV, No 3, (Creating the Post-Communist Order), The Center for Strategic and International Studies, Washington, D.C. 1993.
- ⁵ K predmetnej problematike pozri – AFANASJEV, J.: Rosijska reforma pomerla, Zachid: Vikno v Ukrajinu No 23 (92), 16. berezňa 1994, Instytut demokratiji imeni Pylypa Orlyka, Kyjiv, s. 1–4; ANDERSON, Jr., R.D.: The Democratic Prospect in Russia, In: Contention, Vol. 3, No 2, Winter 1994, s. 145–151; BROWN, A.: The October Crisis of 1993: Context and Implications In: Post-Soviet Affairs, 1993, 9, 3, s. 183–195; DUNLOP, J.B.: Confronting a Loss of Empire, In: Political Science Quarterly, Vol. 108, No 4, 1993-94, s. 603-634; HOFHEINZ, P.: Russia 1993: Europe's Time Bomb, In: Fortune, January 25, 1993, s. 18–22; LIGHT, M.: Democracy Russian-style, In: The World Today, Vol. 49, No 12, December 1993, s. 228–231; LLOYD, J.: Democracy in Russia, In: Political Quarterly, April-June 1993, Vol. 64, No 2, s. 147–155; YERGIN, D.- GUSTAFSON, T.: Russia 2010 and What It Means for the World. The CERA Report. Vintage Books. A Division of Random House, Inc. New York, 1994.
- ⁶ Pozri napr. – BRZEZINSKI, Z.: Plán pre Európu. In: Medzinárodné otázky 2, R. IV, 1995, s. 103–118; MICHALSKI, A. – WALLACE, H.: The European Community. The Challenge of Enlargement. Royal Institute of International Affairs, London 1992.
- ⁷ Kritéria pre získanie plnoprávneho členstva nových krajín v NATO boli prvýkrát bližšie špecifikované v oficiálnej expertnej analýze NATO „Study on NATO Enlargement“ zo septembra 1995, s. 23–26: na prvom mieste je plná akceptácia základných princípov obsiahnutých vo Washingtonskej zakladajúcej zmluve: presadzovanie a obrana demokracie, individuálnej slobody a vlády zákona. Medzi ďalšími sú napr. vysporiadané a stabilné vzťahy so susedmi, a pod. Rozhodnutie o rozšírení EÚ o postkomunistické krajiny bolo prijaté na summite EÚ v Kodani (jún 1993) a ďalej špecifikované na summite v Essene (december 1994). Bolo stanovených 5 základných podmienok rozšírenia – 4 sa týkajú asociovaných krajín, ktoré prejavili záujem o plné členstvo: 1. politická stabilita, stabilita demokratických inštitúcií, uznávanie ľudských práv a práv menšín; 2. fungujúce trhové hospodárstvo; 3. schopnosť odolať konkurenčným tlakom vnútri Únie (politika hospodárskej súťaže); 4. schopnosť prevziať všetky povinnosti a ciele, vyplývajúce z členstva (politická, hospodárska a menová únia). 5. podmienka sa týka Únie – schopnosť zvládnuť rozšírenie a uskutočniť inštitucionálnu reformu.
- ⁸ Pozri – MADRID Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation. Issued by the Heads of State and Government. Meeting of the North Atlantic Council, Madrid 8th July 1997. Press Release M-1 (97)81; LUXEMBOURG European Council, 12 and 13 December 1997. Presidency

Editor: Alexander Duleba
Publikácia neprešla jazykovou redakciou
Zalomenie do strán ITEM, spol. s r. o., Bratislava
Publikácia vychádza s podporou Friedrich Ebert Stiftung
© Alexander Duleba a FES

ISBN 80-967745-2-2

64

Ukrajina, stredná Európa a Slovensko záujmy a perspektívy spolupráce

*medzinárodná konferencia
Bratislava, 24.-25. októbra 1997*

Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku
Friedrich Ebert Stiftung

Conclusions.

⁹ SME, 28. januára 1998, s. 7.

¹⁰ Ďalej v texte – SR.

¹¹ K obsahu výhrad EÚ a USA voči obsahu a štýlu politiky vlády SR, ktorá protirečí snahám SR o členstvo v integračných štruktúrach Západu, pozri napr. – Európsky parlament schválil rezolúciu k dodržiavaniu demokracie na Slovensku. Pravda, 17. novembra 1995, s. 1,17; Text rezolúcie Európskeho parlamentu. Sme, 14. decembra 1996, s. 4; Texty demaršov EÚ a USA vláde SR.. Pravda, 9. novembra 1995, s. 5; Z prejavu veľvyslanca USA v Slovenskej republike Ralpha Johnsona pri príležitosti otvorenia prešovskej pobočky Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku 22. októbra 1996. Národná obroda, 24. októbra 1996, s. 9 a pod.

¹² Zhodnotenie dialógu medzi SR a západnými partnermi v uvedenom období, pozri napr. autorovu štúdiu – „Zahranično-politická orientácia a vnútorná politika SR: Deklarácie a reálna politika“. In: Slovensko: Problémy konsolidácie demokracie (Soňa Szomolányi, ed.). Slovenské združenie pre politické vedy, Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava 1997, s. 187–206.

¹³ Ministerka zahraničných vecí USA M. Albrightová v rozhovore so slovenským prezidentom M. Kováčom počas jeho návštevy v USA (január '98) túto skutočnosť vystihla veľmi presne: „Momentálne je na mape Európy diera, ktorá sa nazýva Slovensko“. Pozri SME, 30. januára 1998, s. 7.

¹⁴ Pozri napr. ORBAN, V.: Dve stredné Európy. Interview – pripravil Július Lőrincz. Pravda, 28. januára 1998.

¹⁵ O zmene stanoviska USA vo vzťahu k Ukrajine na prelome rokov 1993/1994 pozri napr. Ukrajinskaja gosudarstvennosť v XX veke (A. Dergačev, ed. – Glava 8: Ukrajina vo vněšnepolitických doktrínach SŠA). Kijev 1996, s. 265–266.

¹⁶ Pozri napr. MANAČYNSKYJ, O.- SOBOLJEV, A.: Ukrajina na šľachu do bezjaderného statusu. In: Harjača linija No 1, Kyjiv 1994, s. 14–15.

¹⁷ The Ukrainian Weekly. Special Year End Edition, Vol. LXIV, No. 52, December 29th, 1996.

¹⁸ Tamže.

¹⁹ Pozri – Ukrajina v 1996 roci. Informacijnno-analyticky dopovid'. Instytut postkomunistyčného suspilstva, Kyjiv 1997, s. 78.

²⁰ Cit. podľa – CHABIERA, T.: Status dla Ukrainy. In: Polska i Ukraina w latach dziewięćdziesiątych. Podstawy i placzyny współpracy (pod red. Marka Calki). Centrum Stosunków Miedzynarodowych Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 1997, s. 7.

²¹ Ukraine. Joint Statement released in conjunction with the EU-U.S. Summit in Washington, DC, December 5, 1997.

²² Dopovid' Prezidenta Ukrainy o stani suspilstva pered Verchovnoju Radoju Ukrainy. Rozdil 4. Zovnišnja polityka, jiji priority, s. 79-98; Rozdil XI. Zovnišňoekonomična dijalnist', s. 148–169; Kyjiv 1997.

²³ Tamže, s. 97.

²⁴ Tamže, s. 80-81.

²⁵ Tamže, s. 81.

²⁶ Ukrajinské centrum pre výskum mieru, konverzie a konfliktov uskutočňuje pravidelný (štvrtročný) výskum názorov ukrajinských expertov na najvýznamnejšie otázky zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Skupina pozostáva z 41-42 expertov (štyri hlavné kategórie: 1. pracovníci Ministerstva zahraničných vecí a odborníci z poradných orgánov štátnych inštitúcií; 2. poslanci parlamentu pracujúci vo výboroch pre bezpečnosť, zahraničnú politiku a vzťahy s krajinami SNŠ; 3. dôstojníci ukrajinskej armády – od hodnosti plukovník; 4. mienkotvorní publicisti, zaoberajúci sa bezpečnostnými otázkami). V referáte boli použité údaje a výsledky expertného výskumu za posledné mesiace prvých troch štvrtrokov r. 1997 – marec, jún a september 1997.

²⁷ Autor cituje pamäte prvého maďarského veľvyslanca v Kyjeve, Andrása Páldi: Egyre távolabb Moszváttól, Budapest, Bevárosi Könyvkiadó, 1996.